

Rettsvitenskapelig forskning om samfunnssikkerhet og risiko

En kunnskapsoversikt

Program
Samfunnssikkerhet og risiko – SAMRISK

Rettsvitenskapelig forskning om samfunnssikkerhet og risiko

En kunnskapsoversikt

Program

Samfunnssikkerhet og risiko - SAMRISK

© Norges forskningsråd 2010

Norges forskningsråd
Postboks 2700 St. Hanshaugen
0131 OSLO
Telefon: 22 03 70 00
Telefaks: 22 03 70 01
bibliotek@forskningsradet.no
www.forskningsradet.no/

Publikasjonen kan bestilles via internett:
www.forskningsradet.no/publikasjoner

eller grønt nummer telefaks: 800 83 001

Grafisk design omslag:
Foto/ill. omslagsside: Design et cetera AS
Trykk: Allkopi
Opplag: 150

Oslo, juni 2010
ISBN 978-82-12-02798-5 (trykksak)
ISBN 978-82-12-02800-5 (pdf)

Forord

Rettsvitenskap og spørsmålene om samfunnssikkerhet eller risiko er flettet sammen på mange måter.

Åpenbart vil det være lover og andre bestemmelser som regulerer samfunnets rett (og plikt) til å bruke makt, det gjelder både politi og forsvar – men også borgerne imellom. Brudd på bestemmelser om bruk av makt vil kunne kvalifiseres som lovovertridelser og føre til at samfunnet bruker mekanismer for å korrigere forholdet. For eksempel blir en elev stukket med kniv i en skolegård, en eldre mann ranet av en gruppe tenåringsjenter – reaksjonen er, eller bør være, bruk av politi og tiltak mot overtrederne.

Slik kan hele strafferetten, inklusive bestemmelser om reaksjonsapparatet, anses som å handle om ”samfunnssikkerhet” i vid forstand – målet med bestemmelsene og organisasjonene er å skape et ”trygt” samfunn.

Og man kan lett utvide perspektivet til for eksempel reguleringen av banker og finansinstitusjoner – i året 2010 trenger man ikke bruke pekefinger for å tydeliggjøre at denne reguleringen kan ha betydning for den enkeltes velferd, og for å skape forutberegnlighet i den enkeltes liv.

Men det samme gjelder regulering av offentlig kommunikasjon – veitrafikk, jernbane, skips- og luftfart – som regulerer infrastrukturer for transport, og som skal sikre at denne kan skje ”trygt”. Et lysende historisk eksempel er etableringen av et fyrvesen som skulle sikre trygg ferdsel mellom nes og skjær langs kysten – ledsaget av forbud mot å vise lys fra vindu som vendte mot havet, og som kunne mistolkes av sjøfolk som lette etter glimtet fra en fyrlykt, lyset var beskjedent før fyrene fikk elektrisk strøm.

I dag sikrer lover og forskrifter også sikkerhet i elektronisk kommunikasjon – og i andre former for infrastruktur, for eksempel for vann eller elektrisk kraft.

Et annet eksempel er plan- og bygningsloven som skal sikre at de husene vi bor og arbeider i, er sikre – at de er konstruert forsvarlig og plassert – bokstavelig talt – på sikker grunn.

Når man først ser rettssystemet i dette perspektivet, er det store deler som nettopp har samfunnssikkerheten til formål. Dette er faktisk et av hovedformålene ved selve rettssystemet.

Og det stanser ikke der, for jus brukes også for å kontrollere og regulere risiko mellom og for private. En avtale om kjøp representerer for eksempel en fordeling av risiko mellom selger og kjøper om salgsgjenstandens tilfældige undergang, i lærebokseksempler ofte illustrert med lynet fra klar himmel som treffer kua som nettopp er solgt, men fremdeles beitet på selgers mark. Enda tydeligere er det kanskje i forsikringsretten, som jo nettopp angår avtaler mellom forsikrede og selskapet om kontroll av risiko – om bilen skulle kolliderer eller huset brenne opp.

Egentlig kan man dele inn de rettslige bestemmelsene i to, aktive og passive bestemmelser om sikkerhet. De aktive bestemmelsene gir anvisning på (eller mulighet for) en aktivitet som gir anvisning på tiltak som må eller bør gjennomføres, for eksempel om bruk av bilbelter. De passive bestemmelsene er mer usynlige – men et eksempel forklarer det nokså enkelt: Skal man sikre seg mot uvedkommende i eget hus, bør man låse inngangsdøren. Men skulle uvedkommende likevel bryte opp døren, kvalifiseres dette som innbrudd – og dermed rettes strafferettens sanksjoner mot den skyldige. Vi antar at dette har en preventiv virkning, det får folk til å unnlate å begå innbrudd – og dermed økes sikkerheten.

Denne kunnskapsoversikten, som er utarbeidet av stipendiat Irina Fodchenko ved Nordisk institutt for sjørett ved Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo, gir et bredt spektrum av eksempler på juridisk forskning som angår samfunnssikkerhet og risiko. Avsnittene ovenfor kan antyde at en av vanskelighetene med å lage oversikten har vært å begrense den til arbeid og forskning som fokuserer på samfunnssikkerhet og risiko, og som antydnet innledningsvis, vil det være mange andre arbeid som er relevante i det brede perspektiv.

En slik kunnskapsoversikt kan virke overveldende. Men likevel kan man reise spørsmål om ikke noe mangler. Nesten alle eksemplene er studier av materiell rett – de bestemmelsene som regulerer ulike forhold. Det er få studier av hvordan lover, forskrifter, avtaler eller andre juridiske instrumenter kan brukes prinsipielt for regulere samfunnssikkerhet eller risiko.

For eksempel har samfunnet en rekke tilsynsordninger som skal sikre at brannfare reduseres eller personvern ikke krenkes. Det er få arbeider som tar opp modeller for tilsyn, hvordan tilsynsordninger bør utformes for å virke best mulig – et eksempel er den formen for internkontroll som preger norsk rett. På samme måte mangler kanskje kritiske studier av bestemmelsene om sikkerhet sett i et slikt regulatorisk perspektiv, også de som angår sikkerhetstjenester. Det finnes eksempler på slike arbeid i materialet, men man kunne kanskje ha ventet seg at dette prinsipielle spørsmålet var blitt kvalifisert som et forskningsområde i seg selv.

Denne reaksjonen er et eksempel på hvordan en kunnskapsoversikt kan virke – det gir oss ikke bare innsyn i det arbeidet som er gjort, de oppgavene som er blitt løst eller de prosjekter som er under gjennomføring. Oversikten gir oss også mulighet til å vurdere om det finnes uløste oppgaver, om forskningen har utfordringer – og hvor viktige disse utfordringene er. Personlig synes jeg kanskje dette er den mest spennende bruken av kunnskapsoversikten – som et springbrett mot det vi ikke vet, men burde vite.

Jon Bing
Leder i programstyret
for SAMRISK

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	3
1.1	Bakgrunn for prosjektet	3
1.2	Formål med prosjektet	3
2	Kunnskapsoversiktens innhold og avgrensning	4
3	Oppdragets gjennomføring og organisering	5
3.1	Deltakere i prosjektet	5
3.2	Frengangsmåte og metode	5
4	Kunnskapsoversiktens struktur	7
DEL I GENERELL OMTALE OG ANALYSE.....		9
1	Samfunnsmessig risiko i et juridisk perspektiv	11
2	Datasikkerhet – rettsinformatikk–personvern.....	12
3	Overvåking.....	16
4	Organisert kriminalitet.....	17
5	Terrorisme.....	19
6	Klima og naturskader.....	20
7	Forsikring.....	22
8	Sjøikkerhet og petroleumssikkerhet.....	23
DEL II OMTALE AV ENKELTE ARBEIDER.....		25
1	Samfunnsmessig risiko i et juridisk perspektiv	27
2	Datasikkerhet – rettsinformatikk–personvern.....	29
3	Overvåking.....	36
4	Organisert kriminalitet.....	37
5	Terrorisme.....	40
6	Klima og naturskader.....	49
7	Forsikring.....	52
DEL III OVERSIKT OVER SENTRALE IGANGVÆRENDE FORSKNINGSPROSJEKTER.....		55
1	Samfunnsmessig risiko i et juridisk perspektiv	57

1.1	Doktorgradsstipend	57
1.2	Andre prosjekter	57
2	Datasikkerhet – rettsinformatikk–personvern.....	59
2.1	Doktorgradsstipend	59
2.2	Andre prosjekter	60
3	Overvåking.....	63
3.1	Doktorgradsstipend.....	63
3.2	Andre prosjekter	63
4	Organisert kriminalitet.....	64
5	Terrorisme.....	65
6	Klima og naturskader.....	66
6.1	Doktorgradsstipend.....	66
6.2	Andre prosjekter	67
7	Forsikring	70
7.1	Doktorgradsstipend.....	70
8	Sjø sikkerhet og petroleumssikkerhet.....	71
8.1	Doktorgradsstipend.....	71
8.2	Andre prosjekter	71
	DEL IV TILRÅDING OM BEHOV FOR MER FORSKNING	75
	DEL V OVERSIKT OVER SENTRALE FORSKNINGSMILJØER	81
	DEL VI OVERSIKT OVER TIDSSKRIFTER	97
	DEL VII LITTERATURLISTE.....	103
	VEDLEGG 1. Oppdragsbeskrivelse	136

1 Innledning

1.1 Bakgrunn for prosjektet

Nordisk institutt for sjørett (NIFS) har fått i oppdrag av Norges Forskningsråd å utarbeide en kunnskapsoversikt – state-of-the-art – med analyse av *rettsvitenskapelig* forskning og forskningsmiljøer som arbeider med den tematikk som omfattes av forskningsprogrammet Samfunnssikkerhet og risiko – SAMRISK, slik den er omtalt i programplanen for forskningsprogrammet, se www.forskningsradet.no/samrisk.

Kunnskapsoversikten skal ferdigstilles innen 15. april 2010. Den skal i hovedsak omfatte relevant forskning publisert i norske, nordiske og internasjonale tidsskrifter, dvs. i hovedsak forskning foretatt i Europa og i USA. Det er videre lagt til grunn at hovedvekten i rapporten det vesentligste skal ligge på norske og nordiske arbeider.

Arbeidet med rapporten er utført i perioden november 2009 til april 2010, med avtalt permisjon i perioden 11.01.10-13.02.10.

1.2 Formål med prosjektet

I henhold til oppdragsbeskrivelsen fra Norges Forskningsråd er formålet med kunnskapsoversikten å:

- framskaffe kjennskap til og vurdering av *temaer* som har vært gjenstand for forskning de seinere år, inntil for ca 10 år tilbake
- framskaffe kjennskap til de *resultater* forskningen har kommet fram til, om mulig også de *tilråding*er som er gitt av forskerne
- gi Justisdepartementet og andre brukere et *hjelpemiddel* i arbeidet med forebygging, beredskap og krisehåndtering
- klarlegge behov for *ytterligere* juridisk forskning om samfunnssikkerhet

2 Kunnskapsoversiktens innhold og avgrensning

Kunnskapsoversikten skal særskilt studere rettsvitenskapelig forskning som har å gjøre med

- regelverk, lover og styringsorganer
- overvåking, sikkerhet og personvern
- organisert kriminalitet
- datasikkerhet – rettsinformatikk
- klima og naturskader
- internasjonale avtaler
- forsikring
- tverrfaglig samarbeid – rettsvitenskap – teknologi – samfunn

Analysen i denne kunnskapsoversikten er utvidet til også å omfatte rettsvitenskapelig forskning som angår sjøsikkerhet, petroleumssikkerhet og terrorisme.

Oversikten går ikke inn på rettsvitenskapelig forskning som faller utenfor tematikk som omfattes av programplanen for forskningsprogrammet SAMRISK. Det avgrenses mot forskning om såkalte ”mikro-verdier” (for eksempel den enkeltes trygghet eller sikkerhet), med mindre disse utgjør en stor samfunnsmessig kostnad for samfunnsmessige makroverdier eller hendelsene er akutte. Rettsvitenskapelig forskning om dagliglivets ordinære ulykker eller kriminalitet, rikets sikkerhet eller svekkelse av bærekraftig utvikling er heller ikke omfattet. Det samme gjelder sikkerhetspolitikk, juridisk forskning om mat- og produktsikkerhet, sanitær risiko (pandemi), energi – og atomsikkerhet, samt personskadeerstatning etter ulykker.

Kunnskapsoversikten er avgrenset til å ta for seg forskning foretatt i Europa og i USA, dvs. både forskning publisert i *norske, nordiske og internasjonale* tidsskrifter. Hovedvekten er likevel lagt på norske og nordiske kilder. Å kartlegge hva andre land gjør ned til samme detalj som gjøres for Norge og Norden har naturligvis ikke vært mulig med tiden som har vært til disposisjon. Hensikten har derfor vært å foreta en mer overfladisk vurdering av rettsvitenskapelig forskning om samfunnssikkerhet og risiko i et utvalg av andre land. Hovedvekten ble lagt på forskningen foretatt i USA, Frankrike og Tyskland. Utover dette, ble det fokusert på informasjon om forskningsmiljøer og publikasjoner som foreligger på norsk, svensk, dansk, engelsk, fransk eller tysk. Publikasjoner som har vært tilgjengelige på andre europeiske språk har ikke vært trukket inn.

For ordens skyld må det presiseres at med forskningsmiljøer menes i denne rapporten frittstående forskningsinstitutter og forskningsgrupper innen disse, institutter og sentra ved universiteter og høgskoler og forskningsgrupper innen disse, samt eventuelle forskningsavdelinger innen større bedrifter.

Rapporten har i tråd med oppdragsbeskrivelsen som intensjon å dekke kunnskapsfronten for *de siste 10 år*. Kunnskapsoversikten omfatter følgelig temaer som har vært gjenstand for forskning de seinere år, dvs. arbeider publisert fra 2000. I tillegg presenteres et begrenset utvalg av pågående arbeider. Det er likevel viktig å være klar over at enkelte problemstillinger kan få mye oppmerksomhet i en gitt periode og lite oppmerksomhet seinere.

3 Oppdragets gjennomføring og organisering

3.1 Deltakere i prosjektet

Prosjektgruppen har bestått av:

- Irina Fodchenko, forsker ved Nordisk institutt for sjørett, Universitetet i Oslo (koordinator og hovedforfatter av rapporten)
- Catherine Banet, stipendiat ved Nordisk institutt for sjørett, Universitetet i Oslo (kartlegging av forskning foretatt i Frankrike)
- Julia Wiedemann, stipendiat ved Institutt for privatrett, Universitetet i Oslo (kartlegging av forskning foretatt i Tyskland)

Prosjektansvarlig har vært Erik Røsæg, professor ved Nordisk institutt for sjørett.

3.2 Fremgangsmåte og metode

Kunnskapsoversikten skal i tråd med oppdragsbeskrivelsen dekke relevant rettsvitenskapelig forskning publisert i *tidsskrifter*. Dette innebærer at kunnskapsoversikten ikke har med seg alle typer av kunnskapskilder. I denne sammenheng kan det vises til mange typer av offentlige utredninger, myndighetsrapporter, avisartikler, veiledninger og subjektive ytringer fra relevante forskermiljøer som omsetter både forskningsmessig kunnskap, kunnskap om sentrale fagpersoner på området og annen praktisk kunnskap, knyttet til samfunnssikkerhet og risiko. Her kommer også foredrag og innlegg på seminarer og konferanser inn. Dette er en viktig kunnskapsmasse, men den egner seg dårlig for denne typen av kunnskapsoversikter, da dette hovedsakelig ikke er arbeider av forskningsmessig karakter. Det er likevel viktig at en skaffer seg oversikt over all den kunnskap og de anbefalinger som sirkulerer i de overnevnte kilder. Rettsvitenskapelig forskning vil videre ofte omsettes direkte i antalogier og monografier, som anses å være en viktig kunnskapskilde. Det ble derfor bestemt å ta inn og analysere et noe begrenset utvalg av slike arbeider.

Denne kunnskapsoversikten er hovedsakelig (med unntak for fransk og tysk forskning) utarbeidet gjennom litteratursøk i sentrale nasjonale og internasjonale tidsskriftdatabaser og diskusjoner med relevante fagpersoner innen området, i og utenfor det juridiske miljøet. Det ble også foretatt søk på Internett innenfor websidene til juridiske fakulteter ved alle norske og et utvalg utenlandske universiteter og høyskoler. Relevant informasjon ble også innhentet fra websider til andre sentrale forskningsinstitusjoner som arbeider med juridiske problemstillinger innenfor samfunnssikkerhet og risiko. Kartlegging ved hjelp av utsendelse av spørreskjema til aktuelle forskningsmiljøer ble brukt i startfasen av arbeidet med prosjektet, men etter hvert forkastet på grunn av fraværende respons fra enkelte forskningsmiljøer og en relativt stram tidsramme for prosjektet.

Kildesøk mht. til internasjonal litteratur og nordisk litteratur har vært gjennomført på ulike måter.

Når det gjelder *internasjonal* litteratur, har forfatteren valgt å henvende seg direkte til relevante forskningsmiljøer, kontakter fra konferanser og internasjonalt arbeid og bedt om forslag på sentrale arbeider. Det er også brukt kildehenvisninger (litteraturliste) i de mest sentrale antologier på området. Ut fra dette ble det valgt noen bidrag.

Det *norske og nordiske* materialer er gjennomgått på følgende måte:

- Søk i tidsskriftdatabaser
- Gjennomgang av publikasjonslister som ligger på hjemmesidene til et utvalg av sentrale forskningsinstitutter, høyskoler, juridiske fakulteter ved universiteter og osv.
- Gjennomgang av litteraturlister i sentrale forskningsarbeider
- Intervju med fagmiljøene og sentrale aktører for å få synspunkter på sentrale problemstillinger og for å bli henvist til materiale av interesse for prosjektet

Både ved søk i tidsskriftdatabaser og gjennomgang av litteraturlister er det vanskelig å skille ut rettsvitenskapelig forskning, som omhandler og er relevant for spørsmålet om samfunnsikkerhet og risiko, slik den er omtalt i programplanen for SAMRISK. Noe av den litteraturen som ligger innenfor dette området er direkte og indirekte relevant, samtidig som mye av litteraturen viser seg å være generell og med et fokus som gjør at det er vanskelig å trekke den inn i denne kunnskapsoversikten.

Til slutt må leseren gjøres oppmerksom på at denne kunnskapsoversikten på ingen måte er detaljert og komplett, men gir et grovt bilde over noen sentrale forskningstemaer og aktører på området.

4 Kunnskapsoversiktens struktur

I dette kapitlet beskrives strukturen av rapporten. Arbeidet er presentert i form av en rapport, som er disponert over fire hoveddeler.

Del I – Generell omtale og analyse

I Del I gis det en generell omtale og analyse av den rettsvitenskapelige forskningens hovedtemaer og de mest sentrale forskningsmiljøer innenfor samfunnssikkerhet og risiko.

Ut fra foreliggende materiale og problemstillinger ble det valgt å organisere denne delen av rapporten ut fra 8 temaer:

1. Samfunnsmessig risiko i et juridisk perspektiv
2. Datasikkerhet – rettsinformatikk–personvern
3. Overvåking
4. Organisert kriminalitet
5. Terrorisme
6. Klima og naturskader
7. Forsikring
8. Sjø sikkerhet og petroleumssikkerhet

Ved utformingen er det tatt i betraktning hva som foreligger av kunnskap på det aktuelle området, samtidig som det er foretatt en vurdering om det er hensiktsmessig å lage et eget kapittel om et forskningsfelt hvor det i perioden finnes få arbeider. De ulike temaene kan også gripe over i hverandre og de enkelte forskningsarbeider behandler ofte flere ulike tema. Personvern og informasjonssikkerhet er for eksempel en integrert del av en rekke andre emneområder, og det er derfor ofte vanskelig å behandle slike spørsmål som noe eget og avgrenset. Det ble likevel valgt å lage et eget kapittel om Datasikkerhet – rettsinformatikk–personvern. Videre kan forskning om terrorisme passe inn under temaene Overvåking og Organisert kriminalitet. Her ble det også valgt å lage et eget kapittel som omhandler forskning om terrorisme.

Del II – Omtale av enkelte arbeider

Del II inneholder en mer inngående omtale av enkelte arbeider av sentral betydning og interesse. Denne delen i rapporten er organisert tematisk med samme kapitler som i Del I: *Generell omtale og analyse*. Det er imidlertid ikke åpenbart for alle arbeidene hvordan de skal kategoriseres. Flere arbeider kan høre hjemme under flere overskrifter. Omtale av enkelte arbeider er stort sett sitert/basert på forlagets omtaler eller omtaler i rettsvitenskapelige tidsskrifter. Noen er hentet gjennom direkte henvendelse til bokens/artikkelens forfatter og andre er skrevet av deltakere i prosjektet.

Del III – Oversikt over sentrale igangværende forskningsprosjekter

I Del III gis en kort oversikt over sentrale igangværende forskningsprosjekter ved juridiske fakulteter i Norge. Det ble også nevnt noen få prosjekter ved utenlandske universiteter. Denne delen er også organisert tematisk. Prosjektene er sortert etter doktorgradsstipender (Ph.D) og andre prosjekter.¹ Det må likevel presiseres at denne oversikten på ingen måte er uttømmende. Det er vanskelig å kartlegge alle forskningsprosjekter på et så omfattende område. Det er mange forskere og stipendiater ved en rekke norske og utenlandske forskningsmiljøer som har små prosjekter, og ikke nødvendigvis under navnet "risiko" eller "sikkerhet".

Del IV – Tiltråding om behov for mer forskning

Tiltråding om behov for mer forskning gis i Del IV. De aktuelle temaer, som vil være interessant å gjøre til gjenstand for videre forskning, framkommer som et resultat av samtaler med representanter fra relevante forskningsmiljøer. Det er også hentet inn (sikkert direkte) informasjon fra tilgjengelige rapporter og forskningsstrategier. Det presiseres for ordens skyld at det vil eksistere forskningsbehov også på andre områder enn de som presenteres i denne rapporten.

Del V – Oversikt over sentrale forskningsmiljøer

I Del V gis det kontaktinformasjon til forskningsmiljøer av særlig interesse.

Del VI – Oversikt over sentrale tidsskrifter og annotert bibliografi

Del VI består av liste over sentrale tidsskrifter og arbeider som er gjennomgått. Det er likevel viktig å være oppmerksom på at en publikasjon i et bestemt tidsskrift, ikke nødvendigvis betyr at også dette tidsskriftet er av sentral interesse og relevans for SAMRISK

---

¹De store mengder av doktoravhandlinger som skrives i Tyskland, som regel ikke får noe nevneverdig oppmerksomhet, uansett hvor høy faglig kvalitet det måtte være. Derfor ville det være misvisende, i forhold til den betydningen de har for forskningen i Tyskland, å nevne dem i underkappitlene "Doktorgradsstipend".

DEL I
GENERELL OMTALE OG ANALYSE

1 Samfunnsmessig risiko i et juridisk perspektiv

Temaet “Risiko” er ikke uvanlig i juridisk forskning. Klassiske eksempler er risikospørsmålet i kontraktsretten (risiko- og oppfyllelsesvanskeligheter), vurdering av risiko for nye lovbrudd i strafferetten og risiko i forsikringsretten. Blant nyere eksempler kan nevnes lovmessig plikt til å utføre en risikovurdering i henhold til f. eks miljølovgivning, sikkerhetsforskrifter (f. eks maritim og petroleumsvirksomhet offshore), IT-sikkerhetsregulering, banklovgivning og osv. I disse sammenhenger er risikoen vanligvis omtalt fra en fagspesifikk vinkel. Forholdet mellom lov og risiko kan imidlertid også rettes gjennom generelle perspektiver. Hovedspørsmålet her er hvordan en gjennom regulering via lover og forskrifter skal kunne bedre samfunnssikkerhet. En stor mengde forskning, særlig innen rettssosiologi, har konsentrert seg om å analysere de sosiale og juridiske implikasjoner av økt fokus på risiko og om hvordan loven skal håndtere ”risiko”. Et annet perspektiv, som har generert langt mindre forskning og oppmerksomhet, har analysert risikostyring som en potensiell proaktiv metode, som skal brukes av jurister.²

Det er flere nordiske og utenlandske forskningsmiljøer som er representert her.

Ved Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo er det flere forskningsmiljøer som bør nevnes i denne sammenheng. Blant disse er Institutt for kriminologi og rettssosiologi (IKRS), Institutt for offentlig rett (IOR) Nordisk institutt for sjørett (NIFS) og Senter for rettsinformatikk/ Avdeling for forvaltningsinformatikk (SERI/AFIN). Som et eksempel kan nevnes at IKRS forsker på rettslig styring og rettsliggjøring innefor samfunnslivet. Det juridiske fakultet ved Universitetet i Bergen er også av interesse her, og da særlig prosjektet om Corporate Governance i norsk rett, se Del 3, kapittel 1.1. Institutet för Rättsinformatik ved Stockholms Universitet (IRI) forsker på effektiv anvendelse av juridisk risikoanalyse.

Centre for Criminology and Criminal Justice, Lancashire Law School og York Law School, University of York er blant mange andre utenlandske forskningsmiljøer som kan være av interesse for SAMRISK. Centro di Studi sul Rischio ved University of Salento i Italia driver også med tverrfaglig forskning om risiko i komplekse samfunn. Professor i offentlig rett Kloepfer ved Humboldtuniversität zu Berlin er en av stifterne i foreningen Forschungszentrum Katastrophenrecht og er veileder for flere katastroferelaterte doktoravhandlinger i Tyskland.³ Centre Sécurité et Défense ved Université René Descartes, Paris V – Faculté de Droit forsker på samfunnsmessig risiko i et juridisk perspektiv (regelverk, lover og styringsorganer).

---

² Basert på ROFFs seminar om ”Interdisciplinary perspectives on societal risk”, 15. – 16. Juni 2009, Oslo.

³ Se http://kloepfer.rewi.hu-berlin.de/habil_und_diss.html

2 Datasikkerhet – rettsinformatikk–personvern

Kritisk infrastruktur og kritiske samfunnsfunksjoner har i løpet av de siste 10 år blitt svært sårbart grunnet avhengighet til IKT. Uten IKT stopper hele samfunnet i løpet av meget kort tid. Bevisste angrep på informasjonssystemene kan ha ulike former, som ulovlig adgang, spredning av virus og tjenestenekning. Angrepene kan gjennomføres når som helst, mot hvem som helst og fra hvor som helst. Samfunnet står overfor utfordringer ved at enkeltstater, grupper eller enkeltindivider kan gjennomføre koordinerte IT-angrep og lamme samfunnskritiske funksjoner. Ustabilitet i informasjonssystemene kan forstyrre oppnåelsen av viktige samfunns mål og ivaretagelsen av personlig frihet. Datasikkerhet får derfor en stadig viktigere og avgjørende betydning i dagens samfunn. Dette er et sammensatt og omfattende tema innenfor juridisk forskning. Det ”omfatter tiltak for å beskytte informasjon som behandles av et informasjonssystem mot brudd på konfidensialitet, integritet og tilgjengelighet, for å beskytte systemet i seg selv og for å beskytte nett der informasjonen utveksles”.⁴ Noen ganger brukes også betegnelsene ”informasjonssikkerhet”, ”IT-sikkerhet” og ”INFOSEC” (eng). Til tross for en mulig meningsforskjell, vil disse i det følgende oppfattes som – i utgangspunktet – synonyme begreper.

Rettsinformatikk tar for seg jussens innvirkning på informasjonssystemer og kommunikasjonsprosesser. Personvern, opphavsrett og juristenes bruk av informasjonssystemer er sentrale innen dette område og den rettslige reguleringen spiller en stor rolle her.

Personvern og informasjonssikkerhet er et emneområde som har hatt - og høyst sannsynlig fortsatt vil ha - stor aktualitet og være gjenstand for stor interesse. Samtidig er personvern og informasjonssikkerhet et emneområde som stadig ekspanderer. Dette skjer bl.a. ved at stadig flere problemstillinger har en side mot personvern mv; konfliktnivået synes å øke noe som gjør de rettslige problemstillingene vanskeligere og viktigere enn tidligere; det er større interesse enn før for forskning på området innen andre fag enn jus, ikke minst innen teknologiske miljøer.

I Norge foregår det meste av rettsvitenskapelig forskning om datasikkerhet og personvern ved AFIN/SERI, som hører til Universitetet i Oslo. AFIN/SERI har lang og solid tradisjon innenfor overnevnte forskningsområder og anser det som en viktig oppgave å kunne bidra til forståelsen av forholdet mellom samfunnet og den informasjonsteknologiske utviklingen ut fra et rettsvitenskapelig ståsted.⁵

Personvern har vært et viktig forskningsområde for SERI siden starten i 1970, og har spilt en vesentlig rolle innen forskning og undervisning i de etterfølgende 40 årene. Spørsmål vedrørende informasjonssikkerhet ble del av personvernet siden tidlig i 1980-årene, og var spesielt viktig for virksomheten ved SERI mellom 1986 og 1993 da spørsmålet om en felles lovregulering av informasjonssikkerhet ble diskutert.

---

⁴ Basert på St.meld. nr. 39 (2003-2004) Samfunnssikkerhet og sivil-militært samarbeid, s. 43.

⁵ Informasjon om AFIN/SERI er hentet og sitert fra intern rapport.

Informasjonssikkerhet fikk ny aktualitet i tilknytning til vedtakelsen av personopplysningsloven i 2000, og har siden den tid vært en sentral del av arbeidet ved AFIN. Fra en hovedsakelig juridisk innfallsvinkel før 2000 har emnet fått en bredere faglig og metodisk behandling ved at også en samfunnsvitenskapelig tilnærming har fått betydning i kombinasjon med det rettslige perspektivet. I de seinere årene har det bl.a. vært forsket på informasjonssikkerhetsregelverk, dvs. forskning i skjæringspunktet mellom informasjonssikkerhet og regelverksadministrasjon. Til nå har SERI/AFIN vært det eneste juridiske forskningsmiljøet som i særlig grad har arbeidet med generell personopplysningsrett. Enkelte mer avgrensede spørsmål har imidlertid inngått i andre forskningsområder ved Det juridiske fakultet, UiO; for eksempel er spørsmål om taushetsplikt sentralt innen forvaltningsrett og helserett. På disse områdene har en imidlertid i liten grad beveget seg inn i personvernrett i betydningen *personopplysningsrett*.

Mye av forskningen publiseres i *Complex* (skriftserie, som utgis av AFIN/SERI) samt i andre nasjonale og internasjonale tidsskrifter. Flere doktoravhandlinger og bøker skrevet ved SERI/AFIN regnes i dag som internasjonale standardverk innen personvern og datasikkerhet. Det gis en kort omtale av enkelte arbeider i Del II i denne rapporten.

Utover overnevnte bidrar SERI/AFIN til nettverksbygging mellom forskere innen dette feltet. Viktige uttrykk for dette er den årlige Personvernkonferansen og nett-tjenester som *Personvern.uio.no* og *Personvernskolen.no*. Norsk forening for jus og EDB (NFJE), som har sitt utspring i SERI, er "et flerfaglig forum der medlemmene kan utveksle synspunkter, erfaringer, informasjon og kunnskaper om jus og informasjonsteknologi i vid forstand - herunder spørsmål knyttet til telekommunikasjon, EDB og teknologiens anvendelse som verktøy i juridisk arbeid".⁶ Forskere ved SERI/AFIN får også ofte oppdrag/verv knyttet til lovgivningsarbeider på feltet.

Med bakgrunn i overnevnte er det grunnlag for å hevde at AFIN/SERI per i dag er det ledende forskningsmiljøet innen personvern og informasjonssikkerhet i Norge (forstått som personvern pluss informasjonssikkerhetsspørsmål som er knyttet til personvern). Dette må i alle fall bli konklusjonen dersom en legger vekt på de rettslige spørsmålene.

Også ved Juridisk fakultet ved Universitetet i Bergen har det vært arbeidet med personvernrettslige problemstillinger. Her har man hovedsakelig enkeltforskere, og ikke et godt etablert forskningsmiljø. Selv om det bare er to forskere som er ført opp under fakultets kompetanseoversikt "Personvern og informasjonssikkerhet" er det grunn til å tro at aktiviteten ved UiB på dette området vil øke. En slik utvikling vil trolig både øke kunnskapsgrunnlaget for videre forskning, og gi fruktbar meningsbrytning mht teoretiske og metodiske innfallsvinkler mv.

Det kan videre nevnes flere sterke forskningsmiljøer innen den mer teknologiske siden ved informasjonssikkerhet, men disse mangler juridisk kompetanse. Seltersenteret ved Universitetet i Bergen forsker på bl.a. datasikkerhet, men med svært begrenset vinkling inn mot rettsvitenskap. Det samme kan sies om Teknologirådet, NISlab ved Høgskolen i Gjøvik, SINTEF, NorSIS, NorCERT, Varslingssystem for digital infrastruktur (VDI), Norsk regnsentral og en-

---

⁶ Se <http://www.nfje.no/index>.

kelte andre miljøer som i all hovedsak fokuserer på teknologisk orientert forskning.⁷ Ved Universitetet i Tromsø forskes det også på datasikkerhet, men uten å berøre juridiske aspekter.

Personvern- og informasjonssikkerhet er selvsagt et internasjonalt, globalt forskningsområde med mange sterke forskningsmiljøer. I Europa gjelder personverndirektivet for 30 land. Direktivet har også innflytelse ut over Europa på grunn av ordninger som er etablert av Kommissjonen. Særlig gjelder dette Safe Harbor-ordningen med amerikanske selskaper, bindende konsernregler (BCR) for overføring av personopplysninger innen internasjonale konsern, og standardavtaler ved bruk av databehandlere i tredjeland.

Center for Informations- og innovationsret (CIIR) ved Det Juridiske Fakultet ved Københavns Universitet forsker på rettslige problemstillinger innenfor datasikkerhet. Her kan særlig nevnes prosjektet til Peter Blume om "Databeskyttelsesrettens fremtid"⁸. Institutet för rättsinformatik (IRI) ved Stockholms Universitet studerer sammenhenger mellom jus og informasjonsteknologi. Til IRIs forskningsområder tilhører både tolking og anvendelse av rettsregler i digitale miljøer, for eksempel metoder for lovlig systemutvikling og administrasjon.

Det er flere franske forskningsmiljøer innenfor dette området:

- Université Lyon 3 – Faculté de Droit, Centre Droit et Nouvelles Technologies
- Université Paris-Sud 11, Faculté Jean Monnet, Centre d'Etudes et de Recherche en Droit de l'Immatériel (CERDI)
- Université Paris 2 – Panthéon Assas, Centre d'étude juridique et économique du multimédia (CEE)
- Université de Montpellier 1 – Faculté de Droit, Centre Equipe de Recherche Créations Immatérielles et Droit (ECIMA)
- Université de Rennes 1 - Faculté de droit et de science politique, Centre de droit des affaires, du patrimoine et de la responsabilité
- Université de Versailles Saint-Quentin en Yvelines (UVSQ), Faculté de Droit et de Science Politique, Laboratoire de Droit des Affaires et Nouvelles Technologies (DANTE)
- Université Panthéon-Assas (Paris 2) og Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS), Laboratoire Centre d'Etudes et de Recherches de Science Administrative (CERSA)
- Université Paul Cézanne - Faculte droit Aix-en-Provence, Institut de Recherche et d'Etudes en Droit de l'Information et de la Communication (I.R.E.D.I.C)

Blant andre utenlandske forskningsmiljøer kan særlig nevnes:

- Vrije Universiteit Brussel, Research group on Law, Science, Technology and Society LSTS (BE)⁹
- Facultés Universitaires de Namur, Centre de Recherches Informatique et Droit CRID (BE)¹⁰
- Tilburg University, Tilburg Institute for Law, Technology, and Society TILT (NL)¹¹

---

⁷ Teknologirådet (<http://www.teknologiradet.no/>), NISlab (<http://www.hig.no/imt/research/nislab>), Norsk regnsentral (<http://www.nr.no/pages/dart/projects>).

⁸ Se <http://jura.ku.dk/ciir>.

⁹ Se <http://www.vub.ac.be/LSTS>.

¹⁰ Se <http://www.fundp.ac.be/facultes/droit/recherche/centres/crid/>.

---

¹¹ Se <http://www.tilburguniversity.nl/faculties/law/research/tilt/>.

3 Overvåking

Debatten om sikkerhet og personvern er i stor grad preget av en oppfatning om at dette er to forhold som står i strid med hverandre. Det henger sammen med at mange anser retten til å være alene og ha kontroll over personlig informasjon som vesentlige forutsetninger for personvern, og at sikkerhet forbindes med bruk av ulike verktøy og metoder for overvåking.¹² I tradisjonell sosiologisk litteratur brukes «overvåking» gjerne om systematisk og rutinemessig innsamling og behandling av personopplysninger med det formål å utøve innflytelse, administrasjon, styring og kontroll. I sin moderne form handler overvåking om å finne, lagre, og bearbeide faktiske opplysninger knyttet til enkeltindivider. Fordi praktisk talt all innsamling, lagring, søking, gjenfinning, og analyse av opplysninger er basert på bruk av informasjonsteknologi, handler overvåking i vår tid i stadig økende grad om bruk av slik teknologi. Akkurat hva slags personopplysninger som samles inn og bearbeides gjennom overvåkingsaktiviteter varierer, men inkluderer blant annet tekststyringer, lydopptak, videoopptak, biometriske spor som fingeravtrykk og DNA, lokasjonsdata, trafikkdata og data som avdekker sosiale relasjoner.¹³

Blant norske forskningsinstitusjoner som bidrar med relevant forskning kan nevnes IKRS, som studerer reguleringen av balansen mellom tiltak som overvåking og kontroll på den ene siden og respekten for enkeltindividets frihet på den andre siden. Senter for menneskerettigheter ved Universitetet i Oslo (SMR) forsker på overvåkingsteknologi og menneskerettigheter. Erhvervsjuridisk Institut ved Aarhus Universitet forsker på medarbeideres integritetsbeskyttelse i dansk ret – med særlig fokus på databeskyttelse, kontroll og overvåking i den private sektor.¹⁴ Juridisk Institut ved Aalborg Universitet (Danmark) undersøker juridiske implikasjoner av biometrisk identifikasjons- og verifiseringsordninger i forhold til personlig identitet, privatliv og sikkerhet.

---

¹² Sitert etter teksten i Nordisk blick på samfunnssikkerhet. Rapport fra konferanse 1.– 2. september 2008. s. 36.

[ISBN 978-8212-02604-9]

¹³ Basert på NOU 2009: 1 Individ og integritet s.42

¹⁴ Martin Gräs Lind <http://www.camvision.dk/nyheder/man-filmer-da-sine-ansatte>

4 Organisert kriminalitet

Organisert kriminalitet er en stadig økende trussel mot samfunnet. Det er imidlertid vanskelig å gi en klar og entydig definisjon på organisert kriminalitet. I den akademiske verden er det lansert flere ulike forklaringer på hva som kalles organisert kriminalitet. Begrepet knyttes ofte til korrupsjon og hvitvasking av penger, og det er også mulig å definere mye økonomisk og politisk kriminalitet som "organisert". Det er heller ikke uvanlig å se på smugling eller omsetning av narkotika, torpedovirksomhet eller spritsmugling som organisert kriminalitet. For noen er begrepet "organisert kriminalitet" langt på vei synonymt med begrepet "mafia". Det finnes med andre ord svært mange ulike definisjoner og oppfatninger.¹⁵ Dette er et problem når en skal forsøke å sammenfatte kunnskapen om relevant forskning på dette området og da særlig på tvers av landegrenser. Korrupsjon er for eksempel langt på vei et unordisk fenomen og drøftes derfor meget sjeldent i Norden i motsetning til resten av Europa. Når det gjelder vold, knyttes dette ikke i like stor grad opp mot organisert kriminalitet i Norge som eksempelvis i USA.

I Norden er det fortsatt relativt få som forsker på organisert kriminalitet, og da særlig når det kommer til rettsvitenskapen. De aller fleste arbeider bærer preg av en kriminologisk og retts-sosiologisk tenkning, men kan likevel ha relevans for jurister.

IKRS ved Universitetet i Oslo forsker blant annet på reguleringen og kontrollen av hvitvasking, økonomisk kriminalitet i norsk drosjenæring samt på organisert kriminalitet i Norge i nyere tid. Politihøgskolen i Oslo bør også nevnes i denne sammenheng. Her pågår det forskning om hvitvasking og reguleringen av narkotikasmugling.

Juridiska fakulteten ved Lunds universitet forsker på "moderne kriminalitet" med spesielt fokus på organisert kriminalitet, økonomisk kriminalitet i et europeisk perspektiv og smugling. Juridiska institutionen ved Uppsala universitet fokuserer også på den raske fremveksten av grenseoverskridende kriminalitet i nye former; IKT- kriminalitet, miljøkriminalitet og forretningsrelatert økonomisk kriminalitet, narkotikasmugling og annen organisert kriminalitet.

Hva angår organisert kriminalitet, vil europeisk forskning være av større interesse og relevans for norske forhold enn forskning foretatt i USA. Hovedtyngden i fremstillingen nedenfor ligger derfor på europeiske forskningsinstitusjoner.

I denne sammenheng kan nevnes Torino universitet i Italia (professor Amedeo Cottino) og Tilburg universitet i Nederland (professor Petrus van Duyne)¹⁶ samt Faculteit Rechtsgeleerdheid ved Katholieke Universiteit Leuven (Letizia Paoli)¹⁷ i Nederland.

---

¹⁵ For mer om definisjonsspørsmålet rundt begrepet "organisert kriminalitet" se Larsson (2008) s. 33.

¹⁶ Se <http://www.tilburguniversity.nl/webwijs/show/?uid=petrus>.

¹⁷ Se <http://www.law.kuleuven.be/linc/english/staff/letiziapaoli.html>.

Ved Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht er det flere forskere som forsker på organisert kriminalitet, internettkriminalitet, global kriminalitet, og kriminalitet som en del av risikosamfunnet.¹⁸ Instituttets direktør, professor Ulrich Sieber forsker for eksempel på bl.a. internasjonal organisert kriminalitet, terrorisme og internettkriminalitet.¹⁹ Ellers er f. eks. professor i strafferett og straffeprosessrett Jörg Kinzig ved det juridiske fakultet ved Eberhard Karls Universität Tübingen en av de som forsker på organisert kriminalitet i Tyskland og som har gjennomført en empirisk studie ang. former for organisert kriminalitet i Tyskland.²⁰

Scottish Centre for Crime and Justice Research, University of Glasgow²¹ forsker på organisert kriminalitet og såkalt “White-Collar Crime”

I USA fremstår Department of Law, Police Science and Criminal Justice Administration in New York og John Jay College of Criminal Justice (Klaus von Lampe)²² samt Center for Law and Justice, Rutgers School of Criminal Justice in Newark, New Jersey²³ som sentrale på området. Videre er The United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute (UNICRI) en FN-organisasjon som arbeider innen forebygging, sikkerhet og strafferettspleien. Organisasjonen arbeider blant annet for å forebygge terrorisme og organisert kriminalitet.

---

¹⁸ Om aktuelle forskningsprosjekter se <http://www.mpicc.de/ww/de/pub/forschung/forschungsarbeit.html>.

¹⁹ Se <http://www.mpicc.de/ww/de/pub/home/sieber.html>.

²⁰ Se http://www.jura.uni-tuebingen.de/professoren_und_dozenten/kinzig.

²¹ Se <http://www.sccjr.ac.uk/staff/Dr-Sarah-Armstrong/27>.

²² Se <http://www.jjay.cuny.edu/lawpolice/facultyprofile/vonlampe.asp>.

²³ Se <http://www.newark.rutgers.edu/rscj/rics>.

5 Terrorisme

Terrorisme har også i stadig større grad blitt en del av trusselbildet mot samfunnssikkerhet. Terrorhandlinger defineres som ”ulovlig bruk av, eller trussel om bruk av, makt eller vold mot personer eller eiendom, i den hensikt å legge press på landets myndigheter, befolkning eller samfunnet for øvrig for å oppnå politiske, religiøse eller andre ideologiske mål”.²⁴ I diskusjonen om samfunnssikkerhet er det hensiktsmessig å klargjøre skillet mellom terrorisme og andre trusler som for eksempel sabotasje og organisert kriminalitet. Terrorisme skiller seg fra organisert kriminalitet i selve målet. Organisert kriminalitet har generelt økonomiske mål og er opptatt av egen profitt. Terroristgrupper er allikevel ofte involvert i organisert kriminalitet for å tjene midler som kan finansiere terrorangrep. Sabotasje, på den andre siden, er ”en bevisst ødeleggelse av et objekt der hensikten er å skade eieren økonomisk, politisk eller militært”. Hovedmålet med sabotasje er således å sette et objekt ut av funksjon, mens hovedmålet med terrorisme er å benytte den frykten aksjonen skaper som et pressmiddel for å oppnå et tredje mål.²⁵

Forskning på terrorisme har eksplodert etter terroranslagene mot USA den 11. september 2001. Imidlertid er den rettsvitenskapelige kompetansen på dette området forholdsvis svakt utbygd i Norge.

De sentrale miljøene i Norge for forskning på terrorisme finnes ved Forsvarets Forskningsinstitutt (FFI), Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI), og ved Politihøgskolen (PHS).

Juridisk fakultet ved Universitetet i Bergen forsker på rettslige spørsmål om terrorlovgivning, nasjonalt og internasjonalt.

Professor Michael Kilching ved Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht (Forschungsgruppe Kriminologie) forsker bl.a. på straff for hvitvasking av penger som middel i kamp mot terrorismen.

---

²⁴ Jf. Lov om forebyggende sikkerhetstjeneste av 20. mars 1998 nr. 10, § 3.

²⁵ Sitert etter teksten i Innst. S. nr. 85 (2008–2009) Innstilling fra forsvarskomiteen om samfunnssikkerhet – samvirke og samordning.

6 Klima og naturskader

Trusler mot samfunnssikkerhet er ofte menneskeskapt, og kan også utløses av hendelser i naturen. Klimaendringer påvirker oss på flere måter og kan føre til flere situasjoner med ekstremvær som storm og orkaner og store nedbørmengder. Slike situasjoner kan lamme et samfunn hardt ved at det rammer viktig og kritisk infrastruktur. For eksempel vil klimaendringer kunne påvirke infrastruktur både i vei, jernbane og luftfartsektoren, samt kunne øke faren for ulykker og ha konsekvenser for framkommelighet, punktlighet og regularitet i transportsektoren. Det vil også kunne påvirke vassdrag og kraftproduksjon, strømmettet kan bli mer utsatt for belastninger fra vær og vind og tilvekst av skog kan gi utfordringer for vedlikehold. Det kan også forventes endret arts mangfold i Norge som følge av klimaendringer. Global og lokal oppvarming gir økt utbredelse av sykdommer som for eksempel overføres av mygg, flått eller snegler. Nye arter kan etablere seg både i hav, ferskvann og på land, samtidig som det kan bli vanskelig å overleve for arter som er tilpasset det nåværende klima. Fremvekst av nye arter vil også kunne medføre økt smitterisiko. Klimaendringer kan også føre til hyppigere skred eller flom i enkelte områder. Flom og skred er naturhendelser som kan ha konsekvenser for samfunnet i form av tapte menneskeliv, skader på bygninger, infrastruktur og jord- og skogbruk. I tillegg kommer konsekvenser som byggeforbud i faresoner, miljøskader, helsevirkninger og andre indirekte virkninger. I Norge er det kommunene som er ansvarlig for å sikre innbyggere mot naturfarer etter naturskadeloven samt plan- og bygningsloven. I reguleringen av arealplanlegging må det på grunn av klimaendringer tas mer hensyn til faren for naturskader. Dagens risikosituasjon og klimaendringer reiser mao. mange nye juridiske spørsmål: Hvem har ansvaret for sikringstiltak? Gjelder det spesialregler ved ekstremvær? Rett til gjenoppbygging? Force majeure og erstatningsordninger ved naturskade er blant de sentrale temaer her.²⁶

Dette området er fortsatt relativt sparsomt behandlet i norsk rettsteori, selv om det foreligger enkelte doktoravhandlinger og noen studentavhandlinger ved de tre juridiske fakultetene. Med stadig tydeligere og økende interessekonflikter omkring vern og bruk av miljøet, og med en sterk vekst i forskriftsverket, må vi regne med at miljørettslige spørsmål oftere vil bli fremmet. I løpet av de siste årene har det blitt igangsatt, både i Norge og i utlandet, flere prosjekter for å styrke rettsvitenskapelig forskning innen dette området.

Naturressursgruppa ved Juridisk fakultet, UiO er fakultetets faglige forskergruppe som forsker på Naturressursrett og har medarbeidere både fra Nordisk institutt for sjørett, Institutt for privatrett og Institutt for offentlig rett. Til nå har forskerne studert hvordan EU-regler og nasjonal lovgivning spiller inn på norsk forvaltning av naturressurser. De har også satt fokus på innholdet i Kyotoprotokollen og hvordan kvotehandelen med CO₂ slår inn på energiproduksjonen i Norge. Blant andre sentrale temaer finner vi studier av kommunens erstatningsansvar

---

²⁶ Dette avsnittet er sitert bl.a. etter teksten i Innst. S. nr. 85 (2008–2009) Innstilling fra forsvarskomiteen om samfunnssikkerhet – samvirke og samordning.

/ved flomskader. Videre forsker IKRS ved Universitet i Oslo på økologisk kriminalitet og miljøskade og regulering av skader mot menneskeheten, naturen og klimaet.

Concerned Scientists Norway er en sammenslutning av forskere fra ulike forsknings- og vitenskapsområder (herunder rettsvitenskap), som aktivt deltar i den offentlige debatten om klima- og miljøproblemer og ønsker å formidle forskningsbasert kunnskap om konsekvenser og risiko ved dagens klimautvikling.

Universitetet for miljø- og biovitenskap (UMB) i Ås har forskningsfokus på klimatilpasning og naturskaderett. Ved UMB er det juridiske fagmiljøet forankret ved Institutt for landskapsplanlegging. UMB har et spesielt ansvar for kompetanse innen jordskifte og arealplanlegging. UMB forsker på ansvarsforhold ved klimarelaterte skader, særlig flomskader, inkludert skader voldt av avløpsanlegg; rekkevidden av de ulike erstatningsgrunnlagene som er aktuelle. UMB analyserer samspillet mellom disse og andre kompensasjonsmekanismer som forsikring og offentlige fond og hensiktsmessigheten av dagens ordninger i lys av klimaendringer og plassering av insentiver til å forebygge skade.

Norge er relativt lite sårbar for naturskader og klimaendringer sammenlignet med andre land. Utenlandsk forskning om klima og naturskader er derfor mer omfattende sammenlignet med det som foreligger i Norge, og berører ofte temaer som har liten relevans for norsk perspektiv på samfunnssikkerhet og risiko. Samtidig er det viktig å understreke at Norge deltar i arbeidet etter naturkatastrofer i andre land.

Private Law Institute ved University of Helsinki (bl.a. Professor Erkki Hollo) forsker på miljørett, herunder klimaendringer og biologisk mangfold. Juridiska institutionen ved Uppsala Universitet forsker også på klimarett.

Climate and Energy Policy Institute (CEPI) ved The Center for Law, Energy & the Environment, Berkeley Law er også av relevans for denne oversikten. Noen av CEPIs forskningsinteresser er vannrelaterte effekter av klimaendringer, beslutningsprosesser, sammenhengen mellom klimaendringer og sosial rettferdighet og andre rettslige utfordringer for offentlige og private aktører.

The Center for Catastrophic Risk Management (CCRM) ved University of California, Berkeley ble opprettet i september 2005 etter orkanen Katrina. Målet er, gjennom tverrfaglig forskning, undervisning og formidling, å hjelpe samfunnet til bedre å mestre slike katastrofer som orkan, tornado, flom, jordskjelv, vulkanutbrudd, ras, pandemi, terrorangrep og osv.

Blant franske forskningsmiljøer innenfor dette området kan nevnes:

- Université des sciences sociales de Toulouse 1 Capitole - Faculté de droit,
- Institut des Etudes Juridiques de l'Urbanisme et de la Construction (IEJUC)
- Equipe de recherche sur le droit du risque industriel (EJERIDD), Etudes Juridiques : Entreprise, Risque Industriel & Développement Durable

Blant andre relevante forskningsmiljøer kan nevnes:

- Institute for Environmental and Energy Law, Catholic University Leuven, Belgium.
- Forschungszentrum Katastrophenrecht e.V., en privatrettslig organisert forening som fysisk sitter ved Humboldtuniversität Berlin, Tyskland
- Center for International Sustainable Development Law (CISDL), Montreal, Canada.
- Pace Energy Project, Pace University Law School, New York, USA.

7 Forsikring

Det er en alminnelig oppfatning at klimaendringer vil være en relevant vurderingsfaktor i forsikringsvirksomhet. Naturskader kan i stor grad settes i forbindelse med klimaet, og klimaendringer endrer således forutsetningene for forsikringsvirksomheten. Forsikringsavtaleretten har fra gammelt av vært et fellesnordisk rettsområde. Grunnet siste års lovendringer i Norden er det nå betydelig større forskjeller i rettsstilstanden landene imellom enn tidligere. De sentrale antologier på området berører i liten grad samfunnsikkerhet og katastrofer i forsikringsperspektiv. Hovedvekten er lagt på det materielle og illustrerer generelle problemstillinger.

Nordisk institutt for sjørett ved Universitetet i Oslo forsker på sjøforsikring, som omhandler forskjellige typer av forsikringer som er relevante for skip og varer under transport. Det arbeides kontinuerlig med enkeltprosjekter, og i de siste årene med større vekt på sjørøveri. Her kan også nevnes arbeidet innen sjøsikkerhetsprosjektet, arbeidet med norsk sjøforsikringsplan, passasjeransvarsforsikring til sjøs, som har munnet ut i et EU-direktiv og har en stor mæjore dekning. NIFS forsker også på ansvar og forsikring ved katastrofer i en norsk kontekst.

Senter for risiko- og forsikringsforskning ved Institutt for regnskap, revisjon og jus (BI) har som mål å styrke nasjonal og nordisk forskning innen risiko og forsikring. Senteret satser bevisst på tverrfaglighet. Videre tar senteret sikte på å bli et møtested mellom teori og praksis, forskning og forskningsbasert undervisning. Hensikten er å utvikle grunnleggende kunnskap om risiko og forsikring i en vid og helhetlig forstand, som grunnlag for internasjonal publisering, undervisning og lederutvikling.

Faculty of Law, Universitat Pompeu Fabra (Proffesor Pablo Salvador Coderch) forsker på “Catastrophic damages – liability and insurance”.

8 Sjø sikkerhet og petroleumssikkerhet

Sikkerhet er et komplisert felt å regulere siden man ikke kan forby uønskede hendelser i seg selv.

Nordisk institutt for sjørett ved Universitetet i Oslo forsker bl.a. på sjø sikkerhet og petroleumssikkerhet. Her inngår forskning om sikkerhetsregulering knyttet til skip, sikkerhetsregulering i petroleumsvirksomheten (reguleringsmetodikken og myndighetsutøvelsen), regelverket knyttet til store transportulykker, CO₂-utslipp fra skip, piratvirksomhet, straffejurisdiksjon for miljøkriminalitet til sjøs og osv. Den tradisjonelle faglige vinklingen innenfor sjø- og transportrett har fått nye perspektiver ved fokus på spørsmål knyttet til energi, klima utslipp og miljø. En annen forskningsprioritet på maritim side er "den nye EU sjørett", som berører i stor grad sikkerhetsspørsmål. Forskningen knyttet til sikkerhet og ansvar og energi/miljø har en klar side til nordområdeforskning. Innenfor begge temaer er det etablert samarbeid med bl.a. universitetet i Tromsø med sikte på forskning knyttet til nordområdene. Det juridiske fakultet ved Universitetet i Tromsø bidrar blant annet med studier om økt risiko ved oljetransport langs norske kysten.

Blant norske forskningsinstitusjoner bør også nevnes Fridtjof Nansens Institutt (FNI). Blant temaer innenfor "samfunnssikkerhet og risiko" innenfor FNIs prosjektportefølje (siden 2006) kan nevnes sjø sikkerhet/atomsikkerhet/petroleumssikkerhet; overvåkning (herunder relatert til Miljøkriminalitet); internasjonale avtaler; regelverk, lover og styringsorganer; tverrfaglig samarbeid (rettsvitenskap, teknologi og samfunn).

I Tyskland bidrar Max Planck Research School for Maritime Affairs, Hamburg, med en del forskning på dette området.

DEL II

OMTALE AV ENKELTE ARBEIDER

1 Samfunnsmessig risiko i et juridisk perspektiv

Aulstad, Johan Greger (2007): Domstolsprøvingen av dispensasjonsvedtak etter plan- og bygningsloven § 7

Universitetsforlaget. Areal og eiendomsrett 2007. s. 63. [ISBN: 978-8-2150-1006-9]

Artikkelen redegjør for de betingelsene som må være oppfylt for at planmyndighetene skal kunne gi dispensasjon etter plan- og bygningsloven § 7. Videre behandles spørsmålet om i hvilken utstrekning domstolene i den enkelte sak vil kontrollere om disse betingelsene er oppfylt.

Dekeuwer-Défossez, Françoise (ed.) (2008): Chronique sur le risque / (Kronikk om risiko)

Petites affiches n°178 pages 7 à 19, n°179 pages 3 à 15, n° 180 pages 6 à 15

Boken er en samling av tekster og avgjørelser, som omhandler forholdet mellom risiko og juss, herunder risiko som konsekvens av en juridisk regel og juss som tar risikoen i betraktning. Forfatteren mener at risikovurdering spiller en sentral rolle i jussen.

Dufour, Lucas (ed.) (2008): Le Risque dans sa Diversité / (Risiko i ulike aspekter)

Editions Hermes-Lavoisier. 302s. [ISBN: 978-2-7462-1935-9]

Boken har som formål å avklare innhold i risikobegrepet og er et tverrfaglig samarbeid. Kapittel 1 om "Risiko i helse retten" og Kapittel 12 om "Risiko og ansvar i internasjonal offentlig rett" vil være av særlig interesse for jurister.

Giertsen, Johan (2008): Gransking

Bergen: Universitetsforlaget, 2008. 270 s. [ISBN: 978-8-2150-1234-6]

Granskinger blir iverksatt av offentlige etater eller foretak i forbindelse med større ulykker eller andre ekstraordinære situasjoner. Boken diskuterer rettsspørsmål i forbindelse med granskinger, først og fremst saksbehandlingen. Temaet er behandlet i kapitler om forsvarlighetskravet, etablering av granskingsutvalg, uavhengighet, bevisinnsamling, skriftlig eller muntlig saksbehandling, prosessuelle rettigheter, granskingsrapporten og rettskildesituasjonen.

Guilhaudis, Jean-François (ed.) (2007): La sécurité internationale entre rupture et continuité: Mélanges en l'honneur du professeur Jean-François Guilhaudis/ (International security between rupture and continuity)

Bruylant. 638 s. [ISBN: 978-2-8022-2939]

Boken inneholder flere juridiske analyser av sikkerheten i et internasjonalt perspektiv. Blant annet: Military cooperation in the fight against terrorism and massive destruction weapons and international law (by Théodore Christakis); International security, international humanitarian law and human rights. Reflections on the role of international jurisdictions (by Paul Tavernier).

Hudson, Barbara (2003): Justice in the Risk Society. Challenging and Re-affirming Justice in Late Modernity

London: SAGE, 2003. XVII, 258 s. [ISBN: 0-7619-6159-3]

In *Justice in the Risk Society*, Barbara Hudson outlines traditional liberal perspectives on justice, risk and security, as well as addressing some key concerns, including: the challenges to justice: the politics of risk and safety communitarian and feminist political and ethical theories how to use current theories and perspectives such as Habermas's discourse ethics and post-modern perspectives on justice how to develop new methods of re-affirming and reconstructing theories and institutions of justice. The book concludes with analysis of two of the most important elements of justice for late-modernity: discursiveness and human rights. *Justice in the Risk Society* provides theoretical analysis with a discussion of policies, and arguments are illustrated by cases and examples. The book reviews political and ethical theories in a way that is highly relevant and accessible to criminology and penology students, practitioners and academics, as well as making an original contribution to the development of new perspectives on justice.

Mestre, Jacques (ed.) (2000): Le droit face à l'exigence contemporaine de sécurité

Presses universitaires d'Aix-Marseille (PUAM). 283 s. [ISBN: 978-2-7314-0235-3]

Boken er en sentral informasjonskilde som gjennomgår de mest sentrale aspekter ved sikkerhet og juss.

Saintourens, Bernard og Zennaki, Dalila (eds.) (2003): Obligation de sécurité/ (Sikkerhetsplikt)

Presses Universitaires de Bordeaux, 2003. 175 s. [ISBN: 978-2867813115]

Boken bygger på et symposium som ble avholdt 22. Mai 2002 i Bordeaux, ved den tidligere Centre d'Etudes et de Recherches en droit des Contrats (CERCO), Université Montesquieu Bordeaux IV, i samarbeid med universiteter i Oran og Tlemcen (Algerie). Boken består av ti artikler som omhandler temaet 'obligation de sécurité' (sikkerhetsplikten). Alle bidrag beviser at sikkerhetsplikten spiller en viktig rolle i gjeldende rett. Temaene som diskuteres er blant annet: produktsikkerhet på forbrukernivå (hvor forfatterne peker blant annet på kunnskaps- og forskningshull); personvern og informasjonssikkerhet knyttet til behandling av helse- og personopplysninger; personvern knyttet til fly- og båtreisen; og på /et mer generelt nivå om hvordan strafferetten tar for seg sikkerhetsplikten. Boken analyserer fransk og algerisk rett.

Steele, Jenny (2004): Risks and Legal Theory

Oxford: Hart Publishing, 2004. 228 s. [ISBN: 1841130907]

In almost every field of law, from tort and contract to environmental law and criminal justice, issues about 'risk' are increasingly of interest to lawyers. At the same time, there has been little general enquiry into the nature of the contact between law and risks. This book argues that ideas about risk have not traditionally been absent from law, as is sometimes supposed. Lawyers and legal theorists have used and conceptualised risk in particular ways, and ideas of risk have had significant influence in key elements of legal theory including questions of justice and responsibility. The book explores the conceptual place of risk across a number of fields of law; and identifies some significant challenges for law and legal theory arising from broader debates about risk. It therefore sheds light on areas that are under-explored despite current interest among lawyers, and aims to provide an accessible guide to emerging controversies and challenges for law in this area while explaining their significance.

2 Datasikkerhet – rettsinformatikk – personvern

Andersen, Mads Bryde (2001): IT-retten

København: Forlaget IT-retten, 2001. 987 s. [ISBN: 87-988580-0-9]

Boken inneholder en grundig gjennomgåelse av dansk retts regler på IT- området, med fokus på utvikling, drift og overdragelse av IT. Første del behandler teknikk, metode og sikkerhet. Andre del behandler rettsbeskyttelse ved bl.a. opphavsrett, industrielt rettsvern, kjennetegnrett osv. Tredje del behandler regulering og bl.a. personvern, markedsføring og IT-kriminalitet. Fjerde og siste del behandler avtaler og overdragelse, herunder også mislighold av kontrakter og konfliktløsning.

Bing, Jon m.fl. (2001): Innføring i telekommunikasjonsrett

Cappelen Akademisk Forlag, 2001. 379 s. [ISBN: 82-02-19694-9]

Boken er en innføring i telekommunikasjonsrett skrevet av flere forfattere. Telekommunikasjonsretten omfatter blant annet alle typer teletjenester, Internett, forholdet mellom kunde og operatør, mellom staten og operatør og mellom operatørene. Rettsområdet berører kontraktsrett, konkurranserett, forvaltningsrett, EØS-rett, strafferett, immaterialrett og personvern. I tillegg til disse allmenne feltene, tar boken også opp spesielle emner som samtrafikk og teleloven av 1995.

Bing, Jon (2008): Sabotasje mot personregistre – legenden bak den norske holdningen til personvern

Lov og rett, 07/2008. s. 417-435. [ISSN: 0024-6980]

I artikkelen beskrives historien om hullkortanleggene til Watson Norsk og forsikringsselskapet Norske Folk, som ble sprengt av norske sabotører i 1944. Episoden har kastet en rettspolitisk slagskygge over norsk personverndebatt og er et eksempel på hvordan personopplysninger ble misbrukt. Episoden gjenfortelles supplert med primære kilder i dette perspektivet.

Blume, Peter og Hans Christian Spies (2005): Ret og digital forvaltning

København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2005. 203 s. [ISBN: 87-574-1158-1]

Forfatterne konstaterer at visjonen om å utvikle en digital forvaltning har utløst stor aktivitet og at en rekke områder/forvaltningsoppgaver allerede i større eller mindre grad er blitt digitalisert i Danmark. I denne prosessen er det viktig å sikre at den nye digitale forvaltningen også rettslig blir en god forvaltning. Boken inneholder bl.a. kapitler om rettslige krav, lette, vanskelige og umulige tilfeller, en metode for de vanskelige tilfellene, persondata i digital forvaltning, kommunikasjon i en internasjonal verden osv. Som eksempel på et komplekst tilfelle blir skipsregistrering diskutert.

Bygrave, Lee. A. (2002): Data Protection Law: Approaching Its Rationale, Logic and Limits

Kluwer Law International, 2002. 448 s. [ISBN: 90-411-9870-9]

Boken inneholder bl.a. grunnleggende innføring i personverntenkning, oppdatert interessedetori, opplysningsvern for virksomheter og kan regnes som et internasjonalt standardverk innen personvern.

Clemet, Kristin og Egeland, John Olav (red) (2010): Til forsvar for personvernet
Universitetsforlaget, 2010. 224 s. [ISBN: 978-82-15-01539-2]

Truslene mot personvernets stilling i Norge er blitt så omfattende og alvorlige at mange nå ønsker å ta sterkere til motmæle. Til forsvar for personvernet /gis det et perspektivrikt innblikk i personvernets /historie og nye utfordringer. Her finner du kapitler om personvernets og rettsstatens historiske bakteppe; om det filosofiske og prinsipielle forsvaret for personvernet; dagsaktuelle eksempler på områder der personvernet utfordres - samt diskusjoner om hvordan personvernet kan og bør styrkes. Innhold: Michael Konupek: Den ideelle dyrehage. Om personvernet under sosialismen - tilfellet Tsjekkoslovakia 1948-89; Lars Fr H Svendsen: Hvorfor personvern? Om frihet og retten til privatliv; Jon Bing: Elektroniske spor. Om samspill mellom personvern og teknologisk utvikling; Marika Lüders: Ung, dum og deilig? Om ungdom og bruk av sosiale medier; Ketil Lund: Nedbyggingen av den liberale rettsstat; Vagn Greve: Fra rettsstat til politistat? Om strømninger i kriminalpolitikken; Tor-Aksel Busch: Frykten for terror - en farlig følgesvenn? Noen av rettsstatens dilemmaer i kampen mot terror; Georg Apenes: Kampen for personvernet. Om kampen for tillitssamfunnet; John Christian Elden: Så lenge uretten ikke rammer oss selv. Om juss og personvern; Anne Kjersti C Befring: Skal alle vite alt? Om helse og personvern; Sven Egil Omdahl: Den nødvendige gapestokk. Om personvernet og pressen; Michael Tetzschner: Politikk og personvern. Om tiltak for å styrke personvernet; Camilla Lindberg: De små skrittets tyranni. Om en politikers kamp for personvernet og mot FRA-loven; Carsten Smith: «... en begrenset revisjon av Grunnloven med det mål å styrke menneskerettighetenes stilling»

Gutwirth, Serge m.fl. (2009): Reinventing Data Protection?

Dordrecht: Springer Netherlands, 2009. 376 s. [ISBN: 9781402094989]

This book is about data protection, privacy and liberty and the way these fundamental values of our societies are protected and enforced, particularly in their interaction with the ever developing capacities and possibilities of information and communication technologies. The authors are all closely involved in data protection and privacy. They represent the stakeholders in the debate: practitioners, civil liberties advocates, civil servants, data protection commissioners and academics. Their contributions evaluate current European data protection law against the background of the introduction of increasingly powerful, miniaturized, ubiquitous and autonomic forms of computing. The book assesses data protection and privacy law by analyzing the actual problems (trans-border data flows, proportionality of the processing, and sensitive data) and identifying lacunae and bottlenecks, while at the same time looking at prospects for the future (web 2.0., RFID, profiling) and suggesting paths for a rethinking and reinvention of the fundamental principles and concepts. From this perspective the recent constitutional acknowledgment of data protection as a fundamental right has a transformative power and should create the opportunity for a dynamic, participative, inductive and democratic process of 'networked' re-invention of data protection. The present book aims to make a contribution by seizing on this opportunity.

Haug, Are Vegard (2006): Rettslige reguleringer av informasjonssikkerhet

Oslo: Unipub forlag, 2006. 278 s. [ISBN: 82-7226-096-4]

Det overordnede spørsmålet som behandles i denne artikkelen er i hvilken grad og hvordan norske myndigheter i dag regulerer informasjonssikkerhet ved hjelp av lover og forskrifter. I artikkelen gjennomgås 34 regelverk som omhandler informasjonssikkerhet. Selv om det i de seneste årene er gjort vesentlige forsøk på å forenkle regelverkene er en hovedkonklusjon fra gjennomgangen at det fremdeles er store utfordringer vi står ovenfor når det gjelder rettslige reguleringer av informasjonssikkerhet.

Jansen, Arild og Schartum, Dag Wiese (2005): Informasjonssikkerhet. Rettslige krav til sikker bruk av IKT

Bergen: Fagbokforlaget, 2005. 352 s. ill. [ISBN: 82-450-0274-7, h]

Boken inneholder en samlet fremstilling av regelverk om informasjonssikkerhet i Norge. Blant annet sikring av personopplysninger, sikker kommunikasjon med og i offentlig forvaltning, elektroniske signaturer og krav til informasjonssikkerhet i finansnæringen. Boken tar også for seg sikkerhetsloven og forskrift om informasjonssikkerhet, opphavsrettslige regler vedrørende informasjonssikkerhet og straffelovens bestemmelser vedrørende datakriminalitet.

Karanja, Stephen K. (2008): Schengen Information System and Border Control Co-operation: A Transparency and Proportionality Evaluation

Leiden: Nijhoff, 2008. 468 pp. [ISBN: 9789004162235]

This volume offers an evaluation of the Schengen Information System and border control co-operation from a transparency and proportionality perspective. It also incorporates a legal descriptive analysis of the co-operation in order to accommodate the changes and developments that occurred during the writing period. The transparency and proportionality perspectives are developed from human rights and data protection criteria. Transparency is understood as knowledge and accessibility to legal information as well as openness and accountability. On the other hand, proportionality is a requirement for guidance, balance and justification as well as a need to avoid excessiveness and arbitrariness in border control work. The final findings reveal that the Schengen co-operation suffers from a deficiency of transparency and proportionality. Consequently, measures are proposed to augment the deficiency. Even as this study was reaching its conclusion, fundamental legislative changes, closely similar to some of the arguments and recommendations projected in this study, took place. The efficacy of these changes is yet to be discerned.

Kjølaas, Christian (2010): Personvern i arbeidsforhold

Universitetsforlaget, 2010. 232 s. [ISBN: 9788215014623]

Behandling av personopplysninger berører flere og flere personer på stadig nye områder, også innen arbeidslivet. Et sentralt spørsmål er hvor grensen går mellom arbeidsgivers rett til å samle inn, behandle og lagre opplysninger om sine ansatte på den ene side, og arbeidstakers krav på beskyttelse mot at egen integritet blir krenket på den annen. Hva kan arbeidsgiver tillate seg? Hvilke lover og regler gjelder? Hvem passer på at reglene blir fulgt? Denne boken tar for seg disse problemstillingene og gir konkrete og praktiske svar på spørsmål knyttet til forhold som: overvåkning og kontroll; bruk av arbeidsgivers datasystem; innsyn i ansattes e-post; hvilke opplysninger kan arbeidsgiver samle inn og lagre; varsling; vern mot diskriminering; rettskildene, særlig om personopplysningsloven; de sentrale institusjoner, særlig om Datatilsynets virksomhet.

Kvam, Bjarne (2010): Communication and Technology as Agents of Legal Change

Fagbokforlaget, 2010. s. 183-193. [ISBN: 978-82-450-0840-1]

Dette er en artikkel i rettshistorie som viser sammenhengen mellom teknologiutvikling og rettsstat. Denne sammenhengen er helt sentral for å tolke den samfunnsutvikling vi står midt oppe i. En artikkel om tilsvarende tema skal publiseres i tidsskriftet "Retfærd".

Ohnstad, Bente (2003): Taushetsplikt, personvern og informasjonssikkerhet i helse- og sosialsektoren

Oslo: Gyldendal Akademisk, 2003. 3.utg. 252 s. [ISBN: 82-05-31498-5]

Boken behandler taushetsplikt, personvern og informasjonssikkerhet i norsk helse- og sosialsektor, herunder barnevernet og trygden. Familievernets og apotekenes taushetsplikt er også behandlet. Denne utgaven er ajourført ut fra ny helsepersonellov, ny personopplysningslov og ny helseregisterlov. Som vedlegg følger regler for personregistre.

Olsen, Birgitte Kofod (2002): Råderetten til Personopplysninger. Er det borgerens eller den offentlige sektors ret?

Nordisk Tidsskrift for Menneskerettigheter № 02, 2002. s. 22-30. [ISSN: 1503-6480]

Artikkelen diskuterer mulighetene for å overføre retten til å kontrollere personlig data fra offentlige myndigheter til den enkelte borger. Utgangspunktet for diskusjonen er merkbar bevegelse i dansk politikk bort fra kollektiv velferd til et system med individuell velferd. Det argumenteres for at utvikling av informasjonsteknologi støtter denne generelle trenden og utfordrer tanken om offentlig eierskap til personlige data. Det undersøkes om borgernes interesser /er ivaretatt i menneskeretten, EU-direktivet og om dansk rett om personvern kan danne det rettslige grunnlaget for overføring av retten til å kontrollere personlige data.

Riisnæs, Rolf (2007): Digitale sertifikater og sertifikattjenester - roller, oppgaver og ansvar. En tillitsorientert tilnærming til sertifikatutstederens villedningsansvar

Fagbokforlaget, 2007. 478 s. [ISBN: 978-82-450-0589-9]

I boken drøftes sertifikatenes og sertifikattjenestenes art, særpreg og potensial, og analysere spørsmålet om grunnlaget for og rekkevidden av et tillitsorientert, forventningsbasert villedningsansvar innenfor sertifikatområdet. Digitale sertifikater benyttes i forbindelse med løsninger for elektronisk signatur, elektronisk ID og innholdskryptering, men kan også brukes i forbindelse med løsninger for å håndtere rettigheter og roller i elektroniske systemer. Hvis et sertifikat inneholder uriktige opplysninger eller opplysninger som er presentert på en måte som kan virke villedende, kan sertifikatmottakeren påføres økonomisk tap når vedkommende handler på grunnlag av innholdet i sertifikatet. Arbeidet er basert på norsk rett, men andre lands kildemateriale er i en viss grad trukket inn som illustrasjonsmateriale.

Schartum, Dag Wiese og Bygrave, Lee A (2010): Personvern i informasjonssamfunnet: En innføring i vern av personopplysninger

Bergen: Fagbokforlaget, 2010. 2 utg. 286 s. [ISBN: 9788245009965, h]

Boken gir en bred innføring i personvernet i forbindelse med behandlingen av personopplysninger. Den inneholder en grundig behandling av den norske personopplysningsloven samt andre lover av sentral betydning. Forholdsvis mye oppmerksomhet er viet personopplysningsvernets internasjonale dimensjoner. Boken belyser personvernet fra flere synsvinkler: begrunnelsen for og tenkningen bak kravet om personvern; redegjørelse for internasjonal regulering av personvernet; inngående gjennomgang av personopplysningsloven, gjennomgang av de mest sentrale bestemmelsene vedrørende folkeregistrering, behandling av helseopplysninger og politiets behandling av personopplysninger; en rekke spredte lovbestemmelser som beskytter privatliv, f.eks. regler om taushetsplikt og forbud mot brevbrudd og avlytting. Boken gir

per i dag den bredeste og mest omfattende fremstilling i Norge vedrørende vern av personopplysninger.

Schartum, Dag Wiese (2007): Personvern og transportsikkerhet: personvernmessige spørsmål knyttet til tiltak for å sikre transportmidler mot fiendtlige anslag

Complex 3/07. 203 s. [ISBN: 978-82-7226-104-6, h]

Boken inneholder en rettsteoretisk og rettsdogmatisk tilnærming til spørsmålet om ivaretagelse av personvern i en transportsektor der økte krav til security-tiltak kan begrunne større grad av krenkelser av folks personvern. Rapporten har blitt til som en del av et større prosjekt i regi av Transportøkonomisk institutt (TØI): "Security i transport. Personvernets grenser". Prosjektet er en del av forskningsprogrammet Risiko i transportsektoren (RISIT), finansiert av Norges forskningsråd. Dette delprosjektet har hovedvekt på personvern i betydning personopplysningsvern. Likevel er det et poeng å få frem sammenhengen mellom personvernsspørsmål som er knyttet til fysisk interaksjon (kontroll med passasjerer og ansatte) og slik kontroll som gjelder behandling av personopplysninger.

Schartum, Dag Wiese (red.) (2007): Elektronisk forvaltning i Norden: praksis, lovgivning og rettslige utfordringer

Bergen: Fagbokforlaget, 2007. 306 s. [ISBN: 978-82-450-0554-7]

Boka tilhører serien «Nordisk årbok i rettsinformatikk», og er en antologi redigert av professor Dag Wiese Schartum. Den har bidrag fra forfattere knyttet til de rettsinformatiske miljøene i Norden. I denne utgaven drøftes utvalgte problemstillinger med relevans i for alle forvaltningsorganer som vil omstille sin forvaltning ved hjelp av informasjons- og kommunikasjonsteknologi.

Boken er organisert i fire deler: E-forvaltning i praksis, med konkrete eksempler på systemløsninger i de nordiske landene og på systemenes rettslige implikasjoner; Endringer i lovgivningen knyttet til e-forvaltning, en oversikt over viktige endringer i lovgivningen i de nordiske landene; Offentlighet og informasjonstilgang, om hvilken betydning bruk av IKT har fått og bør få for realiseringen av offentlighetsprinsippet, og om idealet om en åpen forvaltning; Personvern og rettssikkerhet, om utfordringer for å ivareta den enkeltes rettigheter i forvaltningen.

Boken inneholder følgende artikler: Elektronisk forvaltning og jus / Dag Wiese Schartum og Arild Jansen; Digital tinglysning i Danmark / Hans Chr. Spies; Altinn – en systembeskrivelse / Mona Naomi Lintvedt; Elektronisk ingivning till Bolagsverket i Sverige, m.m. / Per Furberg och Roland Höglund; Lovgivning om digital forvaltning i Danmark / Dan Rune Bjørneboe Christensen; Finland's law of e-government in 2006 / Tuomas Pöysti; Norsk lovgivning om elektronisk forvaltning / Fredrik Bøckman Finstad; E-förvaltning och lagstiftning i Sverige 2000–2006 / Gustaf Johnssén; Rätt rättsinformation i e-förvaltningen / Cecilia Magnusson Sjöberg; Access till myndighetsinformation – särskilt om informationstjänster online / Daniel Westman; Digital forvaltningstransparens i Danmark – utviklingen på baggrund af ombudsmandens redegørelse i DICAR-sagen / Paul C Vang; Offentlighetslovgivningen og elektronisk tilgjengeliggjøring av offentlig informasjon / Ina Lindahl; Databeskyttelse som ven eller fjende af den digitale forvaltning / Peter Blume; Møte mellom forvaltningsretten og personopplysningsretten / Dag Wiese Schartum; Regelverksutvikling og brukerdeltakelse i eForvaltningen / Rolf Riisnæs; Dokumentasjon av rettslig innhold i e-forvaltningens IT-systemer / Herbjørn Andresen; Skaper e-forvaltningen behov for reform av forvaltningslovgivningen? / Erik Magnus Boe.

Seipel, Peter (2004): Juridik och IT - introduktion till rättsinformatiken

Stockholm: Norstedts Juridik, 2004. 8. uppl. 304 s. [ISBN: 91-39-20374-3]

Fremstillingen er en innføring i rettsinformatikk og undersøker forholdet mellom juss og informasjonsteknologi (IT). De enkelte kapitlene ser på informasjonsbehandling og informasjonssamfunnet, maskiner og metoder ved informasjonsbehandling, IT og juridisk informasjonsbehandling, IT-rett og til slutt en sammenfatning med linjer fremover. Første utgave kom i 1982. Til og med 5. utgave (1994) het boken «Juristen och datorn».

Slettemark, Guro (2008): Datalagringsdirektivet – på vei mot et folkeopprør?

Lov og rett 03, 2008. s.129-130. [ISSN: 1504-3061]

Artikkelen gir en meget kort beskrivelse av EUs datalagringsdirektiv (direktiv 2006/24/EF), samt noen synspunkter rundt debatten om evt. implementering av datalagringsdirektivet i norsk rett.

Still, Viveca (red.) (2004): Nye medier: retssikkerhet og teknologi i forandring

København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2004. 245 s. (Nordisk årbog for retsinformatik; 2003). [ISBN: 91-7223-216-1 (svensk uppl.)] [ISBN: 87-574-1068-2 (dansk uppl.)]

Årboken, som utgis for 20. gang, inneholder følgende artikler produsert av nordiske forskere i faget rettsinformatikk: Integritetsskyddets nya utmaningar/ Sören Öman; Är integritetens pris tre miljoner euro?: en analys av förslaget till ny 73 a § vägtrafiklagen/ Max Oker-Blom; Data-beskyttelse på nettet: en kamp mot vejmøller?/ Peter Blume; Forholdet mellom «biologisk materiale» og «personopplysning»: en utredning for Personvernemnda/ Lee Bygrave; Proactivity and interdisciplinary cooperation in the context of the legal role/ Erik Helling; Legal information and its users/ Christine Kirchberger; Krav til åpenhet i den digitale forvaltning/ Dag Wiese Schartum; Kvalitetsevaluering av offentlige nettsted: kva er det vi evaluerer?/ Arild Jansen och Svein Ølnes; En Turing-test for digital forvaltning?/ Paul C. Vang; Medborgarmötet i nätverksförvaltningen: ansvar och ansvarsfördelning/ Gustav Johnssén; Upphovsrätten i informationssamhället: ett hinder för fri rörlighet för information?/ Viveca Still; Text, paratext och adaptation: litterära figurer i datanätet/ Anu Ojala; The use of framework agreements: the EU and Sweden/ Juan Ramon y Olano. Til slutt følger årsrapporter fra de nasjonale foreningene i Finland, Sverige og Danmark.

Tranberg, Charlotte Bagger (2007): Nødvendig behandling af personoplysninger : proportionalitetsprincippet krav om nødvendighed i forhold til den dataansvarliges behandling af persondata efter persondatalovens centrale behandlingsbestemmelser

Forlaget Thomson, 2007. 568 p. [ISBN: 978-87-6191674-7]

De ”persondatarelige regler” spiller en stadig større rolle både i privat og offentlig virksomhet. Reglerne har betydning på adskillige retsområder, ofte hvor man ikke umiddelbart ville forvente det: Hvad må en virksomhet (eller privatperson) legge ud på sin hjemmeside? Hvilke områder må kameraovervåges? Hvad må en virksomhet registrere om ansatte, kunder, leverandører, debitorer m.fl.? Hvad må ét selskab i en konsern videregive til et annet selskab? Et af de helt centrale datarelige spørsmål er "nødvendighedskravet". Dette krav sætter grænser for, i hvilket omfang data om personer må opsamles, lagres, videregives etc. Nødvendig behandling af personoplysninger sætter fokus på dette nødvendighedskrav. Den behandler det både teoretisk (bogen er forfatterens ph.d.-afhandling) og på en praktisk måte, der vil være til nytte for private og offentlige virksomheder, når de skal tilrettelægge

deres datapolitik og føre den ud i livet. Bogen setter nødvendighedskravet i sammenheng med det almindelige krav om proportionalitet, hvorefter midlet ikke må være mere indgribende, end målet nødvendiggjør. Forfatteren bruker dette afsæt til at klarlægge nødvendighedskravet - som er et udslag af proportionalitetsprincippet. Bogen rummer desuden en guldgrube af dataretlige og andre afgørelser fra administrative myndigheter og domstole.

Tranvik, Tommy (2009): Kommuner og informasjonssikkerhet. Etterlevelse av kravene i personopplysningsloven og forskriften

Yulex, 2009. s. 89-103. [ISBN: 978-82-7226-123-7]

Kommunesektoren i Norge er en arena der overvåking, sikkerhet og personvern blir fortløpende diskutert. Og der betraktes ikke personvern og sikkerhetstiltak som motpoler. Tranvik har studert hvordan data håndteres i 18 kommuner og sett spesielt på måten sikkerhetsbehov og personvern balanseres mot hverandre. Et gjennomgående trekk er at ansatte som håndterer mye personlige data, ikke betrakter det som overvåking. I stedet ser de det som nødvendig og viktig for å kunne yte en best mulig servise til dem det gjelder. Offentlig ansatte skal i utgangspunktet bare ha tilgang til data som er nødvendige for jobben som skal gjøres. Dette skal sikres gjennom systemer med adgangskontroll. Men ifølge Datatilsynet er det gjennomgående stor forvirring om hvem som skal ha tilgang til hva slags informasjon på lokalt nivå. Dette problemet blir ofte løst ved at alle får tilgang til alt. Tranvik påpeker at mangelen på adgangskontroll kan få utilsiktede konsekvenser. En av dem er at de som registrerer personopplysninger tar personvern hensynet i egne hender og ikke registrerer all informasjon. I helsevesenet kan det skje ved at leger og sykepleiere utelater opplysninger i den elektroniske pasientjournalen for å beskytte pasientens privatliv. Skulle pasienten komme i en akutt situasjon uten at legen eller sykepleieren er til stede, vil en slik mangelfull pasientjournal kunne føre til feil behandling av pasienten.

Vivant, Michel (ed.) (2004): Lamy Droit de l'Informatique et des Réseaux/ (Rettsinformatikk og Nettverk)

Lamy, 2004. 2000s. [ISBN: 978-2721210562]

Boken er en samling av artikler, tekster, rettsavgjørelser og tekniske guider om juridiske spørsmål knyttet til informatikk, telekommunikasjon, nettverk og Internett.

3 Overvåking

Jakobsen, Henning A. og Hvidsten, Gry Steen (2009): Når er fjernsynsovervåking behandling av sensitive personopplysninger? En kommentar til den pågående etterkontrollen av personopplysningsloven

Lov og rett 09, 2009. s. 561-568. [ISSN Print: 0024-6980]

Artikkelen drøfter spørsmålet om når fjernsynsovervåking må anses som behandling av sensitive personopplysninger etter personopplysningsloven. Datatilsynet og Personvernemnda har i praksis lagt til grunn ulik rettslig forståelse på dette punkt, og problemstillingen er tatt opp av Justisdepartementet i forbindelse med den pågående etterkontrollen av personopplysningsloven.

Lomell, Heidi Mork (2005): Videoovervåking og menneskerettigheter

Nordisk Tidsskrift for Menneskerettigheter № 01, 2005. s. 32-46. [ISSN Print: 1503-6480]

Med Peck-saken (Peck mot Storbritannia, dom 28. januar 2003, Reports 2003-I) som utgangspunkt handler denne artikkelen om menneskerettighetsaspekter ved videoovervåking. Videoovervåking på offentlige steder er markedsført som et svært effektivt verktøy for forebygging og tidlig oppdagelse av kriminalitet, og blir dermed sett på som et forsvarlig inngrep i retten til respekt for privatlivet. Artikkelen drøfter effektiviteten til videoovervåking generelt, og utlevering av overvåkingsbilder som et kriminalitetsforebyggende tiltak spesielt. Hensikten med denne artikkelen har vært å fremme en sunn skepsis til videoovervåking som en vidunderkur mot kriminalitet og uorden. Selv om Peck-saken ikke gir en avklaring på grenseoppgangen mellom legitime og illegitime midler i kriminalitetsbekjempelsen, så gir den anledning til å sette kritisk søkelys på myndighetenes skjønnsmargin på dette området.

Lomell, Heidi Mork (2007): Selektive overblikk. En studie av videoovervåkingspraksis

Oslo: Universitetsforlaget, 2007. 270 s., ill. [ISBN: 978-82-15-01031-1 (h.)]

Boken inneholder en studie av hvordan videoovervåking utføres i praksis. Forfatteren har observert ulike overvåkingssentraler. Observasjoner av ulike overvåkingssentraler viser at operatørene er selektive og baserer sin utvelgelse på visuelle tegn ved personer og situasjoner. Boken tar for seg seleksjonsprosessene, følgene av å bli selektert, og tar opp spørsmålet om overvåkingspraksisenes normgrunnlag. Forfatteren mener å se en grunnleggende forskyving i kriminalpolitikken de seinere årene, en grunnleggende endring i rettsvesenets tilnærming til kriminalitetsproblemet. Deler av rettsapparatet har gått fra å være tilbakeskuende eller reaktive til å bli grunnleggende fremoverskuende eller proaktive. Og det har gått fra å være fokusert på kriminalitetsbekjempelse, rettssikkerhet og rettferdig gjengjeldelse, til i hovedsak å legge vekt på risiko og sikkerhet. Lomell hevder at personvernargumentet blir for snevert. Hun etterlyser en diskusjon om overvåkingspraksisenes normgrunnlag, om selve seleksjonsprosessene og hvilke konsekvenser det har å bli selektert.

4 Organisert kriminalitet

Axelsen, Niels Kristian og Hopsnes, Roald (2005): Hvitvaskingsloven - Er undersøkelses- og meldepliktsreglene for advokater og fondsmeglere hensiktsmessig utformet?

Tidsskrift for Strafferett № 01, 2005. s. 9 - 45. [ISSN Print: 1502-685X]

Tema for denne artikkelen er fondsmeglere og advokaters undersøkelses- og meldeplikt i medhold av hvitvaskingsloven. Selv om hvitvaskingsloven må antas å ha øket myndighetenes mulighet for å oppdage hvitvasking av midler som stammer fra kriminell virksomhet reiser lave rapporteringstall fra fondsmeglere og advokater spørsmål om ordningen i forhold til disse yrkesgruppene fungerer tilfredsstillende. I artikkelen drøftes om og i hvilken grad bistand til hvitvasking foregår blant advokater og fondsmeglere, lovens utforming og kontrollrutinene.

Ingvaldsen, Karsten og Sørli, Vanja Lundgren (eds.) (2009): Organised crime: Norms, markets, regulation and research

Oslo: Unipub, 2009. 211 s. [ISBN: 978-82-747-7393-6]

Organised Crime highlights some of the main issues currently being discussed within the international academic debate on organised crime: What constitutes organised crime? How does organised crime work as a normative system, as a market and as an economic activity? How organised is organised crime? How international is it? How is organised crime regulated and controlled and what are the bases for these regulatory and controlling strategies? The book provides an up-to-date presentation of organised crime from a criminological and sociological perspective. It contributes to the study of both empirical research and theoretical perspectives on organised crime.

*Kapittel 4. Organised crime in Norway: An imported phenomenon? Av Vanja Lundgren Sørli og Karsten Ingvaldsen.*²⁷

Sentralt i artikkelen står behandling av begrepet organisert kriminalitet hos lovgiver, i påtalemyndigheten, i domstolenes håndheving og i mediene. Hvilke former for kriminalitet består organisert kriminalitet av? Hvem blir straffet for organisert kriminalitet og hva oppfattes som organiserte lovbrudd? Det vises til at De Forente Nasjoner (FN) vedtok en konvensjon mot organisert kriminalitet i 2000. Derved er norske myndigheter gjennom ratifiseringen forpliktet til implementering og praktisering av konvensjonen i norsk lov(Ot.prp.nr. 62, 2002 – 2003). Forfatterne redegjør for hvordan sentrale bestemmelser som straffelovens §§ 60a og 162 blir praktisert i norsk rett og hvordan begrepet organisert kriminalitet blir forstått og anvendt. Funn i undersøkelsen viser at mye av den organiserte kriminaliteten styres fra utlandet. Deler av den norske organiserte kriminaliteten mangler internasjonalt innslag, den er ikke systematisk organisert, og den består heller ikke av stabile og permanente grupperinger, noe som skal til for at retten skal betrakte lovbruddene som organisert kriminalitet. Forfatterne konkluderer med at organisert kriminalitet i Norge ikke hovedsaklig er et importert fenomen, men at det er lovgivningen som er importert. Lovgivning utgått fra forhold utenfor landets grenser om en

---

²⁷ Omtale er gitt av Jan Georg Christophersen ved (KRÅD) Det kriminalitetsforebyggende råd

trussel fra og forståelse av kriminalitet som bare i begrenset utstrekning gjelder for norske forhold.

Kapittel 6. The study of organised crime: An assessment of the State of affairs. Av Klaus von Lampe.

Artikkelen er en beskrivelse og diskusjon av internasjonal forskning på organisert kriminalitet. De seinere år har forskningen på dette feltet blitt mer institusjonalisert. Organisert kriminalitet er nå forskningssubjekt for myndighetenes institusjoner som føler behov for å utrede og produsere analyser på dette området. Forskningen på organisert kriminalitet er sammenvevd i politiske målsettinger og konsekvenser og får betydning for hvordan organisert kriminalitet begrepsmessig blir vurdert og forklart. Forfatteren starter med å spørre hva det vil si å studere "organisert kriminalitet"? For noen vil spørsmålet være enkelt å besvare fordi det er å studere det åpenbare, nemlig "organisert kriminalitet" som angår den organiserte formen for lovbrudd. Andre mener også det er enkelt, men fra en annen synsvinkel, fordi det ikke finnes noe som heter organisert kriminalitet. Men for de fleste vil spørsmålet være komplisert av den grunn at begrepet "organisert kriminalitet" er så vanskelig å definere. Videre behandler von Lampe studiet av organisert kriminalitet som en akademisk disiplin, og deler forskningsfeltet inn i tre hoveddeler: 1) metanivået (endring av stilling og form) av diskusjonen om organisert kriminalitet, 2) nivået for empirisk (kunnskap) manifestasjon (ytringsform) på organisert kriminalitet, og 3) nivået for mottrekk. Disse tre tilnæringsmåtene blir behandlet systematisk i artikkelen. von Lampe trekker også inn empirisk forskning og teoribygging, og konkluderer med at det ikke er mulig å se bort fra "organisert kriminalitet" som forskningstema fordi man her har å gjøre med et slagordpreget begrep som ikke bare forsvinner uten videre.

Larsson, Paul (2008): Organisert kriminalitet

Oslo: Pax Forlag, 2008. 169 s. [ISBN: 9788253031439]

I denne boken presenteres en undersøkelse av hvordan vi i Norge forstår og benytter begrepet "organisert kriminalitet". Larsson stiller innledningsvis spørsmålet – hva er organisert kriminalitet? En vanlig oppfatning er at det er lovbrudd utøvd av en gruppe personer, ofte innenfor et bestående nettverk. Lovbruddene begås ut ifra vinnings hensikt og betraktes som alvorlige handlinger. I tillegg stilles det i boka spørsmål som for eksempel: Hva er en gruppe? Når blir en gruppe organisert? Hva menes med bestående? På dette området av kriminologien er kunnskapsstatus svak og fiendebildene mange. Boka gir et bilde av status innenfor forskningen. I tillegg reises en rekke problemstillinger som knytter seg til bekjempelsen av organisert kriminalitet og hvilke kostnader det sivile samfunn må bære som et resultat av denne typen lovbrudd.

I **kapitlene 7 og 8** viser Larsson et utvalg av tiltak som er satt i verk for å forebygge og oppklare organisert kriminalitet. Ved å koble sammen krigsmetaforer, rettsvesenets innsats med hvitvasking og terrorisme får man det til å se ut som om samfunnet er i en krigslignende tilstand. Dette er på ingen måte den situasjon vårt land befinner seg i. Myndighetene så seg nødt til å gjennomføre regelendringer tidlig på 2000-tallet og opprettet nye organer som potensielt skal bekjempe den organiserte kriminaliteten. Et eksempel er Rådet for samordnet bekjempelse av organisert kriminalitet (ROK). Et annet organ CATCH som har som oppgave å bekjempe internasjonale forbrytelser og annen alvorlig kriminalitet. Begge disse enhetene er nå integrert i Den nasjonale enheten for bekjempelse av organisert og annen alvorlig kriminalitet (Kripos) og utfører oppdrag hvor sakene er omfattende og kompliserte, samtidig som det ytes bistand til mindre politidistrikt når behovet melder seg. Larsson behandler også spørsmålet om bruk av utradisjonelle politimetoder i bekjempelsen av organisert kriminalitet. For eksempel internasjonal samarbeid, kost nytte funksjoner, inndragning og finansiell etterforskning.

Larsson konkluderer med et spørsmål – ”Hva skulle vi gjort uten den organiserte kriminaliteten?”. Den norske bekjempelsen av organisert kriminalitet har ikke vært spesielt vellykket, men den har på en måte samlet motstanden over politiske skillelinjer. Det kan vanskelig dokumenteres at de omfattende investeringene av samfunnets midler og nye etterforskningsmetoder har ført til færre lovbrudd. En grunn kan være at drivkreftene befinner seg utenfor landets grenser. Men den organiserte kriminaliteten har påviselig vært nyttig for mange, særlig har det skapt karrierer i politikken og i politiet. Det man etter hvert har erfart er at kampen mot lovbruddene har sine røtter i en global sammenheng og som sådan ikke kan vinnes på nasjonalt plan.²⁸

Sieber, Ulrich og Nolde, Malaika (2008): Sperrverfügungen im Internet. Nationale Rechtsdurchsetzung im globalen Cyberspace?

Schriftenreihe des Max-Planck-Instituts für ausländisches und internationales Strafrecht. Strafrechtliche Forschungsberichte Bd. S 113. Duncker & Humblot, Berlin 2008. [ISBN: 978-3-86113-861-7]

Boken er en empirisk studie av former for organisert kriminalitet i Tyskland.²⁹

---

²⁸ Omtale er gitt av Jan Georg Christophersen ved (KRÅD) Det kriminalitetsforebyggende råd. Full versjon er tilgjengelig på <http://www.krad.dep.no/filestore/BokomtaleOrganisertKriminalitet.doc>

²⁹ <http://www.mpicc.de/ww/de/pub/forschung/publikationen/straf/s113.htm>

5 Terrorisme

Aarø, Egill (2003): Krig og terrorisme

Nordisk Tidsskrift for Menneskerettigheter № 04, 2003. s. 441-455. [ISSN Print: 1503-6480]

The objective is to show that the primitive regime of war comprising a collective responsibility for others' (wrong) doings cannot be attached to a certain state or population due to the acts of a terrorist group. In accordance with International Law regulations a terrorist is submitted to criminal law. Since war has been defined as an interaction between two or more states for the past 350 years, and terrorist groups certainly do not qualify as a state, the action of terrorist groups cannot be regarded as acts of war. According to the UN Charter article 51, selfdefence is equally founded, providing no justification for a state to act in self-defense against any assault permitted by a terrorist group. After Israel's attack on Tunisia, the SC imposed Res. 573 (1985) 14-0, the US abstained, condemning a state to use military force on other states on the allegations that a terrorist group has committed several wrongdoings against the civilians in the attacking state. International conventions urging states to act in accordance with peace and good will, give no justification to wage war against states that breach such obligations. The state's breaches must amount to armed attack before self-defense can be justified. Since the NATO treaty is built on the same principles, the NATO statement supporting the US contradicts the treaty's article 5. Since terrorist groups do not have participant status, they are not combatant groups according to the law. Their logical Titles cannot be regarded as military targets.

Asada, Masahiko (2009): Security Council Resolution 1540 to Combat WMD Terrorism: Effectiveness and Legitimacy in International Legislation

Journal of Conflict and Security Law 14 (1), 2009. s. 3-34. [ISSN Print: 1467-7954]

Faced with the urgent and grave threat of WMD terrorism, the international community has responded with a new approach of international legislation by adopting Security Council Resolution 1540. The traditional approach of multilateral treaties on WMD has primarily been aimed at the prevention of proliferation of such weapons to states and not to non-state actors. Another traditional approach of utilising anti-terrorism treaties has been a sort of patchwork, and thus provides no guarantee that a new treaty is made in a timely manner in response to a newly emerging type of terrorism. By contrast, the new approach of international legislation through Council resolutions makes it possible to enact rules that legally bind all UN members immediately and automatically without exception and are equivalent to those in a treaty instantly ratified by all UN members. Indeed, a new thinking is necessary to effectively respond to a new, urgent and grave threat to the international community. In that sense, Resolution 1540 is welcome. This does not, however, mean that everything is allowed if it is effective to deal with the present or imminent threat. Not only from the viewpoint of legitimacy, which guarantees the long-standing effectiveness, but also from that of the rule of law in the international community, it seems of fundamental importance to establish some kind of understanding that we discuss in this article, if international legislation by the Security Council is destined to become inevitable in the future and is to be better implemented.

Becker, Tal (2006): Terrorism and the State: Rethinking the Rules of State Responsibility

Oxford: Hart Publishing, 2006. 390 pp . [ISBN: 1-84113-627-1]

Today's terrorists possess unprecedented power, but the State still plays a crucial role in the success or failure of their plans. Terrorists count on governmental inaction, toleration or support. And citizens look to the State to protect them from the dangers that these terrorists pose. But the rules of international law that regulate State responsibility for preventing terrorism were crafted for a different age. They are open to abuse and poorly suited to hold States accountable for sponsoring or tolerating contemporary terrorist activity. It is time that these rules were reconceived. Tal Becker's book analyses the law of State responsibility for non-State violence and examines its relevance in a world coming to terms with the threat of catastrophic terrorism. The book sets out the legal duties of States to prevent, and abstain from supporting, terrorist activity and explores how to maximise State compliance with these obligations. Drawing on a wealth of precedents and legal sources, the book offers an innovative approach to regulating State responsibility for terrorism, inspired by the principles and philosophy of causation. In so doing, it presents a new conceptual and legal framework for dealing with the complex interactions between State and non-State actors that make terrorism possible, and offers a way to harness international law to enhance human security in a post-9/11 world.

Chigara, Ben (2007): To discount human rights and inscribe them with fakeness and unreliability, OR to uphold them and engrave them with integrity and reliability? – UK experiences in the age of international terrorism

Nordisk Tidsskrift for Menneskerettigheter № 01, 2007. s. 1-16. [ISSN Print: 1503-6480]

The article tests the validity of the argument that the increasing of threat of international terrorism that is managed and dispensed by non-State actors authorises States to backtrack on their human rights commitments in order to ensure national security - the human rights/ national security dichotomy. The article weighs this argument against the logic that underpins the human rights project. The article argues that human rights have become both the DNA of human dignity and index for the rule of law in democratic States. Therefore, whatever strategies States adopt to combat international terrorism ought always to comply with States' international human rights obligations. Considerations of national security that seek to undermine the dignity inherent in individuals qua human beings are misguided and inconsistent with the rule of law upon which democratic States are premised. Consequently, they are not logically sustainable.

Downes, Chris (2004): Targeted killings' in an age of terror: the legality of the Yemen strike

Journal of Conflict and Security Law 9 (2), 2004. s. 277-294. [ISSN Print: 1467-7954]

In November 2002, a US Unmanned Aerial Vehicle launched a missile at a car in Yemen suspected to be carrying terrorists. The lethal strike arguably represented a 'targeted killing', a policy that had previously been widely renounced by the international community including the US. However, the incident remained largely unchallenged by other states. This article analyses the legality of the Yemen strike, taking into account alternative legal rationales that could be presented in defence of US action. It characterises and assesses the incident in turn, as a Yemen request for forceful intervention, an engagement in an ongoing armed conflict, an anti-terrorist operation mandated by Security Council Resolution 1373 and an act of anticipa-

tory self-defence. It finds that the Yemen strike in particular, and ‘targeted killings’ in general, can only tenuously be reconciled with the existing international legal framework. In this context, the article questions the uncritical international response to the Yemen incident. It speculates that the tacit acceptance of US action reflects two emerging norms governing the use of force, namely a toleration of military actions that do not threaten the existence of the state and the gradual legitimisation of state action perpetrated against unidentified individuals.

Goold, Benjamin J. and Lazarus, Liora (eds.) (2007): Security and Human Rights
Oxford: Hart Publishing, 2007. 391pp. [ISBN: 978-1-84113-608-0 (pb).]

In the wake of the events of September 11th, the task of reconciling issues of security with a respect for fundamental human rights has emerged as one of the key challenges facing governments throughout the world. Although the issues raised by the rise of security have been the subject of considerable academic interest, to date much of the debate surrounding the impact of security on human rights has taken place within particular disciplinary confines. In contrast, this collection of essays from leading academics and practitioners in the fields of criminal justice, public law, international law, international relations and legal philosophy offers a genuinely multidisciplinary perspective on the relationship between security and human rights. In addition to exploring how the demands of security might be reconciled with the desire to protect established rights, *Security and Human Rights* offers a fresh perspective on the broader legal and political challenges that lie ahead as states attempt to control crime, prevent terrorism and protect their citizens.

Husabø, Erling Johannes (2004): Strafferetten og kampen mot terrorismen
Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab № 2-3, 2004. s. 180-193. [ISSN: 0029-1528]

The fight against terrorism has altered the character of the criminal law. Through Resolution 1373 and the blacklisting of suspected terrorists, the UN Security Council has furthered a globalisation of counter-measures. A European harmonization is promoted by the European Union, especially through the framework decision on combating terrorism. The new criminal provisions are characterized by a broad criminalization of preparatory acts, a wide definition of terrorism, and the distinctive role of the subjective elements of the crime (the terroristic aim). Together, this raises tensions in regard to the principle of legality. The blacklisting of terrorists by the UN and the EU (resulting in the freezing of assets) is in fact a quasi-criminal measure, with a clear lack of legal safeguards for suspected individuals. The present system of international blacklisting infringes on both the presumption of innocence and on the right of access to court. The difficulty of combining effective counter-terrorism measures with respect for basic principles of law is a challenge to criminal law professionals. Since important decisions are taken at the international level, we should contribute to an international debate on these urgent matters.

Husabø, Erling Johannes og Aall, Jørgen (2005): Bekjempelse av terrorisme og forsvar for rettsstaten – et britisk eksempel
Lov og rett № 09, 2005. s. 515-530. [ISSN Print: 0024-6980]

I artikkelen drøftes en banebrytende dom fra House of Lords, der deler av den britiske terrorlovgivningen fra 2001 ble erklært som stridende mot Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen. Den aktuelle regelen gav hjemmel for fengsling av mistenkte internasjonale terrorister på ubestemt tid, uten straffesak. Også de nye reglene om ileggelse av strenge kontrolltiltak mot terrormistenkte blir omtalt. Både den nye og den gamle loven aktualiserer spørsmålet

om hvor langt det i terrorbekjempelsens navn er og bør være adgang til å fravike vanlige retts-sikkerhetsgarantier.

Hegge, Vidar (2002): Norske anti-terrortiltak

Nordisk Tidsskrift for Menneskerettigheter № 02, 2002. s. 79-93. [ISSN Print: 1503-6480]

Artikkel er en redigert versjon av høringsuttalelsen avgitt av Institutt for menneskerettigheter (IMR) 15. februar 2001. Det norske justisdepartementet sendte på høring forslag til antiter-rortiltak i norsk rett 20. desember 2001. Bakgrunnen var terrorangrepene mot USA 11. sep-tember 2001. Den norske regjeringen fremmet sitt endelige lovforslag for Stortinget 12. april 2002. I høringsuttalelsen oppfordrer IMR til forsiktighet når det gjelder å innføre ny lovgiv-ning mot terrorhandlinger. Selv om det er et åpenbart behov for tiltak som kan hindre eller i hvert fall minske faren for terrorangrep, må alminnelige rettsstatsprinsipper opprettholdes. IMR er blant annet skeptisk til at man forsøker å definere terrorisme i straffeloven og straffe-prosessloven. Videre understreker IMR behovet for en drøftelse fra Justisdepartementets side av forslagets forhold til den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK) og FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP). Når det gjelder forholdet til EMK, antar IMR at forslaget på enkelte punkter vil øke risikoen for krenkelse. IMR mener også at det neppe er grunnlag for Justisdepartementets påstand om at bindende vedtak fra FNs Sikker-hetsråd går foran EMK ved motstrid.

Heikkila, Mikaela og Olsen, Birgitte Kofod m.fl. (2002): Lovtiltak mot terror

Nordisk Tidsskrift for Menneskerettigheter № 02, 2002. s. 49-79. [ISSN Print: 1503-6480]

Terroranslagene mot USA 11. september 2001 fikk globale ringvirkninger, også på det rettsli-ge området. Lovgiverne i alle de fem nordiske land utarbeidet etter 11. september 2001 lovtil-tak for å hindre fremtidig terrorisme på eget territorium og for å bidra til den rettslige for-dømmelsen av internasjonal terrorisme. Flere av de foreslåtte lovtiltakene har vært kritisert fra et menneskerettighetssynspunkt. Under vignetten «Lovtiltak mot terror» presenteres eksemp-ler på de nordiske menneskerettighetsmiljøenes reaksjoner på de nordiske lovforslagene. Som det vil fremgå, har lovforslagene hatt et varierende innhold. Det vil også komme frem at på enkelte områder har den menneskerettslige kritikken ført frem i det videre arbeidet med de nordiske terrorlover *post* 11. september. Bidragene er ulike i formen: De er dels redigerte ver-sjoner av den formelle menneskerettighetskritikk som har vært rettet mot lovtiltakene i regi av de nordiske menneskerettighetsinstituttene, og dels kommentarer til debattene i de enkelte landene. "Kriget" mot terrorisme, av Mikaela Heikkila; Den danske "anti-terrorpakke", av Birgitte Kofod Olsen, Ida Elisabeth Koch og Kim U. Kjær; Terryfying times, icelandic solu-tion, av Herman Salton; Norske anti-terrortiltak. Høringsuttalelse fra IMR, av Vidar Hegge.

Kallerud, Knut H. (2006): Terrorbekjempelse og menneskerettigheter - hvordan sikre den enkeltes beskyttelse

Tidsskrift for Strafferett № 01, 2006. s. 7-19 [ISSN Print: 1502-685X]

Artikkelen er basert på innlegg holdt på Det 37. nordiske juristmøtet på Island i august 2005. Hovedsynspunkt er at det ikke er noen motsetning mellom de grunnleggende rettsverdier og terrorbekjempelse. Tvert om mener Kallerud at bekjempelse av terror på lengre sikt må ta hensyn til menneskerettighetene og andre grunnleggende rettsstatsprinsipper. Hvis ikke er det en alvorlig risiko for at vi mislykkes i å hindre terrorisme. Forfatteren skriver at det er liten tvil om at man i mange land, herunder i Norden, for tiden opplever et sterkt press i retning av å gi politiet og påtalemyndigheten utvidede fullmakter i kriminalitetsbekjempelsen. I særde-leshet gjelder det bekjempelsen av terror. I Norge virker det som om dette har sterk støtte i

befolkningen, ut fra en tanke om at «dette rammer ikke meg, jeg har intet å skjule» og at det foreligger en alvorlig trussel som må møtes. Det kan se ut til at store deler av befolkningen er villige til å gå svært langt, også utover det vi som fagpersoner oppfatter som grunnleggende prinsipper i en rettsstat. I en vurdering av hvordan jurister bør opptre, er det interessant å se noe nærmere bl.a. på det paradoks at selv om en virkelig rettsstat neppe kan tenkes uten demokrati, er ikke demokrati nødvendigvis en garanti for rettsstaten.

Kessing, Petter Vedel (2004): Tortur, statsterrorisme og ikke-statlig terrorisme

Nordisk Tidsskrift for Menneskerettigheter № 01, 2004. s. 53-61. [ISSN Print: 1503-6480]

Efter terrorangrebet den 11. september 2001 er det blevet langt sværere at bekæmpe grove menneskerettighedskrænkelser som tortur, udenretlige drab, tvungne forsvindinger og anden form for statsterrorisme. Det er der tre væsentlige grunde til. For det første har næsten al national og international opmærksomhed været rettet mod bekæmpelsen af den ikke-statslige form for terrorisme, som f.eks. den, der udøves af Al-Qaeda netværket. For det andet påstås det nu fra flere sider, at det er nødvendigt at anvende statsterroristiske metoder i form af f.eks. tortur for effektivt at kunne bekæmpe den individuelle form for terrorisme. Og endelig er kampen mod den ikke-statslige terrorisme i flere lande blevet brugt som undskyldning for at slå ned på menneskerettighedsforkæmpere og andre grupper, der netop forsøger at bekæmpe statsterrorisme som tortur, udenretlige drab mv. Den hidtidige indsats mod den individuelle ikke-statslige terrorisme har således haft som konsekvens, at der er sket en stigning i statsterrorismen i form af tortur og udenretlige drab mv. Dermed kan man rent faktisk frygte at indsatsen - helt modsat hensigten - også har været med til at skabe grobund for, at der kan opstå yderligere individuel ikke-statslig terrorisme. Der er derfor et stort behov for at revurdere og supplere den hidtidige sanktionsorienterede og i høj grad punitive indsats mod den ikke-statslige terrorisme.

Myjer, Eric P.J. and White, Nigel D. (2002): The Twin Towers Attack: An Unlimited Right to Self-Defence?

Journal of Conflict and Security Law № 07 (1), 2009. s. 5-17. [ISSN Print: 1467-7954]

This introductory article considers the limited role of international organizations (the UN and NATO) in Operation Enduring Freedom against Afghanistan. Both organizations have played a peripheral role, legitimating but not regulating the use of force by the United States. This seems to be part of a continuing process of attempting to widen customary rights while eroding the effective powers of organizations. The consequences for collective security and the international legal order are immense.

Nystuen, Gro (2002): Terrorbekjempelse og folke rettslige normkonflikter

Nordisk Tidsskrift for Menneskerettigheter № 03, 2002. s. 2-31. [ISSN Print: 1503-6480]

The article discusses certain aspects of international law in light of the terror attacks on the United States on September 11 2001. The UN Security Council adopted a binding resolution (SCR 1273(2001)) on measures to combat the financing of international terrorism, which all UN member States are required to implement. Such measures may impose restrictions on human rights and other international legislation aimed at protecting the individual. One might therefore ask, in case of such possible conflicts of international norms, which norms should prevail? The article aims at giving an overview over the legislative and other measures that States are required to impose according to the above mentioned Security Council Resolution and the UN Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism. Likewise it aims at giving an overview over possible provisions within international human rights law, interna-

tional humanitarian law and refugee law that may conflict with anti-terrorist measures. The article also suggests how conflict between international norms might be resolved according to the methods and sources of international law, including the rules on peremptory norms.

Rosand, Eric (2006): The UN-Led Multilateral Institutional Response to Jihadist Terrorism: Is a Global Counterterrorism Body Needed?

Journal of Conflict and Security Law № 11(3), 2006. s. 399-427. [ISSN Print: 1467-7954]

This article first briefly outlines the current terrorist threat posed by militant Islamist radical terrorism and the complexity and evolving nature of threat. It highlights the lack of consensus in academic and policy communities regarding the underlying causes of this terrorism. It then posits that the overarching challenge in the next few years will be to maintain the broad-based international co-operation in the fight against terrorism that has existed since 11 September 2001, which is essential to address the threat effectively. Elements of this challenge include dispelling the notion that the US-led counterterrorism effort is targeting Islam and keeping the global South engaged. Durable, effective and flexible mechanisms are needed at the global, regional and national levels to ensure that multifaceted, holistic strategies are developed and implemented to address these issues. The article then outlines the current capacity of multilateral institutions to contribute to the fight against terrorism. The performance of the main UN counterterrorism bodies – led by the Security Council’s different counterterrorism entities – as well as some of the key regional and functional ones, this article concludes, has been uneven. Different organisations have developed counterterrorism programs and units, but these have emerged from political reactions rather than strategic decisions with corresponding achievable technical objectives. The duplication of efforts, overlapping mandates and lack of co-ordination at the international, regional and sub-regional levels have limited the different bodies’ overall contribution to the global non-military counterterrorism effort and have left many of the world’s vulnerabilities to terrorism unaddressed. This article concludes that maintaining international co-operation and the focus on capacity-building and other non-military counterterrorism measures, as well as the need to address the proliferation of counterterrorism bodies, highlights the need for an effective multilateral body at the center of the effort. The UN Security Council’s Counter-Terrorism Committee was supposed to be this body, but it has been unable to fulfill its broad mandate effectively. The article details the limitations of the current UN Security Council-led approach and the inherent, political, administrative and budgetary challenges of operating within the UN system that would make it difficult to co-ordinate global capacity-building efforts effectively. While it proposes a possible short-term improvement – the consolidation of the different parts of the Security Council counterterrorism program into a single body – in the end, it argues that a new international body dedicated to counterterrorism outside of, but perhaps related in some way to, the UN may be needed.

O'Connell, Mary Ellen (2002): Evidence of Terror

Journal of Conflict and Security Law № 7(1), 2009. s. 19-36. [ISSN Print: 1467-7954]

In the hours after the 11 September attacks on the United States, some called for counterattacks on America's enemies, regardless of any evidence of wrong-doing. Those calls were rejected and some evidence was produced linking Osama bin Laden, his organization, al-Qaeda, and the Taliban regime of Afghanistan to the attacks. The United States and United Kingdom began a bombing campaign of Afghanistan on the strength of that evidence on 7 October 2001. This article explores the law of evidence in international law. It seeks to identify what evidence is sufficient for supporting a case of self-defence to clandestine terror attacks.

Quénivet Noëlle (2006): You are the Weakest Link and We will Help You! The Comprehensive Strategy of the United Nations to Fight Terrorism

Journal of Conflict and Security Law № 11 (3), 2006. s. 371-397. [ISSN Print: 1467-7954]

In 2004, the United Nations Secretary-General published the report of the high-level panel of experts on threats, challenges and change that projected a comprehensive strategy to fight various types of scourges that afflict humankind and notably terrorism. The report and the following world summit documents inscribe themselves in established trends set by the State community and the United Nations in the past decades. Since 11 September, five different wide-encompassing strategies have been offered to the State community to come to terms with terrorism. This article focuses on this proliferation of documents and their inconsistency in terms of content. Yet, it also pinpoints the common thread that runs through the documents, namely that the comprehensive strategy must address the root causes of terrorism, strengthen States and promote the rule of law and human rights, three targets that can be reached by the implementation of a strong policy of capacity-building. In all cases, the State community works on the premise that weak and rogue States will consent to be helped in building national and regional capacity to combat terrorism. Undoubtedly, convincing weak and rogue States to abide by international standards will require more than just capacity-building to deflect terrorism. Rather, the United Nations will need to conceptualise general measures to prevent and reverse state failure, which in turn means that the strategy must be indeed ‘comprehensive’.

Schmerbach, Folker (2004): The impact of September 11th, 2001 on Norwegian legislation

Bergen: Det juridiske fakultets skriftserie № 96, 2004. 29 s. [ISBN: 82-7960-024-8]

Terrorangrepet mot New York den 11. september 2001 har ført til viktige endringer i den norske lovgivningen. De nye reglene i straffeloven §§ 147a og 147b retter seg mot forberedelser, gjennomføring og finansiering av terrorisme, en term som aldri tidligere har vært brukt i norsk lovsammenheng. Artikkelen undersøker prosessen fra utkast til endelig utforming av lovtteksten.

Shah Niaz A. (2007): Self-defence, Anticipatory Self-defence and Pre-emption: International Law's Response to Terrorism

Journal of Conflict and Security Law № 12(1), 2007. s. 95-126. [ISSN Print: 1467-7954]

This article makes the distinction between self-defence, anticipatory self-defence and pre-emption. It argues against pre-emption. In the presence of article 39 of the Charter the case for pre-emption is not convincing and the current international legal order can deal effectively with the threat of terrorism. The article argues that certain acts of terrorism may amount to an armed attack, hence necessary and proportionate force may be used after meeting the outlined criteria.

Sorel, Jean-Marc (2003): Some questions about the definition of terrorism and the fight against its financing

European Journal of International Law № 14(2), 2003. s. 365-378. [ISSN: 365-378]

When the subject of terrorism is discussed in the context of international law, the issue inevitably arises of how to define ‘terrorism’. A substantial number of international conventions have been agreed which deal with various aspects of terrorism, but in all these conventions terrorism is defined in a way that is specific to the subject-matter of the particular convention.

No universal definition of terrorism can thus be discerned from them. This approach has proved adequate in the past, but recent events, and the reactions to those events in the context of international law, have made it necessary for a comprehensive definition to be agreed. The first part of the article discusses this issue generally, and suggests a tentative but comprehensive definition of terrorism. The second part of the article discusses the fight against the financing of terrorism. The article discusses the 1999 Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism, and the work of the Financial Action Task Force of the OECD. The article concludes that, though much good work has been done, there is still a long way to go in the fight against the financing of terrorism.

Ulfstein, Geir (2007): Counter-terrorism measures: The need for national and international review

Nordisk Tidsskrift for Menneskerettigheter № 02, 2007. s. 205-212. [ISSN Print: 1503-6480]

The shock after the attacks on 11 September 2001 created a climate for extensive measures against terrorism. It is now generally recognized that counter-terrorism measures should only be implemented within the bounds of international human rights. A consensus about the need to respect international human rights does not, however, in itself offer guidance on where the line should be drawn for legitimate measures against terrorism, or the respective roles of international humanitarian law and international human rights. Furthermore, in spite of a general consensus on the need to respect human rights, pressure to implement more effective counter-terrorism measures may arise in concrete cases in the wake of new terrorist attacks, such as Madrid (2004) and London (2005). In such situations independent judicial and quasi-judicial mechanisms at the national, as well as the regional and global level, may be the ultimate guardians of human rights. Article examines the role of national courts in selected cases concerning terrorism in the USA, the United Kingdom and Germany, and the corresponding activities of regional and global supervisory mechanisms in securing the respect for human rights. It represents a basis for further research rather than a comprehensive treatment of the issues. The analysis suggests, however, that international mechanisms may have a strong persuasive force, but it is for national courts to safeguard respect for human rights. While such courts will pay due respect to their constitutional function in relation to the legislature, they will not hesitate to express their opinion on the law-makers' interference with human rights, whether constitutional rights or international human rights or both. Regional human rights courts and commissions are not discussed.

Ulfstein, Geir (2002): Terror og folkerett

Lov og rett № 02, 2002. s. 67-81. [ISSN Print: 0024-6980]

Det finnes et betydelig antall konvensjoner til bekjempelse av terrorisme. Disse konvensjonene behandler terrorisme som kriminelle handlinger. Aksjonene mot amerikanske mål 11. september 2001 ga imidlertid en ny dimensjon til debatten om bruk av militær makt ved bekjempelse av terrorhandlinger. Artikkelen drøfter om FNs Sikkerhetsråd har gitt godkjenning til USAs bruk av makt, og om maktbruken kunne begrunnes i retten til selvforsvar. Det konkluderes med at Sikkerhetsrådet ikke har gitt slik godkjenning. Men USA må kunne påberope seg retten til selvforsvar ut fra Talibans støtte til terroristene. I bekjempelsen av terrorisme er det imidlertid viktig å holde fast ved at slike handlinger så langt mulig bør bekjempes ved straffeforfølgning, og at eventuell bruk av makt bør skje under FNs kontroll.

Ward, Curtis A. (2003): Building Capacity to Combat International Terrorism: The Role of the United Nations Security Council

Journal of Conflict and Security Law № 8(2), 2003. s. 289-305. [ISSN Print: 1467-7954]

Prior to 11 September 2001, international instruments targeting specific criminal acts were adopted to deal with terrorism, and Security Council counter-terrorism measures, which were not mandatory, went unheeded. Post 11 September, the council adopted Resolution 1373(2001) under chapter VII of the charter, setting out certain mandatory measures to prevent and suppress international terrorism, including reporting to the Counter-Terrorism Committee (CTC) on actions taken to implement the resolution. No state met all the requirements, and it created a tremendous burden, particularly for those of a lesser degree of capacity and resources. UNSCR 1377(2001) mandated the CTC to facilitate assistance to states. States are facilitated in assessing their 1373-related capacity deficiencies, and on the availability of assistance. Legislative drafting assistance and personnel training were needed by most. The CTC engages assistance providers on the priority needs for each state, and serves as a focal point for co-ordination of assistance programmes to avoid duplication and overlap. By the end of July 2003, some 80 states had requested assistance with an additional 79 receiving legislative drafting and personnel training assistance. Regional and international organizations and institutions with the capacity to provide assistance have been asked to facilitate assistance to their members. Political will and capacity must be raised to effectively implement the measures prescribed by Resolution 1373. The Security Council provided a roadmap for combating terrorism, and the CTC has made the provision of technical assistance a priority in its work.

Wilkinson, Paul (2001): Terrorism versus democracy: the liberal state response

London: Frank Cass 2001. XVI, 255 s. (Cass Series on Political Violence; 9) [ISBN: 0- 7146-8165-2]

Boken er en oppfølger til forfatterens tidligere verk: *Terrorism and the liberal state* (rev. utg. 1986). Den nye boka konsentrerer seg om problemene med å finne fram til og iverksette en effektiv respons til terrorisme, uten å gi avkall på demokratiske grunnprinsipper. Det innledende kapitlet definerer begrepene terrorisme og opprør og deres forhold til krig, kriminalitet og revolusjon. De neste kapitlene gir et innblikk i moderne terrorisme og hvilken trussel den representerer for demokratiet. Bokas kjerne evaluerer og sammenligner de ulike responsene som demokratiske stater hittil har brukt mot terror: politiske prosesser, diplomati, fredsprosesser; rettsforfølgelse; militærmakt. Egne kapitler omhandler gisseltaking; flyterrorisme; forholdet mellom media og terrorisme; og verdien av internasjonalt samarbeid for å bekjempe terrorisme.

6 Klima og naturskader

Aulstad, Johan Greger (2001): Avtaler om utslipp av klimagasser

Oslo: Juristforbundets Forlag, 2001. 240 s. [ISBN: 82-7833-035-2]

Tema for boken er avtaler mellom norske forurensningsmyndigheter og industrien om utslipp av klimagasser. En slik avtale ble inngått mellom Miljøverndepartementet og aluminiumsindustrien i juni 1997 og inngår som et av virkemidlene norske myndigheter bruker for å oppfylle sine forpliktelser etter Klimakonvensjonen og Kyotoprotokollen. Boken behandler generelle spørsmål knyttet til slike avtaler og forholdet til forurensningsloven. Aluminiumsavtalen behandles i et eget avsnitt. Forfatteren ser også på andre lands tilsvarende avtaler, og spesielt erfaringene fra Danmark. Meningen med boken er å belyse miljøavtalens rettslige status samt å drøfte, om avtaler er et hensiktsmessig middel. Som grunnlag for den dogmatiske analyse har Aulstad valgt en tradisjonell forvaltningsrettslig tilgang til problemstillingen kombinert med obligasjonsrettslige synspunkter. Arbeidet ble levert som særavhandling til juridisk embetseksamen ved Universitetet i Oslo høsten 1999, men er ført à jour per 1. april 2001.³⁰

Alvik, Ivar (2001): The customary law of countermeasures in relation to the Kyoto-Protocol: the legality of countermeasures in a multilateral treaty-context

Oslo: Institutt for offentlig retts skriftserie № 8, 2001. [ISBN: 82-8063-008-2]

Avhandlingens tema er Kyoto-protokollens bestemmelser om reduksjon i utslippene av klimagasser og eventuelle straffetiltak ved bruk av represalier og andre sanksjoner overfor stater som ikke overholder forpliktelsene. Undersøkelsen bygger også på den sedvanebaserte praksis knyttet til staters bruk av sanksjoner som mottiltak.

Barber, Rebecca (2009): The Responsibility to Protect the Survivors of Natural Disaster: Cyclone Nargis, a Case Study

Journal of Conflict and Security Law № 14(1)6 2009. s. 3-34. [ISSN Print: 1467-7954]

Cyclone Nargis struck Myanmar on 2 and 3 May 2008, devastating the Irrawaddy Delta, affecting 2.4 million people and leaving an estimated 130,000 people dead or missing. In the weeks following the disaster, in the face of enormous humanitarian needs, the government of Myanmar imposed significant restrictions on the delivery of humanitarian aid. Using Cyclone Nargis as a case study, this article examines the meaning of 'responsibility to protect' in the aftermath of natural disaster. The status of humanitarian intervention and the 'responsibility to protect' in customary international law is discussed, followed by a consideration of whether the 'responsibility to protect' could have been invoked in the aftermath of Cyclone Nargis as a justification for military intervention. This article concludes that while the restrictions imposed by the government of Myanmar fell short of what would be required to justify military

---

³⁰ For mer grundig omtale av boken se Peter Pagh "Tidsskrift for Rettsvitenskap", 03/2003, s.434-437.

intervention, it is possible to envisage situations where, in the aftermath of natural disaster, a government's refusal to allow access to survivors might be so complete, and the humanitarian needs so immense, that the use of force may be warranted.

Gavshon, Daniela (2009) The Applicability of IHL in Mixed Situations of Disaster and Conflict

Journal of Conflict and Security Law № 14(2), 2009. s. 243-263. [ISSN Print: 1467-7954]

There is an increasing number of natural and human-made disasters. There has also been increasing attention given to international disaster response laws. In a recently published study, the International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies stated that in mixed situations of disaster and conflict, international humanitarian law will prevail with international disaster response law instruments varying in their applicability. This paper examines whether in fact international humanitarian law is sufficient to deal with mixed situations, in particular, with relief efforts. The author concludes that international humanitarian law is useful as a basis, but other areas of law are essential in filling the gaps, particularly international disaster response laws. As such, the author believes emerging international disaster response law instruments should be encouraged to have a broad scope whereby these instruments include mixed situations too.

Heller, Peter S. (2003): Who will pay?: coping with aging societies, climate change, and other long-term fiscal challenges

Washington: International Monetary Fund, 2003. 315 s. [ISBN: 1-58906-223-X]

Forfatteren har en kritisk holdning til samfunnet og politikerne som han mener ikke tar forventede endringer med hensyn til demografi og miljø alvorlig nok. Strukturelle endringer, bl.a. befolkningens aldersstruktur, klimaendringer, globalisering og teknologisk utvikling er politiske utfordringer som krever finansielle og skattepolitiske tiltak. Som vedlegg følger en omfattende geografisk inndelt tabell over problemområder, skattemessige konsekvenser og eventuelle usikkerhetsmomenter.

Reusch, Christian H. P. (2006): Statens prosessstandpunkter og praksis i naturvernsaker

Lov og Rett № 8–9, 2006. s. 510–530. [ISSN 0024-6980 paper]

I artikkelen redegjøres det for en del av de spørsmål som oppstår ved områdevern etter naturvernloven, både når det gjelder tvist om gyldigheten av vernevedtaket, erstatningsvilkårene og erstatningsutmåling. Det redegjøres for statens prosessstandpunkter, og artikkelen er ført à jour med rettspraksis frem til oktober 2005.

Sandvik, Björn (2002): Miljöskadeansvar: en skadeståndsrättslig studie med särskild hänsyn till ansvarsmotiv, miljöskadebegreppet och ersättning för skada på miljön

Åbo: Åbo Akademis förlag, 2002. 496s. [ISBN: 951-765-102-3]

Bokens fokus er finsk rett, men forfatteren trekker inn kilder fra Norden ellers i fremstillingen der det passer. Videre bygger boken på kjennskap til tysk og - særlig - amerikansk rett. Miljöskadeansvaret blir behandlet i to hoveddeler: erstatningsansvar og forurensere betaler-prinsippet og en analyse av miljøskadebegrepet og omfanget av ansvaret ved skader på miljøet. Første del diskuterer forurensere som betaler i et preventivt og et rettsøkonomisk perspektiv. Andre del inneholder en undersøkelse av den finske miljøvernloven, ansvarsreguleringer på internasjonalt plan, reformbehov og analyse av nye reformer, ansvarets omfang og grenser. Boken inneholder bl.a. analyser av store ulykker som Tjernobyl og Exxon Valdez.

7 Forsikring

Beskow, Anders (2009): Statens ansvar ved ekstraordinære hendelser

Nordisk Forsikringstidsskrift № 01, 2009. s. 11-23. [ISSN: 0348-6516]

Samhället har under historien drabbats av många katastrofer och kommer även i framtiden att utsättas för allvarliga skadehendelser. En relativt okänd aspekt är att den enskilde har ett långtgående eget ansvar för konsekvenserna av olika katastrofer. Det ansvaret täcks ofta av privata försäkringar. Det förekommer dock att individer avstår från att skydda sig genom privat försäkring och det finns en del skaderisker som försäkringsbolagen inte anser sig kunna täcka. Från senare tid finns exempel på att staten gått in med ersättning vid större katastrofer när skador av olika skäl inte skyddats genom försäkring. Detta har emellertid inget stöd i ett tydligt regelverk utan har varit betingat av förhållanden i de enskilda fallen. Med tanke på de allvarliga skador som vi måste räkna med till följd av exempelvis översvämningar och terrordåd, krävs en större tydlighet kring gränsdragningen mellan det allmännas och den enskildes ansvar.

Christiansen, Per (2000) Forsikring i endring?

Tidsskrift for Forretningsjus № 01, 2000. s. 3-19. [ISSN Print: 0805-4355]

Artikkelen danner en hoveddrømme for forsikringssektorsvirksomhet og gir en kort beskrivelse av "forsikringsfremmed virksomhet": At forsikringsbransjen og enkeltsekskaper på ulike måter tar del i forskning og utvikling og annen virksomhet på ulike områder, bør derfor kunne regnes som en videreutvikling av forsikringsvirksomheten. En slik vurdering kan sies å være i tråd med en internasjonal tendens. Eksempelvis har sekskaper i forsikringsbransjen tatt et initiativ overfor FNs miljøprogram på en rekke miljøområder, ikke bare klimaendring. I styringskomiteen for initiativet sitter forsikringssekskaper og FNs miljøprogram selv. Initiativet omfatter bl.a. tiltak for og vurderinger av bransjens mulige bidrag til en bærekraftig utvikling, miljøforvaltning og opplysning.

Engstrøm, Bjørn (2006): Forsikring av «ulovlig interesse», heleri og hvitvasking

Tidsskrift for Erstatningsrett № 03, 2006. s. 141-162. [ISSN Print: 1503-6782]

Artikkelen redegjør for forholdet mellom forsikringsoppgjør og straffeloven § 317 om heleri og hvitvasking. Det er også gitt en redegjørelse for forholdet mellom forsikringssekskaperens forsikringsoppgjør og bestemmelsene i hvitvaskingsloven. Dommen i Rt-2006-328 belyser spørsmålet om forsikring av « ulovlig interesse ». Artikkelen kommer nærmere inn på innholdet i dette begrepet, samtidig som det er gitt en redegjørelse for og en kommentar til dommen. Spørsmålet om « ulovlig interesse » kan være aktuelt både i forhold til spørsmålet om hvordan den forsikrede tingen er produsert eller ervervet, og i forhold til hvordan tingen brukes eller er tenkt brukt. Løsningen kan bli forskjellig ettersom hva som er forsikret og hva slags skade eller tap det kreves forsikringsoppgjør for. Et forsikringssekskap kan vanligvis ikke nekte utbetaling av forsikringsoppgjør i tilfeller hvor det ulovlige elementet ved den forsikrede tingen eller virksomheten er lite fremtredende.

Engstrøm, Bjørn (2004): Forsikringsselskapers taushetsplikt

Tidsskrift for forretningsjuss № 03, 2004. s. 298-308. [ISSN Print: 0805-4355]

Spørsmål knyttet til taushetsplikt reiser mange problemstillinger, og lovgivningen som regulerer taushetsplikt er til dels lite samordnet. Denne artikkelen tar sikte på å imøtekomme behovet for en mer kortfattet oversikt over reglene om taushetsplikt og personvern som særskilt gjelder for forsikringsselskaper og deres ansatte mv., særlig etter forsikringsvirksomhetsloven § 1-3. Det blir også gjort rede for enkelte viktige unntak fra taushetsplikten og enkelte lovregler om plikt til å utlevere personopplysninger, bl.a. etter hvitvaskingsloven og nylig vedtatte endringer i straffeprosessloven ved lov 25. juni 2004 nr. 52. Det er også vist til kjennelsen i Rt-1997-964.

Langeland, Agnar. (2007): Det norske og europeiske forsikringsmarkedet i forandring

Tidsskrift for Forretningsjus № 02, 2007. s. 85-98. [ISSN Print: 0805-4355]

Artikkelen fokuserer på virkningene av innføring av nytt regulatorisk rammelovverk for forsikringsmeglere og agenter, både i forhold til norske offentlige myndigheter og for forbrukerne/forsikringstakerne. Først gis det en kort oversikt over dagens forsikringsmarked i Norge. Deretter gjennomgår forfatteren hovedlinjene i det nye regelverket om forsikringsformidling samtidig som det pekes på noen forenklede roller i distribusjonssystemet som vil ha praktisk interesse. Deretter beskrives ulike kombinasjoner hvor forsikringsgiver og/eller forsikringsformidler er norsk eller utenlandsk, og hvilken implikasjon dette måtte ha i forhold til norske myndigheters kontrollvirksomhet og i forhold til forsikringstakeren. Til slutt gis en oppsummering av forholdene på forsikringsmarkedet etter innføringen av nye regler for forsikringsformidlere.

Wilhelmsen, Trine-Lise (2009): Challenges in modern insurance of shipowners' interests: piracy and terrorism

Informa Law: Modern law of marine insurance № 3, 2009. s. 177-211. [ISBN: 978-1-84311-812-1]

This chapter analyses insurance cover provided under Norwegian Law for shipowners' interests in respect of the perils of piracy and terrorism. Both in Norway and abroad, these perils represent some of the most challenging issues in modern marine insurance. Neither of the perils is new, but developments in recent years have highlighted the problems associated with them. Terrorism as an insured peril has been the subject of particular debate since the New York attacks of September 2001, which resulted in changes in insurance cover worldwide. The discussion is limited to shipowners' interest. Cargo insurance is not discussed. Further, analysis is limited to the Norwegian conditions. However, as it appears that the other Nordic countries may also adopt the Norwegian conditions, the discussion is also relevant to these countries.

8 Sjø sikkerhet og petroleumssikkerhet

Christophersen, Jan Georg: Sikkerhetsstyring i sjøfarten 1998 - 2008: Bakgrunnsfaktorer for reguleringsmessig etterlevelse og overtredelse av ISM-koden

Vurderes publisert.

Denne avhandlingen omhandler bakgrunnsfaktorer for overtredelser så vel som etterlevelse av ISM-koden for regulering av internasjonal skipsfart. Målsettingen med avhandlingen er å bidra til større forståelse av de betingelsene som ligger bak reguleringsmessige overtredelser og etterlevelse av sikkerhetsstyring i skipsselskaper. Resultatene av undersøkelsen gir innsikt i tilfeller av selskapers lovbrudd, offentlig kontroll, egenkontroll og håndheving. Effektiviteten av regulering og håndheving avhenger av de stimuli og styrken av denne, som igjen har betydning for selskapenes handlingsmåte. Internasjonal skipsfartspolitik har i betydelig grad oppmerksomheten rettet mot egenkontroll og støtter former for regulering som oppfordrer til forsiktighet og sosialt ansvar. Om denne form for regulering skal lykkes avhenger av om selskapene etterlever reguleringsreglene. Derfor kan funnene i avhandlingen bidra til diskusjonen om fordelene ved og hindringene for at denne politikken skal lykkes i å sikre etterlevelse. Avhandlingen er forsvart ved Institutt for kriminologi og retts sosiologi (UiO) i 2009.

Logstein, Hanne Sofie (2009): Styring ved ikke formaliserte regler ved norsk sokkel

Marlus Nr 371, 2009. s. 187- 224. [ISSN: 0332-7868]

Artikkelen retter seg mot reguleringsmetodikken som er tatt i bruk i petroleumsvirksomheten, samt myndighetsutøvelsen på området.

Wetterstein, Peter (2004): Redarens miljökadeansvar

Åbo: Åbo Akademis förlag, 2004. viii, 564 s. [ISBN: 951-765-194-5]

Boken behandler rederens erstatningsansvar ved miljøskader etter finsk og nordisk rett. Også utviklingen på miljøansvarsområdet i EU behandles. Ansvaret omfatter bl.a. prinsipalansvar, oljeskadeansvar og ansvar for farlig gods, utslipp fra skip, havarier, vrak osv. Forfatteren undersøker også spørsmålet om ansvarsbegrensning, forsikring og erstatningskrav. Siste kapittel inneholder en sammenfatning og analyse av hvilke behov som finnes for å utvikle erstatningssystemet både nasjonalt og internasjonalt.

DEL III
OVERSIKT OVER SENTRALE
IGANGVÆRENDE
FORSKNINGSPROSJEKTER

1 Samfunnsmessig risiko i et juridisk perspektiv

1.1 Doktorgradsstipend

Police cooperation and exchange of information in Europe

Universitetet i Oslo, Det juridiske fakultet, IOR

Stipendiat: Ugelvik, Synnøve

Prosjektet tar for seg problemstillinger knyttet til ivaretagelse av rettssikkerhetsgarantier og menneskerettigheter ved utarbeidelsen av og praktiseringen av internasjonalt/ grenseoverskridende politisamarbeid. Prosjektet er en del av Justice in the Risk Society-prosjektet, som er finansiert av SAMRISK.

1.2 Andre prosjekter

Corporate Governance i norsk rett

Universitetet i Bergen, Det juridiske fakultet.

Prosjektleder: stipendiat Taraldset, Birthe.

Stadig mer makt og verdiskapning utøves gjennom virksomheter som i økende grad opererer i et globalt marked. Samfunnet har et økende behov for å kunne ansvarliggjøre virksomheter for den risikoen samfunnet påføres som følge av virksomhetenes aktivitet. En rekke av de etiske prisnippene som Statens Pensjonsfond skal ivareta i forbindelse med investeringer og utøvelse av eiermyndighet, blir i økende grad rettsliggjort, både nasjonalt og internasjonalt. Spørsmålet er på hvilken måte- og ved hjelp av hvilke mekanismer virksomhetenes atferd reguleres?

Rettsliggjøringsprosjektet

Universitetet i Oslo, Det juridiske fakultet

Prosjektleder: professor Kristian Andenæs

Rettsliggjøringsprosjektet ser nærmere på spørsmål om konsekvensene av at stadig større deler av samfunnslivet reguleres ved lover og direktiver. Prosjektet har sitt utgangspunkt i Makt- og demokratiutredningens sluttrapport, der det lanseres teser om rettsliggjørings negative følger for demokratiet. Spørsmål som sees nærmere på er: Fører den økte bruken av lover og direktiver til å øke rettslige organers beslutningskompetanse på bekostning av politikk og forvaltning? Hvis stadig flere områder av samfunnet reguleres gjennom lover og direktiver, skjer det ved endrede rammebetingelser eller direkte inngripen? Innskrenker eller utvider rettsliggjøring det politiske spillerom? Kan samfunnet styres kun ved rettsregler eller er det klare begrensninger i slik styring? Svekkes eller styrkes individets frihet? Forskerne på prosjektet er hovedsakelig tilknyttet IKRS, men samarbeider og med forskere fra Nordlandsforskning og Institutt for Samfunnsforskning, UiO.

Begrepsbruk i lov og rett. Losing a Discourse of Justice?

Universitetet i Oslo, Det juridiske fakultet

Prosjektleder: Professor Ragnhild H. Hennem

Dette er et delprosjekt i prosjektet "Justice in the Risk Society", som er finansiert av SAM-RISK. I de siste årene har vi opplevd stadig sterkere fokus på trusler i det offentlige rom, som terrorisme, epidemier og naturkatastrofer. For å svekke truslene har vi fått mange nye lover og regler. En utført kriminell handling er ikke lenger det eneste grunnlag for rettslig forfølgelse. Muligheten for at en handling kan finne sted blir også gjenstand for etterforskning og straffeforfølgelse. Dette skaper nye utfordringer i arbeidet for å verne om menneskerettighetene. Prosjektet tar mål av seg til å analysere denne nye rettsutviklingen. Hvordan brukes menneskerettsvokabularet ved nyere kriminal- og sikkerhetstiltak? Hvilken vekt har ordene?

Justice in the Risk Society

Universitetet i Oslo, Det juridiske fakultet

Prosjektleder: professor Ragnhild H. Hennem

Prosjektet fokuserer på spenningen mellom (samfunns)risiko og (individets)rettigheter. Hovedtema er nye lover og andre tiltak som tar sikte på å redusere risikoen for alvorlig kriminalitet, men som samtidig skaper særlige utfordringer knyttet til beskyttelse av enkeltpersoners menneskerettigheter. Prosjektet er finansiert gjennom SAMRISK. Delprosjekter:

- Begrepsbruk i lov og rett. Losing a Discourse of Justice?
- Police cooperation and exchange of information in Europe.

2 Datasikkerhet – rettsinformatikk–personvern

2.1 Doktorgradsstipend

Autorisasjon og tilgangskontroll i helsesektoren – rettslig og faktisk regulering av hvem som får tilgang til pasientopplysninger ved komplekse, flerinstansers helsehjelpforløp

Universitetet i Oslo, Det juridiske fakultet, AFIN/SERI

Stipendiat: Andresen, Herbjørn

Dette Ph.D. - prosjektet er knyttet til prosjektet ”Tilgangskontroll til helseopplysninger” (iAccess). Avhandlingen er tverrfaglig, den skal ha en noenlunde jevn fordeling av juridiske, teknologiske og samfunnsfaglige perspektiver. De samfunnsfaglige utgangspunktene er institusjonsteori og forvaltningspolitikk. Området som undersøkes/beskrives er helsepolitikk og helseadministrasjon, betraktet som spesialtilfelle av den generelle forvaltningspolitikken. De rettslige reglene som har betydning for tilganger til helseopplysninger er omfattende. Den ene hovedgruppen er kravene til virksomheter om hvordan de skal ivareta personvern og informasjonssikkerhet. I hovedsak dreier det seg om helseregisterlovens § 16 og utdypende krav i personopplysningsforskriftens kapittel 2, som blant annet omfatter krav til internkontroll for å sikre operasjonalisering og etterlevelse av den rettslige standarden ”tilstrekkelig informasjonssikkerhet”. Den andre hovedgruppen er de reglene som styrer den konkrete utvekslingen og bruken av helseopplysninger, og som forplikter både helsepersonellet individuelt og virksomhetene. Ambisjonen er å systematisere autorisasjonsreglene for tilgang til helseopplysninger. Det vil være autorisasjonsreglene som, i hvert fall ideelt sett, skal realiseres i praksis av de tekniske mekanismene for tilgangstyring i IT systemene. Det teknologiske perspektivet er teori om hvordan regler og prinsipper for autorisert tilgang kan representeres i formelle/deterministiske språk, og den tekniske gjennomtvingbarheten av autorisasjonsregler. De viktigste konklusjonene vil ventelig være en begrunnet analyse av hvor godt samsvar det er mulig å oppnå mellom teknisk tilgangskontroll og den rettslige reguleringen på området.

Legala aspekter på informationssäkerhet

Stockholms universitet, Juridiska institutionen

Doktorand: Andersson, Helena

Mängden känslig information som hanteras i nätverk och datorer har aldrig varit större. Avhandling behandlar hur man med hjälp av juridiska medel kan skapa en tillräcklig grad av säkerhet kring informationen och hur juridiken samspelar med till exempel tekniska och organisatoriska åtgärder. Avhandling kommer särskilt att se närmare på informationshanteringen i nätverk och juridisk reglering rörande ledningsrätt, kryptering, digitala signaturer med mera.

Rettslige skranker og kontrollmekanismer ved deling av personopplysninger innen politiets europeiske samarbeid

Universitetet i Bergen, Det juridiske fakultet

Stipendiat: Kvam, Bjarne

Prosjektet dreier seg først og fremst om kriminalitetsbekjempelse på et internasjonalt samarbeidsnivå samtidig som personvern/datasikkerhet er helt sentralt. Temaet er relevant for overvåking, sikkerhet og personvern - datasikkerhet, rettsinformatikk - organisert kriminalitet - internasjonale avtaler - samt tverrfaglig samarbeid.

Personvernøkende identitetsforvaltning

Universitetet i Oslo, Det juridiske fakultet, AFIN/SERI

Stipendiat: Olsen, Thomas

Avhandlingens overordnede problemstilling er hvilke krav personopplysningsretten stiller til elektronisk identitetsforvaltning. Avhandlingen reiser tre rettslige hovedproblemstillinger angående (i) personopplysningslovens personopplysningsbegrep, (ii) lovens krav til roller og oppgaver og (iii) lovens krav til brukermedvirkning og kontroll. Den første problemstillingen gjelder hvorvidt brukeropplysningene tjenesteyter mottar fra identitetsforvalter skal anses som personopplysninger slik at personopplysningsloven kommer til anvendelse. Til tross for at standarder for relasjonsorientert identitetsforvaltning gjør det mulig å legge til rette for at brukeren kan opptre mer eller mindre anonymt overfor tjenesteyteren, argumenteres det for et vidt personopplysningsbegrep kombinert med mulighet for mer lempelig anvendelse av regelverket i tilfeller hvor personvernrisikoen er liten. I forhold til avhandlingens andre hovedproblemstilling drøftes hvilke vurderingsmomenter som er relevante for å vurdere hvorvidt aktørene er behandlingsansvarlige eller databehandlere for de behandlinger identitetsforvaltningen involverer. Den siste problemstillingen gjelder hvilke krav personopplysningsretten stiller til brukermedvirkning og kontroll, herunder hvordan kravene til samtykke og informasjon kan gjennomføres på måter som best ivaretar reglens formål om selvbestemmelse vedrørende egne personopplysninger. Avhandlingen bidrar også til den rettspolitiske debatten om personvernøkende teknologi. Det argumenteres i den forbindelse for at en klargjøring av hva tjenesteyteren trenger å få autentisert (f. eks. brukerens identitet, rolle eller egenskap) kan bidra til å fremme brukernes personvern ved at omfanget av utvekslede opplysninger begrenses til det strengt nødvendige.

2.2 Andre prosjekter

E-gouvernement en Europe : dynamiques des normes et des usages

Forskergruppen, Droit gouvernance et technologies. Université Panthéon-Assas (Paris 2) og Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS), Centre d'Etudes et de Recherches de Science Administrative (CERSA)

Prosjektleder: Danièle Bourcier

Dette prosjektet tar for seg spørsmål om reguleringsmetoder og utvikling av rettsinformatikk; Internett og fundamentale friheter; juridisk og numerisk språk (Lex Informatica).

iAccess: Tilgangskontroll til helseopplysninger

Partnere i prosjektet: AFIN (UiO), Institutt for datateknikk og informasjonsvitenskap (NTNU) og Institutt for informasjons- og kommunikasjonsteknologi (SINTEF).

iAccess er et tverrfaglig forskningsprosjekt, under Forskningsrådets program IktSos (IKT sikkerhet og sårbarhet). Prosjektet omhandler kontroll med tilgang til og bruk av helseopplysninger om pasienter, med spesiell oppmerksomhet om sammensatte behandlingsforløp der flere instanser har eller kan ha behov for samme opplysninger om pasienten. Både ”behandlingsforløp” og ”instanser” forstås videst mulig, i tillegg til bruk innenfor en institusjon omfatter det også helseopplysningenes videre vandring til medisinsk forskning, styringsformål og refusjonsordninger med videre. Selv om det kan være naturlig for prosjektet å anbefale løsninger og strategier som styrker personvernet ved å anonymisere individer eller minimere bruken av opplysninger og lignende, er det i hovedsak rettslig og faktisk regulering av tilgang til og bruk av sensitive opplysninger, om entydig identifiserbare enkeltindivider som er prosjektets kjerne.

LICIT

INRIA Grenoble - Rhône-Alpes - Droit et Technologies de l'Information

Prosjektleder: Daniel Le Métayer

Formålet med prosjektet er å etablere nye metoder for en bedre integrasjon av informatikk og juridiske instrumenter, for eksempel elektroniske kontrakter, personvern, software licenses, elektronisk bevis, ansvar regimet på software markedet.³¹

Personvern i trafikk.

Universitetet i Oslo, Det juridiske fakultet, AFIN/SERI

Prosjektleder: Professor Dag Wiese Schartum

Trafikksikkerhetstiltak som på ulike måter registrerer trafikantenes atferd, og som dermed kan brukes for å sanksjonere ulovlig atferd, er blant de tiltakene som i dag har størst potensial for å redusere trafikkulykker. Trafikksikkerhetstiltak kan også ha personvernimplikasjoner. Prosjektet vil undersøke følgende to problemstillinger i Statens vegvesens etatsprogram ”Personvern og trafikk”: Hvilke forhold påvirker trafikanters aksept for trafikksikkerhetstiltak med personvernimplikasjoner? Hvilke institusjonelle og prosessuelle forhold fremmer og hemmer innføringen av trafikksikkerhetstiltak med personvernimplikasjoner?

Personvernskolen

Universitetet i Oslo, Det juridiske fakultet, AFIN/SERI og UNINETT ABC

Prosjektleder: Professor Dag Wiese Schartum

Målet med prosjektet er todelt. For det første å etablere en solid kunnskapsbasis om personvernutfordringer i grunnopplæringen (grunnskolen og videregående opplæring). For det andre å utarbeide og presentere konkrete råd og forslag til hvordan utfordringene kan løses innenfor rammen av dagens personvernlovgivning. Den første delen av prosjektet fokuserer på innsamling og systematisering av erfaringsdata om (a) hvordan skolesektoren tolker og praktiserer personopplysningsloven og forskriften og (b) hvilke personvernspørsmål som aktørene i sek-

---

³¹ For mer informasjon se: <http://licit.inrialpes.fr/>

toren (skolemyndigheter, skoleeier, skoleledelse, lærere, elever og foresatte) opplever som problematiske eller utfordrende. I den andre delen av prosjektet vil disse erfaringsdataene bli brukt til å utvikle en gratis rettsinformasjonstjeneste (www.personvernskolen.no). På nettstedet vil det gis konkrete råd til hvordan opplevde personvernutfordringer kan løses på en rettslig forsvarlig måte. Her vil det også finnes informasjon om personopplysningsloven og forskriften, og om hvordan reglene i dette lovverket skal forstås. Det vil videre være anledning for aktørene i skolesektoren til å sende inn spørsmål om hvordan aktuelle personvernutfordringer kan behandles på en god måte. Spørsmålene vil bli besvart av en gruppe sammensatt av eksperter på personvernjuss og skole. Den tredje delen av prosjektet vil evaluere bruken av nettstedet. Her vil eventuelle effekter av denne typen rettsinformasjonstjenester (hvordan nettstedet fungerer som en kommunikasjonskanal for rettslig informasjon) bli analysert.

Rechtswirklichkeit und Effizienz der Überwachung der Telekommunikation und anderer verdeckter Ermittlungsmaßnahmen / (Rettsvirkelighet og effektivitet ved videoovervåking og andre tiltak under etterforskning uten mistenktes samtykke)

Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, Freiburg i. Br., Kriminologische Abteilung (The Max Planck Institute for Foreign and International Criminal Law)
Prosjektleder: Prof. Dr. Dr. h.c. Hans-Jörg Albrecht

Et av de forholdsvis brede områder den kriminologiske avdeling ved MPI i Freiburg har fokus på i sin forskning, er "Strafverfahren und Sanktionen im Wandel" (Straffeprosessens og sanksjoner i endring). I den sammenheng ble det skrevet en rekke doktoravhandlinger om forskjellige emner angående "Neue Technologien im Ermittlungsverfahren" (Ny teknologi i etterforskningen). Prosjektet omhandler bruk av nye teknologier innen etterforskning av kriminalitet. I prosjektet er det blitt skrevet flere doktoravhandlinger, bl.a.:

- Adina Grafe: Die Auskunftserteilung über Telekommunikationsverbindungsdaten nach §§ 100g, 100h StPO / (Innhenting og bruk av informasjon om telekommunikasjonsforbindelser i henhold til straffeprosessloven §§ 100g og 100h);
- Claudia Dorsch: Effizienz der Überwachung der Telekommunikation nach den §§ 100a, 100b StPO / (Hvor effektiv er telekommunikasjonsovervåking etter StPO §§ 100a, 100b?);
- Christiane Krüpe-Gescher: Rechtswirklichkeit der Überwachung der Telekommunikation nach den §§ 100a, 100b StPO / (Overvåking av telekommunikasjon i henhold til StPO §§ 100a, 100b i praksis);
- Hannes Meyer-Wieck: Rechtswirklichkeit und Effizienz der akustischen Wohnraumüberwachung (großer Lauschangriff) nach § 100c I Nr. 3 StPO / (Om praktisk bruk og effektivitet av avlytting av bolig (stor avlyttingsangrep) etter StPO § 100c (1) nr. 3. "großer Lauschangriff").

3 Overvåking

3.1 Doktorgradsstipend

Bio-privacy: Legal challenges of biometric identification and authentication

Universitetet i Oslo, Det juridiske fakultet, AFIN/SERI

Stipendiat: Liu, Yue

The research project “Bio-privacy: Legal challenges of biometric identification and authentication” investigates the legal implications of biometric identification/verification schemes in terms of the effect of such schemes (and attendant regulation) on personal identity, privacy and security. The aim of this project is to critically assess and answer the following question: What are the privacy issues raised by the use of biometric technology and what might be the appropriate legal solutions?

3.2 Andre prosjekter

Detection Technologies, Counter-Terrorism Ethics, and Human Rights

Universitetet i Oslo, Det juridiske fakultet

Professor Geir Ulfstein

Detector is a three-year Collaborative Research Project under the European Union Framework 7 Security programme. The project aims to co-ordinate and contribute work on detection technologies, counter-terrorism, ethics and human rights. After 9/11 and the terrorist bombings in Madrid (11 March 2004) and London (07 July 2005), policing and intelligence activity have increasingly focused on methods of preventing future attacks, and not just on identifying the perpetrators of offences already committed. Preventive police work includes the use of detection technologies. These range from CCTV camera-surveillance of suspicious behaviour in public places to secret Internet monitoring and data-mining. Such technologies raise ethical and legal issues (notably issues of privacy) that must be confronted against the background of the legal and ethical issues raised by counter-terrorism in general. Legal questions arise about counter-terrorism in general, because recent informal co-operation agreements between European heads of government may conflict with pre-existing legal commitments on the part of the same governments to safeguard freedom of association, free expression and privacy. Are significant intrusions into privacy justified by the need to save life or to protect democracy? In particular, within what limits is a policy of preventive policing – policing before a crime is committed – justified?

4 Organiseret kriminalitet

Organised crime

The Scottish Centre for Crime and Justice Research

Project Contacts: Dr Niall Hamilton-Smith, Dr. Simon Mackenzie

Organised crime involves groups or operations run by criminals. Organised crime is commonly motivated by a desire to generate money, and includes activities such as drugs-trafficking, trafficking in people, extortion and kidnapping for profit. The term also refers to highly organised groups involved in activities motivated by political rather than monetary gain, such as terrorism. White-collar crime is "a crime committed by a person of respectability and high social status in the course of his occupation".³² Work on this topic includes working on intervention strategies to prevent organised crime.

---

³² Sutherland, E., 1949, White Collar Crime

5 Terrorisme

MARS- prosjektet / (Nouvelles Menaces contre la paix : Action, Règles et Sécurité internationales)

Université Paris 1 – Panthéon Sorbonne, Centre d'Etude et de Recherches en Droit International (CERDIN)

Prosjektleder: Zasova, Svetlana

The MARS project is collaboration between the Panthéon-Sorbonne University and the Cergy-Pontoise University. It is financially supported by French National Agency for Research (Agence nationale de la recherche) and focused on reactions to conflicts. The project takes as a starting point the weaknesses of the system of security elaborated in 1945. It scrutinises the interpretation of the UN Charter and its divergent applications as sources of legal uncertainty. The project aims to identify the weaknesses and gaps of the system of conflict management, focussing on three topics: the basis for the interventions; the fight against international terrorism; and the new challenges of international security.

6 Klima og naturskader

6.1 Doktorgradsstipend

Towards an ecosystem approach in Norwegian water management – the application of EU environmental quality objectives for water resources in Norwegian sector law

Universitetet i Oslo, Det juridiske fakultet, IOR

Stipendiat: Andersen, Ingrid Wang

The PhD- theses is a project under the "Consistency in Environmental Law project". The main objective of the project is to develop new insights in, and analyze, different parts of law that are important for the protection of the environment. A basic hypothesis is that the problems we face when trying to protect the environment through law are partly due to lack of consistency in the legal system. This project will focus on the multi-level dimension of the "Consistency-project", more specifically, EU law as a framework for Norwegian water recourse governance. The project aims to analyze the relation between Norwegian sector law and the environmental objectives set out in the Water Framework Directive ("WFD"). To what extent do the environmental objectives in the WFD limit decision-makers' discretion in individual cases, and do we in Norwegian sector law have the necessary legal instruments to secure achievement of the objectives set out in the WFD? Answering these questions will require, amongst other issues, a legal analysis of the environmental objectives in the WFD.

Policy Coherence for Ecological Sustainability - Integrating Law, Economics, and Governance for Sustainable Ecosystem Management

Universitetet i Oslo, Det juridiske fakultet, IOR

Stipendiat: Platjouw, Froukje Maria

The PhD- theses is a project under the "Consistency in Environmental Law project". This project aims to assess how increased policy coherence in the field of environmental governance could facilitate sustainable development and better ensure the sustainable management of ecosystem services. Several steps are proposed and explored to increase policy coherence; steps within the fields of economics, governance, and law. An obvious first step is to delimit the decision-making arena and to introduce ecosystem based governance. Secondly, an important part of the project discusses how systematic economic measurement of ecosystem values could significantly contribute to more coherent management. Moreover, it is argued that sustainable development as a guiding decision-making principle should be made more operational through measurement and assessment. Concerning the relation between these latter steps, measuring ecosystem values turns out to be of significance in light of the capital approach to measurement of sustainable development. A final step discussed, assesses the role of law.

Kommunens erstatningsansvar for flomskader

Universitetet i Oslo, Det juridiske fakultet, NIFS

Stipendiat: Taubøll, Steinar

Det bærende tema er erstatning for flomskader, inkludert skader voldt av avløpsanlegg. Prosjektet skal klarlegge rekkevidden av de ulike erstatningsgrunnlagene som er aktuelle, og analysere samspillet mellom disse og andre kompensasjonsmekanismer som forsikring og offentlige fond. Det legges vekt på å vurdere hensiktsmessigheten av dagens ordninger i lys av klimaendringer og plassering av insentiver til å forebygge skade. Avhandlingen vil derfor også ta opp forholdet til sikringstiltak i den grad dette berører retten til kompensasjon. Prinsippene som studeres er også svært relevante for andre klimarelaterte farer, for eksempel leirskred og fjellskred.

6.2 Andre prosjekter

Climate Change and Business Workshops

CLEE, Berkeley Law

This initiative is a sector-by-sector series of workshops that bring together leaders of California's business community, along with key academics, scientists and policymakers to explore ways in which California businesses can respond in a timely and cost-effective manner to the multiple risks and opportunities presented by climate change. This includes identifying the particular challenges, uncertainties and business opportunities that climate change presents for the identified, targeted sectors, as well as the potential means by which those sectors can most effectively reduce their greenhouse gas emission levels and persuade consumers of their products and services to ultimately do the same. This policy initiative has two discrete products: 1) a series of four one-day workshops convened on the UC Berkeley and UCLA campuses; and 2) a set of written policy recommendations that would capture and memorialize the key outcomes of each of those workshops. These recommendations take the form of industry best practices; needed scientific and technical research initiatives for a particular business sector; and legislation/regulatory reforms by government designed to assist that sector in achieving climate change-related objectives.

Energy Project

CLEE, Berkeley Law

CLEE is at the forefront of energy research and policy development. One such center initiative is examining the current regulatory regimes affecting bioenergy development in the United States; existing legal principles that may constrain expanded production of biofuels; and potential reforms that could foster development of biofuels without sacrificing environmental quality or social equity. Additional research goals include monitoring California's energy policy prospectively as the state strives to maintain its national and international leadership role in sustainable energy policy and examining the role nuclear power should play in the ongoing effort to mitigate climate change.

Grønn kriminologi i Norden

Universitetet i Oslo, Det juridiske fakultet, IKRS

Prosjektleder: professor Guri Larsen

Prosjektet presenterer blant annet ulike kriminologiske og andre faglige perspektiv på klima og miljøskade, med vekt på både legale og lovstridige skader og måter dette kan forstås. Blant hovedperspektivene kan nevnes et menneskesentrert perspektiv der tema er hvordan mennesker rammes av miljøskader og klimakrise. Det andre perspektiv kan kalles et globalt-økologisk perspektiv der natur og dyr tillegges en selvstendig verdi og der skade mot menneske, samfunn, natur og dyr ses i sammenheng – i et økologisk nettverk. Prosjektets intensjon er å bidra til å utvikle et nordisk fagmiljø innen grønn kriminologi som vil stimulere til økt og tiltrengt forskning på feltet.

Klimatilpasning gjennom arealplanlegging og naturforvaltning: Plikter, rettigheter og risiko

Universitetet i Oslo, Det juridiske fakultet, Naturressursgruppa

Prosjektleder: professor Hans Chr. Bugge

Prosjektet er en del av NORKLIMA-prosjektet. Prosjektet omfatter både offentlige myndigheters og privatpersoners plikt til å forebygge skader og erstatningsspørsmål når skader oppstår. Prosjektet skal kartlegge og vurdere reglene i norsk rett om forskjellige offentlige myndigheters og privates ansvar for å forebygge skader som følge av klimaendringer (økt fare for flom, skred, hevning av havnivået m.v.) og avbøte skader som oppstår, samt om mulig erstatning for tap. Både plan- og bygningsloven, naturskadeloven og flere sektorlover er her relevante.

Konsistens i miljøretten

Universitetet i Oslo, Det juridiske fakultet, Naturressursgruppa

Prosjektet bygger på en hovedhypotese om at problemene med å verne miljøet gjennom rettsregler delvis skyldes at rettssystemet som helhet ikke virker konsistent i forhold til denne oppgaven. Miljøet og økosystemet er en helhet som verken kjenner nasjonale eller geografiske grenser. Regelverket og ansvaret for å forvalte miljøet og våre viktige naturressurser er derimot fordelt mellom flere sektorer og ulike nivåer nasjonalt så vel som internasjonalt. Hovedmålsetningen med prosjektet er å analysere samt skaffe ny innsikt om hvordan rettssystemet som helhet virker i møte med de miljøutfordringer vi står overfor. På bakgrunn av denne innsikten, er målsetningen å identifisere eventuelle svakheter, samt foreslå endringer i dagens regelverk som kan bidra til en mer konsistent håndtering av dagens miljøutfordringer. Delprosjekter:

- Towards an ecosystem approach in Norwegian water management – the application of EU environmental quality objectives for water resources in Norwegian sector law.
- Policy Coherence for Ecological Sustainability - Integrating Law, Economics, and Governance for Sustainable Ecosystem Management.

Meeting the climate challenge: New legal instruments and issues in national and international energy and climate law

Universitetet i Oslo, Det juridiske fakultet, Naturressursgruppa

Prosjektet fokuserer på analysen av reguleringsinstrumenter brukt eller vurdert mht klimaendringer og nye energiproduksjons metoder, både under nasjonale og internasjonale perspektiver. Prosjektsmedlemmene forsker, blant annet på: den grønne utviklingsmekanismen, kvo-

tehandel og karbonmarkedet, grønne og hvite energisertifikater, vindkraft til havs, drivhusgassutslipp, og karbonlagring/CO₂-håndtering. Delprosjekter:

- Sustainable Energy Market(s): developing and linking instruments for promoting “green energy”, increase of energy-efficiency and reducing GHG emissions (PhD project). Stipendiat Catherine Banet.
- Safeguarding the Environmental Integrity of the Present and Future Climate Regime - the Example of CDM (post.doc. project). Christina Voigt

Utmarksrettigheter og samfunnsendring

Universitetet i Oslo, Det juridiske fakultet, Naturressursgruppa

Målet med prosjektet er å videreutvikle norsk tingsrett gjennom beskrivelser og analyser av rettighetsforhold i fast eiendom i lys av aktuelle samfunnsendringer og behov. Hovedvekten legges på rettigheter, organisering og regulering i utmark. Prosjektet ser på utviklingen av private rettighetsforhold og nye organisasjonsformer innen utmarksvirksomhet, og offentlig regulering for helhetlig utmarksforvaltning, i lys av behovet for ny næringsutvikling i distriktene og miljøproblemer. Også problemstillinger knyttet til forvaltning av kystsonen og Finnmark tas opp.

7 Forsikring

7.1 Doktorgradsstipend

Försäkringsgivarens informationsplikt, i Sverige och Europa

Stockholms universitet, Juridiska fakulteten

Stipendiat: Sandell, Henrik

Den nya svenska försäkringsavtalslagen innehåller en mängd förpliktelser, delvis helt nya, för försäkringsgivaren. Avhandlingen skall behandla försäkringsgivarens förpliktelser, med tonvikt på informationsplikten, i ett svenskt och europeiskt perspektiv. Tongivande projekt pågår i Europa inom försäkringsavtalsrätt. Man kan förmoda att den position Sverige intagit i försäkringsavtalslagen angående försäkringsgivarens förpliktelser på sikt kommer att påverkas. Sedan den nya försäkringsavtalslagen trätt i kraft råder det viss tveksamhet om hur långt försäkringsgivarens förpliktelser går och vad konsekvenserna blir vid brott mot dessa. Att analysera samspelet mellan parternas förpliktelser och brott mot dessa kan även bli en nödvändig del av avhandlingen. Försäkringsmarknaden blir allt mer komplex. Antalet försäkringsgivare och produkter ökar. Det föreligger svårigheter att tillämpa försäkringsavtalslagen på diverse försäkringar och tvister. Detta trots att den är omfattande och innehåller många detaljerade bestämmelser. Oavsett hur svensk försäkringsavtalsrätt kan komma att påverkas av omvärlden är det nödvändigt att avtalsrättsliga principer inom försäkringsrätten synliggörs för att lösa frågor.

8 Sjø sikkerhet og petroleumssikkerhet

8.1 Doktorgradsstipend

Coastal State Jurisdiction over Vessel-Source Oil Pollution. Norwegian Practice in light of Current International Law (arbeidstittel)

*Universitetet i Tromsø, Det juridiske fakultet
Stipendiat: Karlsen, Elise*

Utgangspunktet for prosjektet er den stadig økende transporten av olje og andre oljebaserte produkter som foregår langs norsk kystlinje. Denne trafikken representerer en miljøtrussel for kystnasjonen Norge. Prosjektet har som målsetning å beskrive de folkerettslige rammene Norge som kystnasjon må forholde seg til i jobben med å gjøre risikoen for ulykker som følge av transport av olje så liten som mulig.

Funksjonskrav og internkontroll med utgangspunkt i sikkerhetsreguleringen i petroleumsvirksomheten (arbeidstittel)

*Universitetet i Oslo, Det juridiske fakultet, NIFS
Stipendiat: Logstein, Hanne Sofie*

Målet med dette Ph.D. - prosjektet er å vurdere regelverket og håndteringen av det, opp mot hvordan de enkelte sentrale juridiske prinsippene er ivaretatt, så som likebehandling, forutberegnelighet, forbudet mot tilbakevirkende regler, forbudet mot selvinkriminering m.v. Kan de svakhetene regelverket har, sett med en jurist sine øyne, kompenseres eller overses om man mener fordelene er større enn ulempene?

8.2 Andre prosjekter

Arctic Shipping Guidelines: From Voluntary to Mandatory Tool for Environmental Protection and Navigation Safety?

Fridtjof Nansens Institutt

The preoccupation with protecting the Polar marine environment has added new dimensions to the concept of maritime safety. Among the recent global, regulatory initiatives are the "Guidelines for Ships Operating in Arctic Ice-covered Waters", adopted by the International Maritime Organization in 2002. They aim to provide guidance for the purpose of regulating international shipping in ice-covered waters, with special consideration for the risks faced by ships operating in the Arctic Ocean. The overall objective of this research project is to explore the various maritime, geopolitical and legal issues raised by the introduction of these regulations. Key elements and structure of the Guidelines are analysed, as well as the roles of governments, the IMO and classification societies in the lawmaking process. The possible relevance for the Guidelines to be implemented for Antarctic navigation is also discussed. A major part of the research aims to analyse the shortfalls of the current arrangement and their contribution to maritime safety in a non-binding form. If the regulations prove to have little legal

and practical impact as recommendatory provisions only, what will be the most appropriate avenue for adopting a compulsory regime, and moreover, which foreseeable repercussions are then likely within the special jurisdictional context of the Arctic region?

Safety, Security and Discharge Control at Sea

Universitetet i Oslo, Det juridiske fakultet, NIFS

Prosjektleder: Professor Erik Røsæg

Sjøsikkerhetsprosjektet handler om rettslige spørsmål knyttet til sjøsikkerhet. Målet for prosjektet er å forstå problemene med rettslig regulering bedre, slik at det kan lages et mer effektivt lovverk. Kan for eksempel sikkerhetskultur i et rederi påvirkes av lovverket? Og hvordan kan norske myndigheter øke sikkerheten på fremmede skip som passerer norskekysten, og på oljeutvinningen i nordområdene? Forskningsprosjektet inkluderer klimautslipp og miljøspørsmål, og bidrar derfor også til å videreutvikle fokuset som allerede er rettet mot miljø, energi og klimaspørsmål. Tidligere har dette fokuset hovedsakelig vært gjennomført under forskningsprosjektet "Meeting the Climate Challenge: New legal instruments and issues in national and international energy and climate law" i regi av Naturressursgruppen. Sjøsikkerhetsprosjektet tar nå opp spørsmål knyttet til utslipp fra skip og energioptimalisering i logistikkjeder. Instituttet har i denne sammenheng inngått et samarbeid med Det Norske Veritas ProNavis i et prosjekt kalt MARLEN – Maritime Logistics chains and the Environment. Under dette prosjektet er instituttet ansvarlig for å definere og analysere kontraktsklausuler som kan influere muligheten for å etablere energi effektive logistikk kjeder.

Max Planck Research School for Maritime Affairs

Samarbeid mellom: Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Privatrecht in Hamburg, Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht in Heidelberg, Universität Hamburg, Max-Planck-Institut für Meteorologie in Hamburg

Prosjektkoordinator: Wolfgang Wurmnest

Prosjektet har 24 stipendiater, derav 15 jurister. Risikorelaterte avhandlingsemner: Nicolai Lagoni forsker på om det er et ansvarsgrunnlag for klassifiseringsselskaper hvis klassifiserte skip havarerer. Han etterlyser en internasjonal konvensjon som pålegger også dem en del av ansvaret og undersøker om det i tilfelle ville måtte settes i gang via EU. Den spanske Prestige-saken brukes som eksempel. Ling Zhu skriver om et utkast til en konvensjon om ansvar for skader forårsaket ved utslipp av skipsdrivstoff utarbeidet ved International Maritime Organization (IMO, en UN-organisasjon) som pålegger skipets eier ansvar for oljeulykker. Hun går inn for at det inngås en tilsvarende internasjonal konvensjon og etterlyser pliktforsikring for skip mot slike ulykker. Med Pallas-saken som eksempel. Markus Kachel skriver om klassifisering av sjøområder som Particularly Sensitive Sea Areas (PSSA) eller Area to avoid ved IMO: Har den rettslige virkninger? Hvilke?

Particularly Sensitive Sea Area (PSSA) for the Adriatic Sea

Fridtjof Nansens Institutt

A Particularly Sensitive Sea Area (PSSA) is an area that needs special protection through action by the International Maritime Organisation (IMO) because of its significance for recognised ecological or socio-economic or scientific reasons, and because it may be vulnerable to damage by international shipping activities. When an area is designated by the IMO as a PSSA, specific measures can be approved by the IMO, to reduce the risk created by the shipping activities. There are to date ten sea areas designated as a PSSA world-wide. The EU has expressed its commitment towards preventing environmental catastrophes resulting from

shipping accidents along the Atlantic coast of Europe, in the Baltic Sea, and in the Mediterranean Sea. While the first two have already been designated by the IMO as PSSAs, for the Mediterranean Sea, given the geographical and political heterogeneity, a joint proposal of all the coastal states is rather unlikely. Within the Mediterranean, however, the Adriatic Sea is a clear case that can benefit from a PSSA status, and where a joint proposal of the states concerned may enhance risk management posed by international shipping. Identification of a PSSA at the IMO is based on a study submitted by member states, individually or jointly. Required elements for such a study have been specified by the IMO in special Guidelines. The purpose of this Project, launched in early 2005, is to facilitate the competent Croatian authorities – including primarily the Croatian Ministry of the Sea, Tourism, Transport and Development – with an expert study needed for considering options towards a possible proposal for the Adriatic Sea, or its parts, as a PSSA, to be further coordinated jointly with other Adriatic region states. In addition to bilateral Norwegian-Croatian cooperation, the project aims at providing an expert input to facilitate regional cooperation on marine environmental protection in the Adriatic Sea.

Regional Cooperation and Marine Pollution in the Adriatic Sea: Developing Effective Measures against Ship-Based Pollution

Fridtjof Nansens Institutt

In recent years, several hundred oil spills have been detected annually in the Mediterranean, and specifically in the Adriatic Sea, through specialised satellite (SAR) technology used by the European Commission's Joint Research Centre. The Adriatic Sea is a shallow and narrow semi-enclosed sea with a sensitive marine environment, and within a Special Area under the MARPOL Convention. The main objective of this project has been to contribute towards the elaboration of a framework that:

- (a) systematically combines the type of data available through the existing ship traffic monitoring systems, and
- (b) links the possibility of evidence so obtained to the analysis of legal instruments at disposal.

DEL IV
TILRÅDING OM BEHOV FOR MER
FORSKNING

De forutgående kapitlene har dannet et grunnlag for å identifisere kunnskapshull og avdekket behov for mer rettsvitenskapelig forskning om samfunnssikkerhet og risiko innen enkelte fagområder. Nedenfor følger et utdrag av enkelte temaer som vil være interessante og aktuelle for SAMRISK.

Samfunnsmessig risiko i et juridisk perspektiv

- Det er behov for mer rettsdogmatisk og rettssosiologisk forskning om spenningen mellom sikkerhet og rettssikkerhet.

Datasikkerhet – rettsinformatikk–personvern

- AFIN/SERI: Det meste av det som har blitt skrevet om personvern- og informasjonssikkerhet i Norge har vært med innenlands, norsk kontekst, og spørsmål som krever sammenligning mellom europeiske land og vurdering av relasjonen mellom norske aktører og aktører i tredjeland (utenfor EU), har fått relativt lite oppmerksomhet.³³
- Det er for lite kunnskap om personvern/datasikkerhet og rettsspørsmål knyttet til retten til respekt for privatlivet (EMK art. 8), sammenhengen mellom bruk av informasjon i samfunnet og samfunnets kvalitet, og spørsmål knyttet til rettsstatens oppbygning og funksjon. Det er også for lite kunnskap om historisk kontekst, for lite helhetlig tilnærming.
- AFIN/SERI: Det rettslige perspektivet er ikke enerådende, og særlig på området informasjonssikkerhet er også den samfunnsvitenskapelige tilnærmingen blitt tydelig. Likevel kan det være grunn til å legge større vekt på beskrivelsen av den faktiske situasjonen for personvernet, gjerne som grunnlag for rettslige analyser. Det er et stort behov for forskningsarbeider med klart teknologisk perspektiv (selv om elementære teknologibeskrivelser ofte inngår som grunnlag for rettslige drøftelser).
- AFIN/SERI: Flere forskningsarbeider innen personvern og informasjonssikkerhet er ofte rettet inn mot eForvaltning (særlig i masterarbeider), og ett prosjekt gjelder også retts teknologi. Prosjekter i skjæringspunktet mot medierett og eHandel mangler.
- AFIN/SERI: Det er videre åpenbart at samhandlingsreformen innen helsevesenet reiser en rekke viktige problemstillinger som kan begrunne forskning.
- AFIN/SERI: Ønsket om å bryte nytt land/sette dagsorden. En mulig tilnærming er å forutse personvernspørsmål knyttet til nye teknologier og teknologibruk. Vi gav for eksempel sosiale medier en del faglig oppmerksomhet allerede da teknologien var ny og relativt ubefestet, men uten at vi av den grunn tok særlige initiativ til å etablere

---

³³ Se likevel f.eks. Lee. A Bygraves artikler: "International agreements to protect personal data", in James B. Rule & Graham Greenleaf (eds.), *Global privacy protection: The first generation* (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2008), pp. 15-49, og "An international data protection stocktake @ 2000. Part I: regulatory trends." *Privacy Law and Policy Reporter* 6(8), s 129- 132.

forskningsprosjekter vedrørende personvern eller andre aspekter. Tilsvarende muligheter kunne/kan være knyttet til biometrisk teknologi, RFID og ny medisinsk teknologi.

- AFIN/SERI: Et åpenbart aktuelt forskningsområde er *eHandel og internasjonal forretningsvirksomhet*. Et mulig område er personvern- og informasjonssikkerhets spørsmål i tilknytning til netthandel. En annen mulighet er prosjekt vedrørende overføring av personopplysninger til tredjeland, for eksempel i tilknytning til databehandlingsvirksomhet som er outsourcet til land i Asia mv. På begge områder er aktualiteten åpenbar, men behov mv bør trolig undersøkes noe nærmere.
- AFIN/SERI: En annen mulighet er å knytte forskningsprosjekt innen personvern og informasjonssikkerhet til medierett. Det er f.eks. gjort vide unntak fra personopplysningsloven når formålet utelukkende er journalistisk og opinionsdannende. Bestemmelsene om informasjonssikkerhet og internkontroll gjelder imidlertid, men det er uklart om bestemmelsene blir tatt hensyn til, og vanskelig å skjønne hvorledes internkontrollbestemmelsen skal forstås. Et mulig prosjekt kan for eksempel gjelde hvorledes nettmedier sikrer personvern, bl.a. sett på bakgrunn av personopplysningslovens regler om informasjonssikkerhet og internkontroll.
- AFIN/SERI: Det er behov til å behandle spørsmål om personvern og informasjonssikkerhet på overordnet nivå. Dette gjelder både vitenskapelige analyser av generelle trekk ved samfunnsutviklingen og videreutvikling av teori og forskningsmetode på området. eForvaltning, eHandel, helse, barn/skole, trafikk og politi kan være viktige indikatorområder for mer generelt anlagte arbeider.
- AFIN/SERI: Det kan være grunn til å fortsette forskning innen områdene Helse. Her kan det bl.a. være aktuelt å ta initiativ til forskning knyttet til biobanker. Også forskning knyttet til samhandlingsreformen er aktuelt, for eksempel om sammenhengen mellom lovbestemmelser i helselovgivningen som styrer informasjonstilgang.
- AFIN/SERI: Det kan være aktuelt å utvide perspektivet "Barn/Skole" til å gjelde barn mer generelt, jf for eksempel foreldres adgang til å overvåke egne barn ved hjelp av GPS mv.
- AFIN/SERI: Det er også viktig at prosjekter i så stor grad som mulig er empirisk vel-funderte, dvs. at forskningen ikke blir rene "skrivebordsarbeider", men baseres på innsamling av materiale som krever kvalitative og kvantitative metoder i tillegg til en rettsdogmatisk tilnærming.

Overvåking

- AFIN/SERI: Spørsmål i tilknytning til politi og sikkerhet

Organisert kriminalitet

- Det er et sterkt behov for mer juridisk forskning og da særlig på hvordan jussen brukes i praksis. Norsk forskning på området bør knytte seg til og samarbeide med andre europeiske forskere på samme fagfelt i større grad for at man ikke skal forsvinne inn i særnorske problemstillinger.

Terrorisme

- IOR: Rettssikkerhet i forbindelse med regulering av terrorisme og organisert kriminalitet m.v. (kriminalisering av nye handlinger, nye metoder under forfølgning)

Klima og naturskader

- UMB: Samfunnsøkonomisk analyse av forholdene mellom forebygging og tap/reparasjon på områdene
- Økonomisk/sosiologisk analyse av fordelingsvirkninger ved ulike strategier for klimatilpasning.

Forsikring

- NIFS: Behov for mer forskning om naturskadeforsikring.
- ROFF: Statens rolle. Hvor slutter forsikringselskapets ansvar og hvor begynner statens?

Sjø sikkerhet og petroleums sikkerhet

- NIFS: Større prosjekt om sikkerhet i bred forstand, herunder sikkerhetsaspekter knyttet til terrorisme, piratvirksomhet og lignende trusler, utslippskontroll og risiko knyttet til utvinning og transport av olje i nord.
- NIFS: Det er en utvikling at man tar i bruk funksjonskrav, krav om internregulering og internkontroll, påseansvar m.m. på stadig flere områder (f.eks. petroleumsvirksomhet) uten at noen har vurdert de problematiske sidene ved en slik form for regulering.
- NIFS: Teknikker om å effektivisere lovregulering som metode for bedring av samfunnsikkerhet.
- Mer forskning på kunnskapshull i ISM-koden og ISPS-koden.

DEL V
OVERSIKT OVER SENTRALE
FORSKNINGSMILJØER

NORGE

Universitetet i Oslo (UiO), Det juridiske fakultet

- **Avdeling for forvaltningsinformatikk (AFIN)**

Postadresse: Avdeling for forvaltningsinformatikk
Postboks 6706, St. Olavs plass
0130 Oslo
Hjemmeside: <http://www.jus.uio.no/ifp/om/organisasjon/afin/>

- **Forskergruppe i naturressursrett (Naturressursgruppa)**

Postadresse: Forskergruppe i naturressursrett
Nordisk institutt for sjørett
Postboks 6706 St. Olavs plass
0130 Oslo
Telefon: +47 22 85 97 48
E-post: h.v.heussche@jus.uio.no
Hjemmeside: <http://www.jus.uio.no/forskning/omrader/naturressurs/>

- **Institutt for kriminologi og rettssosiologi (IKRS)**

Postadresse: Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Postboks 6706 St. Olavs plass
0130 Oslo
Telefon: +47 22850251
E-post: krim-info@jus.uio.no
Hjemmeside: <http://www.jus.uio.no/ikrs/>

- **Institutt for offentlig rett (IOR)**

Postadresse: Institutt for offentlig rett
Postboks 6706 St. Olavs plass
0130 Oslo
Telefon: +4722859421
E-post: ior-resep@jus.uio.no
Hjemmeside: <http://www.jus.uio.no/ior/>

- **Senter for rettsinformatikk (SERI)**

Postadresse: Senter for rettsinformatikk
Inst. for privatrett
Postboks 6707 St. Olavs plass
0130 Oslo
Telefon: +47 22 85 96 40
E-post: info-ifp@jus.uio.no
Hjemmeside: <http://www.jus.uio.no/ifp/>

- **Nordisk institutt for sjørett (NIFS)**
 Postadresse: Nordisk institutt for sjørett
 Postboks 6706 St. Olavs plass
 0130 Oslo
 Telefon: +47 22 85 96 00
 E-post: sjorett-adm@jus.uio.no
 Hjemmeside: <http://www.jus.uio.no/nifs/>
- **Norsk senter for menneskerettigheter (SMR)**
 Postadresse: Norsk senter for menneskerettigheter
 Postboks 6706 St. Olavs plass
 0130 Oslo
 Telefon: +47 22 84 20 01
 E-post: info@nchr.uio.no
 Hjemmeside: <http://www.jus.uio.no/smr/>

Universitetet i Tromsø (UiT)

- **Det juridiske fakultet**
 Postadresse: Det juridiske fakultet
 Universitetet i Tromsø
 9037 Tromsø
 Telefon: +47 77 64 41 97
 E-post: postmottak@jus.uit.no
 Hjemmeside: <http://www.jus.uit.no>

Universitetet i Bergen (UiB)

- **Det juridiske fakultet**
 Postadresse: Universitetet i Bergen
 Det juridiske fakultet
 Pb. 7806, 5020 Bergen
 Telefon: +47 55 58 95 00
 E-post: <mailto:post@jurfa.uib.no>
 Hjemmeside: <http://www.uib.no/jur>
- **Selmersenteret**
 Postadresse: Selmersenteret
 Inst. for Informatikk, UiB
 Thormøhlensgt. 55,
 5008 Bergen
 Hjemmeside: <http://www.uib.no/fg/selmer>

Universitetet for miljø- og biovitenskap (UMB)

- **Institutt for landskapsplanlegging**

Postadresse: Universitetet for miljø- og biovitenskap
Postboks 5003
1432 Ås
Telefon: +47 64 96 50 00
Telefax: +47 64 96 50 01
E-post: postmottak@umb.no
Hjemmeside: <http://www.umb.no/ilp/>

Fridtjof Nansens Institutt (FNI)

Postadresse: The Fridtjof Nansen Institute
P.O.Box 326
1326 Lysaker, Norway
Telefon: +47 67 11 19 00
E-post: post@fni.no
Hjemmeside: <http://www.fni.no/>

Concerned Scientists Norway

Postadresse: Concerned Scientists Norway v/Beate Sjøfjell
Institutt for privatrett
Det juridiske fakultet
Postboks 6706 St. Olavs plass
0130 Oslo
Telefon: +47 22 85 93 81
+47 95 93 12 83
E-post: kontakt@cs-n.org
Hjemmeside: <http://www.cs-n.org/>

Handelshøyskolen BI

- **BI Senter for risiko- og forsikringsforskning (ROFF)**

Postadresse: Senter for risiko- og forsikringsforskning
Institutt for regnskap, revisjon og jus
Handelshøyskolen BI
Nydalsveien 37
0442 Oslo
Hjemmeside: <http://www.bi.no/Hovedstruktur/Forskning-20/Forskningscentre/Senter-for-risiko--og-forsikringsforskning/>

SVERIGE

Stockholms universitet, Juridiska fakulteten

- **Institutet för Rättsinformatik (IRI)**
Postadresse: Juridiska institutionen
Stockholms Universitet
S-106 91 Stockholm
Telefon: 08-16 23 01
E-post: iri@juridicum.su.se
Hjemmeside: <http://www.juridicum.su.se/iri/>

Uppsala universitet

- **Juridiska institutionen**
Postadresse: Juridiska institutionen vid Uppsala universitet
Box 512, S-75120 Uppsala
Telefon: +46-(0)18-4710000
Fax: +46-(0)18-152714
Hjemmeside: <http://www.jur.uu.se/>

Lunds universitet

- **Juridiska fakulteten**
Postadresse: Juridiska fakulteten vid Lunds universitet
Box 207
221 00 Lund
Telefon: 046 2210000
E-post: info@jur.lu.se
Hjemmeside: <http://www.jur.lu.se>

DANMARK

Aarhus Universitet

- **Erhvervsjuridisk Institut**

Postadresse: EJUR
Handelshøjskolen,
Aarhus Universitet
Hermodsvej 22
DK-8230 Åbyhøj
Telefon: 004589486613
Hjemmeside: <http://www.asb.dk/article.aspx?pid=6343>

Aalborg Universitet

- **Juridisk Institut**

Postadresse: Juraens Hus
Niels Jernes Vej 6b
9220 Aalborg Øst
Telefon: (+45) 9940 9873
E-post: law@law.aau.dk
Hjemmeside: <http://www.law.aau.dk/>

Københavns Universitet, Det Juridiske Fakultet

- **Center for Informations- og innovationsret (CIIR)**

Postadresse: Det Juridiske Fakultet
Københavns Universitet
Studiegården, Studiestræde 6, st.
1455 København K
Telefon: 35 32 31 92
E-post: Henrik.Udsen@jur.ku.dk
Hjemmeside: <http://jura.ku.dk/ciir/>

FINLAND

University of Helsinki

- **Private Law Institute**

Postadresse: University of Helsinki
Department of Private Law
P.O.Box 4 (Yliopistonkatu 3)
00014 University of Helsinki

Telefon: +358 9 1911

E-post: firstname.surname@helsinki.fi; erkki.hollo@helsinki.fi

Hjemmeside: <http://www.helsinki.fi/privatelaw/english/henkilokunta>

TYSKLAND

I 2009 fantes det 118 universiteter i Tyskland³⁴, derav 81 som tilbyr faget rettsvitenskap og derav 38 med studiemulighet som gir adgang til å ta statseksamen³⁵. De 926 universitetsprofessorer i rettsvitenskaplige fag³⁶ samles ikke etter fagmiljø, men ansettes slik at det kan tilbys undervisning i alle juridiske fag på alle universiteter med rettsvitenskaplig studium som gir adgang til å ta statseksamen. I tillegg er det professorer i juridiske fag ved økonomiske fakulteter og på mange andre høyskoler (såkalte Fachhochschulen). Også der er kriteriet for hvem som ansettes hvor, at undervisningsbehovene til høyskolen kan dekkes, ikke at det danner seg fagmiljøer. I tillegg er forskningsområdene som i oversikten her går inn under « samfunnsrisiko » spredt på instituttene for offentlig rett, herunder særlig statsrettens del angående menneskerettigheter, forvaltningsrett og privatrett som alle finnes på i alle fall alle universiteter med studium i rettsvitenskap som gir adgang til å ta statseksamen. Den faglige diskusjonen foregår altså ikke hovedsaklig blant folk som sitter ved samme institusjon, men via artikkelskriving og konferanser. Derfor er det lite meningsfylt å gi en oversikt over sentrale forskningsmiljøer, men noen få bør likevel nevnes.

---

³⁴ Jf. oversikten "Hochschulen in Zahlen – 2009", se <http://www.hrk.de/de/home/5168.php> .

³⁵ Tallene er tatt fra det interaktive skjema på hjemmesiden til Hochschulrektorenkonferenz, se <http://www.hochschulkompass.de/studium/studienmoeglichkeiten-grundstaendig/grundstaendiges-studienangebot-suchen.html>.

³⁶ Jf. Brosjyren " Personal an Hochschulen - Fachserie 11 Reihe 4.4 – 2008" fra Statistisches Bundesamt som kann lastes ned her: Personal an Hochschulen - Fachserie 11 Reihe 4.4 – 2008, s. 102.

Forschungszentrum Katastrophenrecht e.V. (FZK)

Postadresse: Forschungszentrum Katastrophenrecht e.V. (FZK)
                          c/o Prof. Dr. Michael Kloepfer, Humboldt-Universität zu Berlin
                          Institut für Öffentliches Recht und Völkerrecht
                          Unter den Linden 9-11 (Altes Palais)
                          10099 Berlin, Tyskland
Telefon: +49 (30) 2093-3331
E-post: michael.kloepfer[at]rewi.hu-berlin.de
Hjemmeside: http://fzk.rewi.hu-berlin.de/Aufgaben_Ziele.htm

Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht

Postadresse: Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht
                          Günterstalstraße 73
                          79100 Freiburg i. Br.
                          Tyskland
Telefon: +49 (761) 7081-0
E-post: info@mpicc.de
Hjemmeside: <http://www.mpicc.de/ww/de/pub/home.cfm>

FRANKRIKE

Université René Descartes, Paris V – Faculté de Droit

- **Centre Sécurité et Défense**

Postadresse: 10, avenue Pierre-Larousse
                          92245 Malakoff
Telefon: (+33) 01.41.17.30.48
E-post: centre.securite.defense@droit.univ-paris5.fr
Hjemmeside: <http://www.droit.univ-paris5.fr>

Université Lyon 3 – Faculté de Droit

- **Centre Droit et Nouvelles Technologies**

Postadresse: 15, quai Claude Bernard BP 0638
                          69239 Lyon
Telefon: (+33) 04 78 78 71 40
E-post: infos@facedroit-lyon.com
Hjemmeside: <http://www.cdnt.com>

Université Paris-Sud 11, Faculté Jean Monnet

- **Centre d'Études et de Recherche en Droit de l'Immatériel (CERDI)**

Postadresse: Faculté Jean Monnet
Bâtiment D, bureau D 202
54, boulevard Desgranges
92330 Sceaux

Telefon: (+33) 01 40 91 18 40
E-post: cerdi@u-psud.fr
Hjemmeside: <http://www.cerdi.u-psud.fr/>

Université Paris 2 – Panthéon Assas

- **Centre d'étude juridique et économique du multimédia (CEJEM)**

Postadresse: 12 place du Panthéon
75231 Paris Cedex 05

Telefon: (+33) 01 44 41 56 91
E-post: cejem@u-paris2.fr
Hjemmeside: <http://www.cejem.com/>

Université de Montpellier 1 – Faculté de Droit

- **Centre Equipe de Recherche Créations IMmatérielles et Droit (ERCIM)**

Postadresse: ERCIM, Faculté de droit
39, rue de l'Université
34060 Montpellier Cedex

Telefon: (+33) 04 67 61 46 86
E-post: contact@ercim.net
Hjemmeside: <http://www.ercim.net>

Université de Rennes 1 - Faculté de droit et de science politique

- **Centre de droit des affaires, du patrimoine et de la responsabilité**

Postadresse: 9, rue Jean Macé
35042 Rennes cedex

Telefon: (+33) 02 23 23 76 38
E-post: danielle.corrignan-carsin@univ-rennes1.fr
Hjemmeside: <http://www.cda-pr.univ-rennes1.fr/>

Universite de Versailles Saint-Quentin en Yvelines (UVSQ), Faculté de Droit et de Science Politique

- **Laboratoire de Droit des Affaires et Nouvelles Technologies (DANTE)**
Postadresse: 3 rue de la division Leclerc
78280 Guyancourt
Telefon: (+33) 01 39 25 52 57
Hjemmeside: <http://www.dante.uvsq.fr>

Université Panthéon-Assas (Paris 2) og Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS)

- **Laboratoire Centre d'Etudes et de Recherches de Science Administrative (CER-SA)**
Postadresse: 10, rue Thénard
75005 Paris
Telefon: (+33) 01 42 34 58 80
Hjemmeside: <http://www.cersa.cnrs.fr/>

Universite Paul Cézanne - Faculte droit Aix-en-Provence

- **Institut de Recherche et d'Etudes en Droit de l'Information et de la Communication (I.R.E.D.I.C)**
Postadresse: 3 av. Robert Schuman
13628 Aix-en-Provence cedex 1
Telefon: (+33) 04 42 17 29 36
Hjemmeside: <http://www.iredic.com/>

Université Lille 2 – Faculté de Droit

- **Institut de recherche en droit public**
Postadresse: 1, place Déliot
BP 629
59024 Lille Cédex
Telefon: (+33) 03 20 90 75 62
E-post: fabienne.peraldi-leneuf@univ-lille2.fr
Hjemmeside: <http://droit.univ-lille2.fr/index.php?id=99>

Université Paris Descartes – Faculté de Droit

- **Institut Droit et Santé**

Postadresse: 45 rue des Saints-Pères
75270 Paris Cedex 6
Telefon: (+33) 01.42.86.42.10
E-post: ids@parisdescartes.fr
Hjemmeside: <http://www.institutdroitsante.com/>

Université des sciences sociales de Toulouse 1 Capitole - Faculté de droit

- **Institut des Etudes Juridiques de l'Urbanisme et de la Construction (IEJUC)**

Postadresse: Manufacture des Tabacs, 21, Allée de Brienne
31000 Toulouse
Telefon: (+33) 05 61 12 87 24
E-post: iejuc@univ-tlse1.fr
Hjemmeside: <http://www.univ-tlse1.fr/iejuc/>

- **Equipe de recherche sur le droit du risque industriel (EJERIDD), Etudes Juridiques : Entreprise, Risque Industriel & Développement Durable"**

Postadresse: Manufacture des Tabacs
21 Allée de Brienne- 31000 Toulouse
Telefon: (+33) 05 61 63 35 00
Hjemmeside: <http://www.univ-tlse1.fr/>

Université Paris 1 – Panthéon Sorbonne

- **Centre d'Etude et de Recherches en Droit International (CERDIN)**

Postadresse: 12, place du Panthéon
Bureau 303- 3ème étage
75231 Paris cedex 05
Telefon: (+33) 01.44.07.78.37
E-post: cerdin@univ-paris1.fr
Hjemmeside: <http://cerdin.univ-paris1.fr/>

Université Grenoble 2 – Faculté de Droit

- **Centre de Recherches Juridiques (CRJ) – Groupe de recherches ”Droit et sciences” (GRDS)**

Postadresse: Université Grenoble 2 – Faculté de Droit
Centre de Faculté de Droit de Grenoble
Université Pierre Mendès France - Grenoble 2
BP 47 - 38040 Grenoble Cedex 9

Telefon: (+33) 04 76 82 55 01

Hjemmeside: http://webu2.upmf-grenoble.fr/facdroit/recherche/recherche_crj.php

Université des sciences sociales de Toulouse - Faculté de droit

- **Centre IDETCOM : Institut du Droit de l'Espace, des Territoires et des Communications**

Postadresse: 2 rue du Doyen-Gabriel-Marty
31042 Toulouse Cedex 9

Telefon: (+33) 05.61.63.35.00

Hjemmeside: <http://www.univ-tlse1.fr/IDETCOM/>

ØVRIGE LAND I EUROPA

University of Salento (Italia)

- **Centro di Studi sul Rischio**

Postadresse: Prof. Raffaele De Giorgi
Complesso Ecotekne,
Edificio C - III piano Lecce

Telefon: +39 0832 320798

E-post: degiorgi@unisalento.it

Hjemmeside: <http://www.unisalento.it/web/guest/453>

Universitat Pompeu Fabra (Spania)

- **Faculty of Law**

Postadresse: Faculty of Law (Pablo Salvador Coderch)
Universitat Pompeu Fabra, Ramon Trias Fargas, 25-27
08005 Barcelona, ESPAGNE/ SPAIN

Telefon: +34 93 542 17 67 / 17 31

E-post: facultat.dret@upf.edu; pablo.salvador@upf.edu

Hjemmeside: <http://www.upf.edu/fdret/en/>

Vrije Universiteit Brussel (Belgia)

- **Law, Science, Technology & Society Studies (LSTS)**

Postadresse: Law, Science, Technology & Society Studies (LSTS)
Vrije Universiteit Brussel - Room 4B 317
Pleinlaan 2, 1050 Brussels Belgium
Telefon: +32 (0)2 629 24 60
E-post: lsts@vub.ac.be
Hjemmeside: <http://www.vub.ac.be/LSTS/index.shtml>

University of Namur (Belgia)

- **Faculty of Law, Research Center on IT and Law**

Postadresse: University of Namur,
Research Center on IT and Law
rue de Bruxelles 61,
B-5000 Namur, Belgium
Telefon: 081-724769
E-post: crid@fundp.ac.be
Hjemmeside: http://www.fundp.ac.be/en/dro/crid/page_view/presentation

Tilburg University, Faculty of Law (Nederland)

- **Tilburg Institute for Law, Technology, and Society (TILT)**

Postadresse: Tilburg Institute for Law, Technology, and Society
Tilburg University
P.O. Box 90153
5000 LE Tilburg, The Netherlands
Telefon: +31 (0)13 4668199
E-post: V.Carter@uvt.nl
Hjemmeside: <http://www.tilburguniversity.nl/faculties/law/research/tilt/>

- **Department Criminal law**

Postadresse: Tilburg University
Faculty of Law
Department Criminal law
P.O. Box 90153
5000 LE Tilburg, The Netherlands
Telefon: + 31 13 466 2254
E-post: law@uvt.nl
Hjemmeside: <http://www.tilburguniversity.nl/faculties/law/departments/criminal-law/>

Katholieke Universiteit Leuven, Faculty of Law (Belgia)

- **Leuven Institute of Criminology (LINC)**

Postadresse: Leuven Institute of Criminology
Hooverplein 10, B-3000 Leuven
Telefon: (+32) (0)16/32.53.00
E-post: linc@law.kuleuven.be
Hjemmeside: www.law.kuleuven.be/linc/english

STORBRITANNIA

University of Central Lancashire

- **Centre for Criminology and Criminal Justice**

Postadresse: University of Central Lancashire
Centre for Criminology and Criminal Justice
Preston, Lancashire,
PR1 2HE
Telefon: +44 (0)1772 893086
E-post: bahudson@uclan.ac.uk
Hjemmeside: http://www.uclan.ac.uk/ahss/research/criminology_criminal_justice

The University of York

- **York Law School**

Postadresse: York Law School
The University of York
Heslington, York
YO10 5DD
United Kingdom
Telefon: + 44 (0)1904 325802
Hjemmeside: <http://www.york.ac.uk/law/>

- **The Scottish Centre for Crime and Justice Research (SCCJR)**

Postadresse: SCCJR, Florentine House,
53 Hillhead Street,
University of Glasgow,
G12 8QF
Telefon: 01786 467716
E-post: Claire.lightowler1@stir.ac.uk
Hjemmeside: <http://www.sccjr.ac.uk/index.php>

USA

University of California, Berkeley

- **Center for Catastrophic Risk Management (CCRM)**
Postadresse: Center for Catastrophic Risk Management
Institute for Business and Economic Research,
F502, Haas, Berkeley, CA
Telefon: (510) 642-5221
E-post: karlene@haas.berkeley.edu
Hjemmeside: <http://ccrm.berkeley.edu/contact.html>
- **Center for Law, Energy & the Environment (CLEE)**
Postadresse: Center for Law, Energy & the Environment
Berkeley Law
2850 Telegraph Avenue, Suite 435 # 7220
Berkeley, CA 94705-7220
Telefon: (510) 642-7235
E-post: asampson@law.berkeley.edu
Hjemmeside: <http://www.law.berkeley.edu/clee.htm>

DEL VI
OVERSIKT OVER TIDSSKRIFTER

Tidsskrifter som forekommer i publikasjonslistene til de inkluderte forskerne og sentrale forskningmiljøer, 2000-2010 (Tyskland 2007-2010):

Actualité juridique du droit administratif (AJDA)
American Journal of International Law
Anales de la Cátedra de Francisco Suarez,
Annuaire de droit maritime et oceanique
Archiv des Völkerrechts (AVR)
Bulletin du Droit de l'Environnement Industriel (BDEI)
ComPlex
Computer Law & Security Report
Computer Law & Security Review
Computer und Recht (CR)
Computer und Recht International
Das Verwaltungsarchiv (VerwArch)
Deutsches Verwaltungsblatt (DVBl)
Die öffentliche Verwaltung (DöV)
Die Verwaltung (Verw)
Droit de l'environnement (Dr. Env.)
Droit et ville
Europarecht (EuR)
Europäische Grundrechte-Zeitschrift (EuGRZ)
Erhvervsjuridisk Tidsskrift
Flächenmanagement & Bodenordnung (FuB)
Forsikringsjuridisk Forenings Publikasjoner
Gazette du Palais (Gaz. Pal.)
International Journal of Law and Information Technology
International review of law computers & technology
Internet Law Bulletin
Jahrbuch des Umwelt- und Technikrechts (UTR)
Journal des Accidents et des Catastrophes (JAC)
Journal of Business Valuation and Economic Loss Analysis
Journal for European Environmental & Planning Law
Journal of Law, Probability and Risk
Journal of Conflict and Security Law
Journal of Energy and Natural Resources Law
Journal of Environmental Policy and Law
Journal of Information, Law and Technology
Journal of International Maritime Law
Journal of Risk Research
Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention
Juristenzeitung (JZ)
Kommunikation und Recht (K&R)
Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft (KritV)
La Lettre Lamy de l'Environnement
Lamy Droit de l'informatique et des réseaux
Le Droit Maritime Français
Les Petites Affiches (LPA)
Lov og Rett
Marlus

Materialisten
Mennesker og rettigheter
Modern law of marine insurance
Nordic Environmental Law Journal
MultiMedia und Recht (MMR)
Natur und Recht (NuR)
Neue Juristische Wochenschrift (NJW)
Neue Zeitschrift für Sozialrecht (NZS)
Neue Zeitschrift für Strafrecht (NStZ)
Neue Zeitschrift für Verwaltungsrecht (NVwZ)
Neue Zeitschrift für Wehrrecht (NZWehrr)
Nordisk Juridisk Tidsskrift
Nordisk forsikringstidsskrift
Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab
Nordisk Tidsskrift for Menneskerettigheter
Nordrhein-Westfälische Verwaltungsblätter (NWVBl)
Norsk Forsikringsjuridisk Forenings Publikasjoner
Petites Affiches (LPA)
Privacy Law and Policy Reporter
Recht der Energiewirtschaft (RdE)
Recueil Dalloz (D.)
Responsabilité civile et assurances
Revue de Droit, Commercial, Maritime, Aérien et des transports
Revue de droit sanitaire et social (RD sanit. Soc.)
Revue générale du droit des assurances (RGDA)
Revue juridique de l'environnement (RJE)
Revue de jurisprudence commerciale (RJ com.)
Revue de jurisprudence de droit des affaires (RJDA)
Revue Lamy Droit de l'Immatériel
Revue trimestrielle de droit civil (RTD civ.)
Revue trimestrielle de droit commercial (RTD com.)
Review of European Community & International Environmental Law
Scandinavian Journal of Information systems
Scandinavian Studies in Law
Security Dialogue
Semaine juridique, édition Générale
Surveillance & Society
Svenska Sjörettsföreningen Skrifter
Theoretical Criminology
Tidsskrift for Erstatningsrett
Tidsskrift for Forretningsjus
Tidsskrift for rettsvitenskap
Tidsskrift for Rettsvitenskap
Tidsskrift for samfunnsforskning
Tidsskrift for strafferett
Trends in Organized Crime
Ugeskrift for Retsvæsen
Versicherungsrecht (VersR)
Yearbook of International Environmental Law
Yearbook of the Scandinavian Institute of Maritime Law

Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht
Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW)
Zeitschrift für Gesetzgebung (ZG)
Zeitschrift für Umwelt- und Planungsrecht (UPR)
Zeitschrift für Wasserrecht (ZfW)
Österreichische Zeitschrift für Verkehrsrecht

**DEL VII
LITTERATURLISTE**

Allment om katastrofevernrett og samfunnsmessig risiko i et juridisk perspektiv

- von Arnould, Andreas   Völkerrechtliche Informationspflichten bei Naturkatastrophen, AVR, 2005. s. 279.
- Arpagian, Nicolas
(ed.)   Pour une stratégie globale de sécurité nationale/ (For et globalt strategi for nasjonal sikkerhet) (Daloz, 2008). 306 s.
[ISBN: 978-2-247-07699-4]
- Arpagian, Nicolas
(ed.)   Liberté, Egalité ... Sécurité/ (Frihet, Likehet ... Sikkerhet) Daloz, 2007. 252 s.
[ISBN: 978-2-247-07268-2]
- Bornheim, Gaby   Haftung für grenzüberschreitende. Umweltbeeinträchtigung im Völkerrecht und im internationalen Privatrecht, 1995.
- Bosselmann, Johannes   Katastrophenschutzrecht – Grundlagen und Perspektiven. NuR 2007, 819.
- Boy, Laurence,
Racine, Jean-Baptiste,
Siiriainen, Fabrice
(eds.)   Sécurité juridique et droit économique (Juridisk sikkerhet og rettsøkonomi) (Larcier, 2007). 586 s.
[ISBN: 978-2-8044-2854-9]
- Böhme, Ralf   Innere Einsätze der Streitkräfte beim Katastrophenschutz im Frieden, 2007.
- Böhret, Carl   Folgen – Entwurf für eine aktive Politik gegen schleichende Katastrophen, 1990.
- Cammilleri-Subrenat,
Anne   Le droit de la politique européenne de sécurité et de défense dans le cadre du traité de Lisbonne (Lavoisier, 2010). 294 s.
[ISBN: 978-2-7430-1234-2]
- Clausen, Lars   Sind Katastrophen beherrschbar?, i: Kloepfer, Michael (Red.), Katastrophenrecht: Grundlagen und Perspektiven, 2008, s. 15.
- Cronenburg, Ulrich   Katastrophenschutz: Gesellschaftliche oder staatliche Aufgabe, i: Kloepfer, Michael, Katastrophenrecht – Grundlagen und Perspektiven, 2007. s. 13.
- Dombrowsky, Wolf R.   Aus Katastrophen lernen? Zur Unterscheidung zwischen „Sündenbock“ und „Überlebensgemeinschaft“, Foredrag i en interdisiplinær forelesningsrekke med tittel “Zum Umgang mit Vielfalt: Von Ausgrenzung zu Integration”, CAU Kiel, 02.06.2004, jf. http://kfs008.sozioogie.unikiel.de/~kfs/?page_id=47

- De Maillard, Jacques og Anne Wyvekens (eds.) L'européanisation des politiques de sécurité (Documentation Française, 2008). 119 s. [ISBN: f017478936]
- Ehrenberg, Frank Internationale Katastrophenhilfe, Diss. Osnabrück, 2006.
- Eichhorn, Peter Besondere Formen der Zusammenarbeit von Bund und Ländern im Katastrophenfall und zur Aufrechterhaltung der inneren Sicherheit, 1998.
- Ekardt, Felix Katastrophenvermeidung und Katastrophenvorsorge: Möglichkeiten, Grenzen und Vorgaben – unter besonderer Berücksichtigung des Klimawandels und des Konflikts um das Luftsicherheitsgesetz, i Kloepfer, Michael (Red.), Katastrophenrecht. Grundlagen und Perspektiven, 2007. s. 59.
- Farber, Daniel A. og Chen, Jim Disasters And the Law: Katrina And Beyond, 2006.
- Fassbender, Bardo „Wo aber Gefahr ist, wächst das Rettende auch?“ – Die Internationalisierung von Risiken und die Entwicklung des völkerrechtlichen Katastrophenschutzrechts, KritV 2005, 375.
- Forteau, Mathias Droit de la sécurité collective et droit de la responsabilité internationale de l'Etat. Pedone, 2006. 699 s. [ISBN: 978-2-233-00487-1]
- Froment, Jean-Charles, Kaluszynski, Martine Les Etats à l'épreuve de la sécurité (Stater på sikkerhetsprøve) (Presses Universitaires de Grenoble, PUG, 2002). 434 s. [ISBN: 978-2706110535]
- Gaboriau, Vincent og Lajartre Arnaud (eds.) Les collectivités territoriales face aux risques physiques (L'Harmattan, Coll. Logiques Juridiques, 2004). 262 s. [ISBN: 978-2747568395]
- Hanitzsch, März og Regorz Rettungsdienstgesetz, Kommentar, Wiesbaden, lösbladformat.
- Haaser, Heinz Haftungsfragen bei Überschwemmungsschäden, UTR 1995, 269.
- Hudson, Barbara Justice in the Risk Society. Challenging and Re-affirming Justice in Late Modernity. London: SAGE, 2003. XVII, 258 s. [ISBN:0-7619-6159-3]
- Kloepfer, Michael Katastrophenschutzrecht.Strukturen und Grundfragen, VerwArch 2007, 163.

- Kolb, Peter Paul Die Pflicht des Staates zum Schutz von Leben und Gesundheit des einzelnen im Rahmen der Gesundheitsvorsorge für den Katastrophenfall, 1992.
- Lewinski, Kai von Katastrophenschutzrecht – Grundlagen und Perspektiven. NVwZ 2007, 1163.
- Lécuyer, Dominique Commerce International: Exporter en toute sécurité (International Trade: for a safe export) (Gualino, 2004). 130 s. [ISBN: 978-2842007010]
- Lorse, Jürgen Streitkräftefunktion und Katastrophenschutz, Die Verwaltung 2005, 471.
- Mbenque, Makane Moïse Essai sur la théorie du risque en droit international public: l'anticipation du risque environnemental et sanitaire (Essay on the theory of risk in public international law: anticipation of environmental and sanitary risk in International Law). (Pedone, 2009). 374 s. [ISBN: 9782233005571]
- Mestre, Jacques (ed.) Le droit face à l'exigence contemporaine de sécurité (Presses universitaires d'Aix-Marseille, PUAM, 2000). 283 s. [ISBN: 978-2-7314-0235-3]
- Meyer-Teschendorf, Klaus-Georg Neuordnung des Zivil- und Katastrophenschutzes, Gibt es verfassungsrechtlichen Handlungsbedarf?, i: FS-Scholz, 2007, 799.
- Meyer-Teschendorf, Klaus-Georg Stand der Diskussion um eine „Neuordnung“ des Zivil- und Katastrophenschutzes, i: Kloepfer, Michael (red.), Katastrophenschutzrecht. Grundlagen und Perspektiven, 2007, s. 23.
- Miska, Horst Das Gemeinschaftsverfahren zur Verbesserung der Zusammenarbeit im Zivilschutz und das Melde- und Informationszentrum der Europäischen Kommission, Zivilschutz-Forschung Neue Folge Band 55, s. 105.
- Ocqueteau, Frédéric "Polices privées: une réglementation nécessaire", Hommes et libertés, nr. 109, s. 43-44.
- Piazzon, Thomas La sécurité juridique. (Juridisk sikkerhet) (Defrénois, 2009). [ISBN: 2856231586]
- Plaggenborg, Jürgen Sächsisches Gesetz über den Brandschutz, Rettungsdienst und Katastrophenschutz. Kommentar mit ergänzenden Vorschriften, 2007.

- Praxis der Kommunalverwaltung (PdK) PdK er en kommentarrekke med kommentarutgaver til mange tyske delstater brann- og katastrofevernlover, f.eks.: PdK Hessen Hessisches Gesetz über den Brandschutz, die Allgemeine Hilfe und den Katastrophenschutz. Forlag: C.H. Beck.
- Quast Katastrophenschutzrecht – Grundlagen und Perspektiven, DVBl. 2007, 1354.
- Saintourens, Bernard og Zennaki, Dalila (eds.) Obligation de sécurité (Sikkerhetsplikt) (Presses Universitaires de Bordeaux, 2003). 175 s. [ISBN: 978-2867813115]
- Sattler, Henriette Gefahrenabwehr im Katastrophenfall. Verfassungsrechtliche Vorgaben für die Gefahrenabwehr bei Naturkatastrophen und ihre einfachgesetzliche Umsetzung, 2008.
- Stober, Rolf og Eisenmenger, Sven, Katastrophenverwaltungsrecht – Zur Renaissance eines vernachlässigten Rechtsgebietes, NVwZ 2005, 121.
- Sonnenberger, Hans Jürgen (red.): I Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch bind 10, forordning 864/2007 art. 4 note 73 behandler Grenseoverskridende samarbeidsavtaler om gjensidig hjelp ved katastrofer – riktignok i sammenheng med unntak fra Rom-II-forordningene. Også skader forårsaket ved kjerneenergi er unntatt, jf. note 62 s.
- Stober, Rolf Befugnisse und Kontrolle in Katastrophenschutzrecht. Rechtsgrundlagen und rechtspolitische Vorschläge, i: Kloepfer, Michael (Hrsg.), Katastrophenrecht. Grundlagen und Perspektiven, 2007, s. 39.
- Trute, Hans-Heinrich Katastrophenschutzrecht – Besichtigung eines verdrängten Rechtsgebiets, KritV 2005, 342.
- Unger, Christoph Ist Deutschland auf Katastrophen vorbereitet?, i: Kloepfer, Michael (Red.), Katastrophenrecht: Grundlagen und Perspektiven, 2008, s. 89.
- Wien, Andreas Katastrophenschutz und Katastrophenhilfe im Lichte des Grundgesetzes, 2000.
- Wolf, Rainer Vom Katastrophenverwaltungsrecht zu Thomas Hobbes – Vier Szenarien über Gesellschaft, Staat und Recht bei der Katastrophenfolgenbewältigung, KritV 2005, 399.
- Collectif (felles publikasjon) Le Risque (Risikoen) (L'Observatoire des Nations Unies, Vol. 22, 2007-1, 2007). [ISSN: 1281-3389]

Collectif (Felles publikasjon)

La sécurité financière de l'Etat (L'Harmattan, 2004). 202 s.
[ISBN: 2-7475-6560-2]

Collectif (Felles publikasjon)

La sécurité internationale entre rupture et continuité: Mélanges en l'honneur du professeur Jean-François Guilhaudis (International security between rupture and continuity) (Bruylant, 2007). 638 s.
[ISBN: 978-2-802-2293-9]

Datasikkerhet – rettsinformatikk–personvern

- Andersen, Mads
Bryde IT-retten. København: Gjellerup, 2005. 2. udg.
[ISBN: 87-13-04906-2]
- Ashbourn, Julian Biometrics – Advanced Identity Verification. New York:
Springer, 2000.
[ISBN: 1-85233-243-3]
- Bing, Jon og Bygrave, A. Lee Building Cyberspace: A Brief History of the Internet. New York:
Oxford University Press, 2009.
[ISBN: 978-0-19-956113-1]
- Bing, Jon Innføring i telekommunikasjonsrett. Cappelen Akademisk Forlag,
2001. 379 s.
[ISBN: 82-02-19694-9]
- Bing, Jon Sabotasje mot personregistre – legenden bak den norske hold-
ningen til personvern. Lov og rett, 07/2008. s. 417-435.
[ISSN: 0024-6980]
- Blume, Peter Databeskyttelsesret, 3. utgave. (Jurist- og Økonomforbundets For-
lag, København 2008).
[ISBN: 978-87-574-1362-5]
- Blume, Peter Retlig regulering af internationale persondataoverførsler, (Jurist-
og Økonomforbundets Forlag, København 2006).
[ISBN: 87-574-1363-0].
- Blume, Peter "Databeskyttelse i den digitale forvaltning", UfR, U.2005B. 372
(2005).
- Blume, Peter Behandling af persondata: en kritisk kommentar, (Jurist- og
Økonomforbundets Forlag, København 2003).
[ISBN: 87-574-0866-1]
- Blume, Peter "Indsamling af personoplysninger", UfR, U.2002B. 456 (2002).
Blume, Peter Samtykke i databeskyttelsesretten. Ugeskrift for Retsvæsen, nr. 7,
19. februar 2000, s. 77–82.
- Blume, Peter og Ret og digital forvaltning. København: Jurist- og
Spies, Hans Chris- Økonomforbundets Forlag, 2005. 203 s.
tian [ISBN: 87-574- 1158-1]

- Borvik, Bjørnar Personvern og ytringsfridom: Avveginga mellom kolliderande menneskerettar, (Universitetet i Bergen, Bergen 2008).
[ISBN: 978-82-308-0629-6]
- Brands, Stefan A. Rethinking public key infrastructures and digital certificates: building in privacy, (MIT Press, Cambridge, Massachusetts 2000).
[ISBN: 0-262-02491-8]
- Bygrave, Lee A. "Digital Rights Management and Privacy – Legal Aspects in the European Union", I: Digital Rights Management – Technological, Economic, Legal and Political Aspects, Becker, Ebhard, Buhse, Willms, Günnewig, Dirk og Rump, Niels (red), (Springer, Berlin 2003).
[ISBN: 3-540-40465-1]
- Bygrave, Lee A. Data Protection Law: Approaching Its Rationale, Logic and Limits. Kluwer Law International, 2002. 448 s.
[ISBN: 90-411-9870-9]
- Bygrave, Lee A. "Privacy-Enhancing Technologies – Caught between a Rock and a Hard Place", Privacy Law & Policy Reporter, (2002) s. 135-137.
- Bygrave, Lee A. "Minding the Machine: Article 15 of the EC Data Protection Directive and Automated Profiling", Computer Law & Security Report, 1 (2001) s. 17-24.
- Bygrave, Lee A. "Determining Applicable Law Pursuant to European Data Protection Legislation", Computer Law & Security Report, 4 (2000) s. 252-257.
- Clemet, Kristin og Egeland, John Olav (red) Til forsvar for personvernet. Universitetsforlaget, 2010. 224 s.
[ISBN: 978-82-15-01539-2]
- Coll, Line M. og Lenth, Claude A. Personopplysningsloven – en håndbok, (Kommuneforlaget, Oslo 2000).
[ISBN: 82-446-0668-1]
- Duflot, Frédéric "Exploits et vulnérabilités logicielles: aspects juridiques" (Software achievements and weaknesses: legal aspects), in Hakin9 (2008), 7/2008.
- Dumortier, Jos og Goemans, Caroline "Legal Challenges for Privacy Protection and Identity Management", I: Security and Privacy in Advanced Networking Technologies Jerman-Blažič, B., Schneider, W. og Klobučar, T. (red), (IOS Press, Amsterdam 2004).
[ISBN: 1-58603-430-8]

- Frayssinet, Jean "La protection des données personnelles face aux nouvelles technologies de l'information et de la communication dans le monde : constantes et nouveautés" (Beskyttelse av av personlig data i kontekst av nye informasjons- og kommunikasjonsteknologi i verden), in Lamy Droit de l'informatique et des réseaux, nr. 118, oktober 1999, s. 2-11.
- Frayssinet, Jean "Internet et l'obligation de sécurité des données personnelles" (Internett og plikt til å beskytte personlig data), in Expertises nr. 240, august-september 2000, s. 253-256.
- Frayssinet, Jean "Nouvelles technologies de l'information et de la communication et protection des libertés des consommateurs" (IKT og beskyttelse av forbrukernes friheter), in Lamy Droit de l'informatique et des réseaux, nr. 127, juli 2000 (D), s. 2-16.
- Frayssinet, Jean "La traçabilité des personnes sur l'Internet" (Mennersker sporing på Internett), in Droit et Patrimoine, nr.93, mai 2001, s. 76-82.
- Fritsch, Lothar State of the Art of Privacy-enhancing Technology (PET) – Deliverable D2.1 of the PETweb project, 22. november, 2007, <http://publ.nr.no/4589>.
[ISBN: 978-82-53-90523-5]
- Guerrier, Claudine og Monget, Marie-Christine Droit et sécurité des télécommunications (Juss og telekommunikasjonssikkerhet) (Springer, 2000). 458 s.
[ISBN: 2-287-59679-8]
- Gutwirth, Serge m.fl Reinventing Data Protection? Dordrecht: Springer Netherlands, 2009. 376 s.
[ISBN: 9781402094989]
- Haug, Are Vegard Rettslige reguleringer av informasjonssikkerhet. Oslo: Unipub forlag, 2006. 278 s.
[ISBN: 82-7226-096-4]
- Hansen, Marit m fl. "Privacy-enhancing identity management", Information Security Technical Report, 1 (2004) s. 35-44.
- Jansen, Arild og Schartum, Dag Wiese Informasjonssikkerhet. Rettslige krav til sikker bruk av IKT. Bergen: Fagbokforlaget, 2005. 352 s. ill.
[ISBN: 82-450-0274-7, h]
- Karanja, Stephen Kabera Schengen Information System and Border Control Co-operation: A Transparency and Proportionality Evaluation. Leiden: Nijhoff, 2008.

- Karanja, Stephen Kabera   Transparency and proportionality in the Schengen Information System and border control co-operation. Leiden: Nijhoff, 2008. 468 pp.
[ISBN: 9789004162235]
- Kjølaas, Christian   Personvern i arbeidsforhold. Universitetsforlaget, 2010. 232 s.
[ISBN: 9788215014623]
- Klingsheim, A. N. og Hole, K. J.   Personal Information Leakage: A Study of Online Systems in Norway rapport 370, Institutt for informatikk, Universitetet i Bergen, (2008).
- Korff, Douwe   Data protection laws in the European Union, (Federation of European Direct Marketing, Brussel 2005).
[ISBN: 1-931361-49-5/978-1-931-36149-1]
- Kvam, Bjarne.   Communication and Technology as Agents of Legal Change. Fagbokforlaget 2010. s. 183-193.
[ISBN: 978-82-450-0840-1]
- Kuner, Christopher   European data protection law – corporate compliance and regulation, 2nd edition. Oxford University Press, Oxford 2007.
[ISBN: 978-0-19-928385-9]
- Myhrer, Tor-Geir   Personvern og samfunnsforsvar: om taushetsplikt og ytringsrett i straffesaksbehandlingen. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag, 2001. 558 s.
[ISBN: 82-02-19803-8.]
- Olsen, Thomas   Personvernøkende identitetsforvaltning, Ph.D. avhandling. 2010. Ikke publisert.
- Olsen, Thomas og Mahler, Tobias m fl.   Privacy & Identity Management, Complex 4/07.
- Olsen, Thomas og Mahler, Tobias   "Identity management and data protection law: Risk, responsibility and compliance in `Circles of Trust'", Computer Law & Security Review, 4 & 5 (2007), s. 342-351 & s. 415-426.
- Olsen, Birgitte Kofod   Råderetten til Personoplysninger. Er det borgerens eller den offentlige sektors ret? Nordisk Tidsskrift for Menneskerettigheter № 02, 2002. s. 22-30.
[ISSN: 1503-6480]
- Piatti, Marie-Christine (ed.)   Les libertés individuelles à l'épreuve des NTIC (Individual liberties at the test of the new technologies of the information and communication) PUL, 2001. 211 s.
[ISBN: 2-7297-0674-7]

- Poullet, Yves m fl.
(red) Concise European IT law. Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, 2006.
[ISBN: 90-411-2379-2]
- Riisnæs, Rolf Digitale sertifikater og sertifikattjenester - roller, oppgaver og ansvar. En tillitsorientert tilnærming til sertifikatutstederens villedningsansvar. Fagbokforlaget, 2007. 478 s.
[ISBN: 978-82-450-0589-9]
- Riisnæs, Rolf "Sikker elektronisk samhandling med og i forvaltningen - eForvaltningsforskriften", I: Informasjonssikkerhet - Rettslige krav til sikker bruk av IKT, Jansen, Arild og Schartum, Dag Wiese (red), (Fagbokforlaget, Oslo 2005).
[ISBN: 82-450-0274-7, h.]
- Schartum, Dag
Wiese Personvern i sentralforvaltningen, Forvaltningsinformatisk notatserie 2/08, (2008).
- Schartum, Dag
Wiese Personvern og transportsikkerhet: personvernmessige spørsmål knyttet til tiltak for å sikre transportmidler mot fiendtlige anslag. Complex 3, 2007. 203 s. ill.
[ISBN: 978-82-7226-104-6, h]
- Schartum, Dag
Wiese Elektronisk forvaltning i Norden: praksis, lovgivning og rettslige utfordringer. Bergen: Fagbokforlaget, 2007. 306 s.
[ISBN: 978-82-450-0554-7]
- Schartum, Dag
Wiese og Bygrave,
Lee A. Personvern i informasjonssamfunnet: En innføring i vern av personopplysninger. Bergen: Fagbokforlaget, 2010. (2 utg.) 286 s.
[ISBN: 9788245009965, h]
- Seipel, Peter Juridik och IT - introduktion till rättsinformatiken. Stockholm: Norstedts Juridik, 2004. 8. uppl. 304 s.
[ISBN: 91-39-20374-3]
- Sieber, Ulrich Der strafrechtliche Schutz des Arzt- und Patientengeheimnisses unter den Bedingungen der modernen Informationstechnik. i: Jörg Arnold / Björn Burkhard et al. (Red.), Menschengerechtes Strafrecht. Festschrift für Albin Eser zum 70. Geburtstag, Verlag C.H. Beck, München 2005, s. 1155.
- Sieber, Ulrich Strafrechtliche Risiken im Bereich der IT-Sicherheit. i: Jörg Eberspächer / Heinz Thielmann (Red.), Sicherheit und Schutz der Informationsgesellschaft. Hüthig Verlag, Bonn 2004, s. 99.

- Sieber, Ulrich Freie Datenkommunikation und Bekämpfung strafbarer Inhalte im Internet. Eine rechtsvergleichende und rechtspolitische Analyse am Beispiel der Verbreitung von Pornographie. i: Siegfried Lamnek / Marie-Theres Tinnefeld (Red.), Zeit und kommunikative Rechtskultur in Europa, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 2000, s. 164.
- Slettemark, Guro Datalagringsdirektivet – på vei mot et folkeopprør? Lov og rett 03/2008, s. 129.
- Still, Viveca (red.) Nye medier: rettsikkerhed og teknologi i forandring. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2004. 245 s. Nordisk årbog for retsinformatik, 2003.
[ISBN 91-7223-216-1 (svensk uppl.)]
[ISBN: 87-574-1068-2 (dansk uppl.)]
- Tinnefeld, Marie Theres Sapere aude! Über Informationsfreiheit, Privatheit und Raster, NJW 2007, 625.
- Tranberg, Charlotte Bagger Behandling af personoplysninger. In: Internetretten./ed. Jan Trzaskowski. København: Ex Tuto Publising, 2008. p. 369-420.
- Tranberg, Charlotte Bagger Biometric Data in Scandinavia. In: European Business Law Review. 2008 ; Vol. 19, No. 2, The Netherlands: p. 387-403.
[ISSN: 0959-6941]
- Tranberg, Charlotte Bagger Internet-kriminalitet. / Langsted, Lars Bo; Tranberg, Charlotte Bagger. In: Internetretten. / ed. Jan Trzaskowski. København : Ex Tuto Publising, 2008. p. 505-541.
- Tranberg, Charlotte Bagger Biometriske personoplysninger. In: Erhvervsjuridisk Tidsskrift № 02, 2007. p.105-115.
- Tranberg, Charlotte Bagger Nødvendig behandling af personoplysninger : proportionalitetsprincippets krav om nødvendighed i forhold til den dataansvarliges behandling af persondata efter persondatalovens centrale behandlingsbestemmelser. Forlaget Thomson, 2007. 568 p.
[ISBN: 978-87-6191674-7]
- Tranberg, Charlotte Bagger Nonsolicitationsklausuler og personoplysninger. In: Festskrift til Claus Haagen Jensen. / ed. Erik Werlauff ; Sten Bønsing. København : Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2007. p. 343-362
- Tranberg, Charlotte Bagger Virksomhed og persondata. In: Erhvervsjuras basisbog. / ed. Erik Werlauff. København : Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2007. p. 227-274
- Tranberg, Charlotte Necessary Processing of Personal Data. In: Legal, Privacy and

- Bagger Security Issues in Information Technology. Oslo: Institutt for rettsinformatikk. Oslo Universitetet, 2006. p. 347-360. (Complex; 4/06).
- Tranvik, Tommy Kommuner og informasjonssikkerhet. Etterlevelse av kravene i personopplysningsloven og forskriften. I: Dag Wiese, Schartum & Anne Gunn Berge, Bekken (red.), Yulex 2009. Senter for rettsinformatikk/Avdeling for forvaltningsinformatikk. Kapittel. s. 89 – 103.
[ISBN: 978-82-7226-123-7]
- Tranvik, Tommy Personvern og informasjonssikkerhet: en studie av rettsreglers etterlevelse i kommunal sektor, Complex 4/2009.
[ISSN: 0806-1912]
- Vivant, Michel (ed.) Lamy Droit de l'Informatique et des Réseaux (Lamy Rettsinformatikk og Nettverk) (Lamy, 2004). 2000s.
[ISBN: 978-2721210562]

Overvåking

- Blixt, Madeleine Kameraövervakning i brottsförebyggande syfte. Stockholm: Fritzes, 2003.
- Blume, Peter. TV-overvågning: lov om tv-overvågning, lov om behandling af personoplysninger (uddrag). København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2008.
- Caprioli, Eric "Cybersurveillance des salariés: du droit à la pratique des chartes 'informatique'" (Internett overvåking av ansatte), Les Petites Affiches (Paris, nr. 195), 29 september 2004, s. 7-16.
- De Benalcazar, Isabelle Droit du travail et nouvelles technologies. Collectes des données, Internet, Cybersurveillance, Télétravail. (Arbeidsrett og nye teknologier. Datasamling, Internett, Overvåking, Telearbeid) (Gualino, 2003). 260 s. [ISBN: 978-2842006457]
- Gautier, Pierre-Yves "La vie privée au regard du lien hypertexte", Recueil Dalloz (Paris), nr. 16, 17 april 2008, intervju, p. 1128.
- Jakobsen, Henning A. og Hvidsten, Gry Steen Når er fjernsynsovervåking behandling av sensitive personopplysninger? En kommentar til den pågående etterkontrollen av personopplysningsloven. Lov og rett Nr 09, 2009.
- Le Bot, Olivier "Le respect de la vie privée comme liberté fondamentale", Revue française de droit administratif (Paris), nr. 2, mars-april 2008, s. 328-336.
- Lomell, Heidi Mork Selektive overblikk. En studie av videoovervåkingspraksis. Oslo: Universitetsforlaget, 2007.
- Lomell, Heidi Mork Technologies of In Security. The Surveillance of Everyday Life. Red. Katja Franko Aas, Helene Oppen Gundhus og Heidi Mork Lomell. London: Routledge/Cavendish (2009).
- Lomell, Heidi Mork Videoovervåking – ulike logikker mellom private og politiet. I: Polisiær virksomhet: Hva er det – hvem gjør det? Red. Helene Oppen Gundhus, Paul Larsson & Tor-Geir Myhrer. Oslo: Politi-høgskolen, 2007.
- Lomell, Heidi Mork Å se og bli sett. Kommunikative aspekter ved videoovervåking (Heidi Mork Lomell, Johanne Yttri Dahl og Ann Rudinow Sætnan). I: Kommunikasjonssamfunnet? Red. Nora Levold og Hendrik Spilker. Oslo: Universitetsforlaget, 2007.

- Lomell, Heidi Mork   Rettsstatsprinsipper i overvåkingssamfunnet. I: Norsk kriminologi 50 år. Red. Liv Finstad. Oslo: Institutt for kriminologi og rettssosiologi, 2006.
- Lomell, Heidi Mork   Byens enøye voktere. I: Den trygge byen. Red. Tina Skouen. Oslo: Norsk Form, 1999.
- Lomell, Heidi Mork   Videoovervåking og menneskerettigheter. Nordisk Tidsskrift for Menneskerettigheter № 01, 2006. s. 32-46.
- Lomell, Heidi Mork   Targeting the Unwanted. Video Surveillance and Categorical Exclusion in Oslo. Surveillance & Society. Vol. 2, nr. 2/3, 2004, s. 346-360.
- Lomell, Heidi Mork   Controlling CCTV in Public Spaces. Is Privacy the (Only) Issue? (Ann Rudinow Sætman, Heidi Mork Lomell og Carsten Wiecek): I: Surveillance & Society. Vol. 2, Issue 2/3, 2004, s. 396-414.
- Lomell, Heidi Mork   Smil! Området er fjernsynsovervåket. Materialisten, 2000, s. 7-20.
- Ocqueteau, Frédéric   ”Cinq ans après la loi vidéosurveillance en France, que dire de son application?”, Les cahiers de la sécurité intérieure (2001), 43, s. 101-110.
- Ocqueteau, Frédéric   ”La vidéosurveillance et sa réglementation”, Revue de la gendarmerie nationale (2001), 199, s. 12-17.
- Tranberg, Charlotte Bagger   Tv-overvåging anno 2008. / Tranberg, Charlotte Bagger ; Motzfeldt, Hanne Marie ; Lind, Martin Gräs. In: Erhvervsjuridisk Tidsskrift № 01, 2008. p. 64-75.
- Collectif (felles publikasjon)   Sécurité et Libertés Publiques (Documentation Française, 2009), Coll. Regards sur l'Actualité Nr. 349. 120 s. [ISSN: 0337-7091]

Organisert kriminalitet

- Axelsen, Niels Kristian og Hopsnes, Roald   Hvitvaskingsloven - Er undersøkelses- og meldepliktsreglene for advokater og fondsmeglere hensiktsmessig utformet? Tidsskrift for Strafferett № 01, 2005. s. 9-45.
[ISSN Print: 1502-685X]
- Bannenberg, Britta   Korruption in Deutschland und ihre strafrechtliche Kontrolle. Eine kriminologischstrafrechtliche Untersuchung, Reihe: Polizei und Forschung, Band 18, Bundeskriminalamt, 2002.
- Brunst, Philip og Sieber, Ulrich   Cyberterrorism and Other Use of the Internet for Terrorist Purposes – Threat Analysis and Evaluation of International Conventions. In: Council of Europe (Red.), Cyberterrorism – the use of the Internet for terrorist purposes, Council of Europe Publishing, Straßburg 2007, s. 9-105.
- Fromm, Ingo E.   Bekämpfung schwerer Umweltkriminalität in der EG durch einheitliche strafrechtliche Sanktionen? Die RL 2008/99/EG des Europäischen Parlaments und des Rates v. 19. 11. 2008 über den strafrechtlichen Schutz der Umwelt, ZfW 2009, 157.
- Herz, Annette Louise   Menschenhandel Eine empirische Untersuchung zur Strafverfolgungspraxis, Duncker & Humblot, Berlin, 2005.
- Ingvaldsen, Karsten og Sørli, Vanja Lundgren (eds.)   Organized Crime. Norms, market regulation and research. Oslo: Unipub, 2009. 211 s.
[ISBN: 978-82-747-7393-6]
- Ingvaldsen, Karsten Olaf F; Larsson, Paul.   Money laundering in the Norwegian securities market. On the conditions of money laundering.. I: Crime, money and criminal mobility in Europe. Nederland: Wolf Legal Publishers 2009. s. 275-309.
[ISBN: 978-90-5850-477-7]
- Johansen, Per Ole   Organisert kriminalitet - Hva nå? Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap № 03, 2008. s. 259-278.
[ISSN: 0029-1528]
- Johansen, Per Ole   Organised crime, Norwegian style, In Petrus C, Van Duyne & Klaus, Von Lampe (ed.) The organized crime economy. Wolf Legal Publishers. (2005). s. 189-208.
[ISBN: 9058501442]
- Johansen, Per Ole   Organized Crime and Trust. Global Crime nr 6(2), 2004. s. 159-184.
[ISSN: 1744-0572]

- Johansen, Per Ole   Kriminalitetens globale økonomi. Retfærd. Nordisk Juridisk Tidsskrift № 04, 2001. s. 3-14.
[ISSN: 0105-1121]
- Kinzig, Jörg   Jörg Kinzig, Die rechtliche Bewältigung von Erscheinungsformen organisierter Kriminalität. (Habilitation). Duncker und Humblot, Berlin, 2004.
- Larsson, Paul   Organiseret kriminalitet. Oslo: Pax Forlag, 2008. 169 s.
[ISBN: 9788253031439]
- Sieber, Ulrich, Koch, Hans-Georg og Simon, Jan-Michael   Strafbare Mitwirkung von Führungspersonen in Straftätergruppen und Netzwerken: Eine rechtsvergleichende Analyse. In: Max-Planck-Gesellschaft Jahrbuch 2006 (CD-Rom).
- Sieber, Ulrich og Nolde, Malaika   Sperrverfügungen im Internet. Nationale Rechtsdurchsetzung im globalen Cyberspace? Schriftenreihe des Max-Planck-Instituts für ausländisches und internationales Strafrecht. Strafrechtliche Forschungsberichte Bd. s. 113. Duncker & Humblot, Berlin 2008.
- Sørli, Vanja Lundgren & Ingvaldsen, Karsten Olaf F   Organised crime in Norway: An imported phenomenon? In Karsten Olaf F, Ingvaldsen & Vanja Lundgren, Sørli (ed.), Organised Crime: Norms, markets, regulation and research. Unipub forlag, 2009. s. 83– 118.
[ISBN: 978-82-7477-393-6]
- Sørli, Vanja Lundgren & Ingvaldsen, Karsten Olaf F   Sørli, Vanja Lundgren & Ingvaldsen, Karsten Olaf F Organiseret kriminalitet på alle kanter? Den norske arenaen., I: Hanns, von Hofer & Anders, Nilsson (red.), Brott i välfärden. Om brottslighet, utsatthet och kriminalpolitik. Festskrift til Henrik Tham. (2007). Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet. Kapittel 13. s. 263 – 276.

- 01, 2007. s. 1-16.
[ISSN Print: 1503-6480]
- Darnstädt, Thomas   Der globale Polizeistaat. Terrorangst, Sicherheitswahn und das Ende unserer Freiheiten, Deutsche Verlags-Anstalt (DVA), München 2009.
- Depenheuer, Otto   Selbstbehauptung des Rechtsstaats, 2007.
- Depenheuer, Otto   Zwischen polizeilicher Gefahrenabwehr und militärischer Verteidigung. Gesetzgeberischer Handlungsbedarf nach dem Urteil des Bundesverfassungsgerichts zum Luftsicherheitsgesetz?, ZG 2008, 1.
- Dolde, Klaus-Peter   Terroristische Flugzeugangriffe auf Kernkraftwerke - Schadensvorsorge – Restrisiko – Drittschutz, NVwZ 2009, 679.
- Downes, Chris   Targeted killings' in an age of terror: the legality of the Yemen strike. Journal of Conflict and Security Law 2004 9 (2) s. 277-294.
[ISSN Print: 1467-7954]
- Droste, Bernadette   Handbuch des Verfassungsschutzrechts, Stuttgart, Boorberg 2007/ (Behandler ekstremister som ikke anerkjenner den tyske rettsstatens grunnverdier.)
- Fabre, Aileen   Politique et Droit de la Sécurité face au Bioterrorisme (L'Harmattan, 2005). 218 s.
[ISBN: 2-7475-9316-9]
- Fischer, Matthias   Terrorismusbekämpfung durch die Bundeswehr im Inneren Deutschlands? – Einsatzmöglichkeiten und ihre verfassungsrechtlichen Voraussetzungen, JZ 2004, 276.
- Franck, Thomas M.   Terrorism and the Right of Self-Defense. The American Journal of International Law, Vol. 95, No. 4 (Oct., 2001), pp. 839-843.
- Giemulla, Elmar og van Schyndel, Heiko   Luftsicherheitsgesetz. Kommentar, Luchterhand, 2006.
- Goold, Benjamin J. and Lazarus, Liora (eds.)   Security and Human Rights. Oxford: Hart Publishing, 2007, 391pp. + xxxiv.
[ISBN: 978-1-84113-608-0 (pb)]
- Graulich, Kurt og Simon, Dieter   Terrorismus und Rechtsstaatlichkeit. Analysen, Handlungsoptionen, Perspektiven. Forschungsberichte der Interdisziplinären Arbeitsgruppen der Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften, Bd. 17, Akademie Verlag, Berlin, 2007.

- Hase, Friedhelm Das Luftsicherheitsgesetz: Abschuss von Flugzeugen als "Hilfe bei einem Unglücksfall"?, DÖV 2006, 213.
- Häußler, Ulf Der Schutz der Rechtsidee - Zur Notwendigkeit effektiver Terrorismusbekämpfung nach geltendem Völkerrecht, ZRP 2001, 537.
- Heinrich, Bernd Die Grenzen des Strafrechts bei der Gefahrprävention Brauchen oder haben wir ein „Feindstrafrecht“?, ZStW 2009, 94.
- Hetzer, Wolfgang Rechtsstaat oder Ausnahmezustand? – Souveränität und Terror, 2008.
- Hillgruber, Christian og Hoffmann, Jeannine Mehr, als die Polizei erlaubt? Kann die Bundeswehr in NRW gegen terroristische Angriffe aus der Luft eingesetzt werden?, NWVB 2004, 176.
- Hochhuth, Martin Militärische Bundesintervention bei inländischem Terrorakt – Verfassungsänderungspläne aus Anlaß des 11. September 2001, NZWehrR 2002, 154.
- Husabø, Erling Johannes Strafferetten og kampen mot terrorismen. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab № 2-3, 2004. s. 180-193. [ISSN: 0029-1528]
- Hegge, Vidar Norske anti-terrorentiltak. Nordisk Tidsskrift for Menneskerettigheter № 02, 2002. s. 79-93. [ISSN Print: 1503-6480]
- Heikkila, Mikaela og Olsen, Birgitte Kofod og Salton, Herman og Hegge, Vidar Lovtiltak mot terror. Nordisk Tidsskrift for Menneskerettigheter № 02, 2002. s. 49-79. [ISSN Print: 1503-6480]
- Hobe, Stephan og von Ruckteschell, Nicolai Kölner Kompendium des Luftrechts. Band 2: Luftverkehr, Carl Heymanns Verlag, Köln 2009.
- Kallerud, Knut H. Terrorbekjempelse og menneskerettigheter - hvordan sikre den enkelte beskyttelse.
- Kessing, Petter Vedel Tortur, statsterrorisme og ikke-statlig terrorisme. Nordisk Tidsskrift for Menneskerettigheter № 01, 2004. s. 53-61. [ISSN Print: 1503-6480]
- Krings, Günter og Burkiczak, Christian Bedingt abwehrbereit? – Verfassungs- und Völkerrechtliche Aspekte des Einsatzes der Bundeswehr zur Bekämpfung neuer terroristischer Gefahren im In- und Ausland, DÖV 2002, 501.

- Kühner, Daniel 2. DVWG Rechtsforum: Terrorabwehr im Transport- und Verkehrswesen Tagungsbericht, NVwZ 2004, 430.
- Manin, Bernard The Emergency Paradigm and the New Terrorism, i: Baume, Sandrine / Fontana, Biancamaria (Red.), Les Usages de la Séparation des Pouvoirs, 2008, 135.
- Martin, Jean-Christophe Les règles internationales relatives à la lutte contre le terrorisme (International rules applicable to the fight against terrorism) (Bruylant, 2006). 618 s.
[ISBN: 2-8027-2344-8]
- Melzer, Wolfgang, Haslach, Christian og Socher, Oliver Der Schadensausgleich nach dem Luftsicherheitsgesetz, NVwZ 2005, 1361.
- Mundis, Daryl A. The Use of Military Commissions to Prosecute Individuals Accused of Terrorist Acts. The American Journal of International Law, Vol. 96, No. 2 (Apr., 2002), pp. 320-328.
- Myjer, Eric P.J. and White, Nigel D. The Twin Towers Attack: An Unlimited Right to Self-Defence? Journal of Conflict and Security Law 2009 7 (1). s. 5-17.
[ISSN Print: 1467-7954]
- Nehm, Kay Ein Jahr danach. Gedanken zum 11. September 2001, NJW 2002, 2665.
- Nystuen, Gro Terrorbekjempelse og folke rettslige normkonflikter. Nordisk Tidsskrift for Menneskerettigheter № 03, 2002. s. 2-31.
[ISSN Print: 1503-6480]
- Rosand, Eric The UN-Led Multilateral Institutional Response to Jihadist Terrorism: Is a Global Counterterrorism Body Needed? Journal of Conflict and Security Law 2006 11(3) s. 399-427.
[ISSN Print: 1467-7954]
- O'Connell, Mary Ellen Evidence of Terror. Journal of Conflict and Security Law 2009 7 (1). s. 19-36.
[ISSN Print: 1467-7954]
- Pawlik, Michael "Der Terrorist und sein Recht", Schriften der Juristischen Studiengesellschaft Regensburg e.V., Heft 31, München 2008.
- Quéniwet Noëlle You are the Weakest Link and We will Help You! The Comprehensive Strategy of the United Nations to Fight Terrorism. Journal of Conflict and Security Law 2006 11 (3) s. 371-397.
[ISSN Print: 1467-7954]

- Saurer, Johannes Die Ausweitung sicherheitsrechtlicher Regelungsansprüche im Kontext der Terrorismusbekämpfung, NVwZ 2005, 275.
- Sattler, Henriette Terrorabwehr durch die Streitkräfte nicht ohne Grundgesetzänderung. Zur Vereinbarkeit des Einsatzes der Streitkräfte nach dem Luftsicherheitsgesetz mit dem Grundgesetz, NVwZ 2004, 1286.
- Schenke, Wolf-Rüdiger Die Verfassungswidrigkeit des § 14 III LuftSiG, NJW 2006, 736.
- Schily, Otto Das Notstandsrecht des Grundgesetzes und die Herausforderungen der Zeit, EuGRZ 2005, 290.
- Schlarmann, Hans og Spiegel, Jan-Peter Terror und kein Ende - Konsequenzen der EG-Verordnungen zur Bekämpfung des internationalen Terrorismus für in Deutschland tätige Unternehmen, NJW 2007, 870.
- Schmerbach, Folker The impact of September 11th, 2001 on Norwegian legislation. Bergen Det juridiske fakultets skriftserie; nr. 96, 2004. 29 s. [ISBN: 82-7960- 024-8]
- Shah Niaz A. Self-defence, Anticipatory Self-defence and Pre-emption: International Law's Response to Terrorism. Journal of Conflict and Security Law 2007 12(1) s. 95-126. [ISSN Print: 1467-7954]
- Sieber, Ulrich Legitimation und Grenzen von Gefährdungsdelikten im Vorfeld von terroristischer Gewalt - – Eine Analyse der Vorfeldtatbestände im „Entwurf eines Gesetzes zur Verfolgung der Vorbereitung von schweren staatsgefährdenden Gewalttaten“. NStZ 2009, 353.
- Sieber, Ulrich Blurring the Categories of Criminal Law and the Law of War – Efforts and Effects in the Pursuit of Internal and External Security. I: Manacorda, S. / Nieto Martín, A. (Hrsg.): Criminal Law Between War and Peace – Justice and Cooperation in Criminal Matters in International Military Interventions. Cuenca, Universidad de Castilla-La Mancha, 2009, s. 35.
- Sieber, Ulrich International Cooperation against Terrorist Use of the Internet. Revue Internationale de Droit Pénal 3e/4e trimesters (2006), s. 395.
- Sorel, Jean-Marc "Some questions about the definition of terrorism and the fight against its financing", European Journal of International Law 2003 14(2): 365-378.

- Spranger, Matthias   Europäischer Grundrechtsschutz im Kontext vernetzter Rechtsordnungen, *EuR* 2009, 514.
- Stein, Ulrich   Kriminelle und terroristische Vereinigungen mit Auslandsbezug seit der Einführung von § 129 b StGB, *GA* 2005, 433.
- Tinnefeld, Marie Theres   Sapere aude! Über Informationsfreiheit, Privatheit und Raster, *NJW* 2007, 625.
- Tomuschat, Christian   Internationale Terrorismusbekämpfung als Herausforderung für das Völkerrecht, *DÖV* 2006, 357.
- Tranberg, Charlotte Bagger.   Retssikkerhed i terrorismens skær. In: *Notat.* 2007; Vol. 34, No. 1196, p. 14-15.
- Husabø, Erling Johannes og Aall, Jørgen   Bekjempelse av terrorisme og forsvar for rettsstaten – et britisk eksempel. *Lov og rett* 09/2005, s. 515-530.
- Hustad, Knut-Fredrik   Straffeansvar for terrorisme: en strafferettslig analyse av terrorforsettet, medvirkningsansvaret og avtaleansvaret etter straffeloven § 147a. Oslo: Institutt for offentlig retts skriftserie, nr. 1/2007. 161 s.
[ISBN: 978-82-8063-062-9]
- Wedgwood, Ruth   Al Qaeda, Terrorism, and Military Commissions. *The American Journal of International Law*, Vol. 96, No. 2 (Apr., 2002), pp. 328-337.
- Ward, Curtis A.   Building Capacity to Combat International Terrorism: The Role of the United Nations Security Council. *Journal of Conflict and Security Law* 2009 8(2) s. 289-305.
[ISSN Print: 1467-7954]
- Wiefelspütz, Dieter   Die Abwehr terroristischer Anschläge und das Grundgesetz. *Polizei und Streitkräfte im Spannungsfeld neuer Herausforderungen*, 2007.
- Wilkesmann, Peter   Terroristische Angriffe auf die Sicherheit des Luftverkehrs, *NVwZ* 2002, 1316.
- Williamson, Myra   Terrorism, War and International Law: The Legality of the Use of Force against Afghanistan in 2001. (Farnham: Ashgate, 2009).
[ISBN: 978-0-7546-743-0]

- Wilkinson, Paul   Terrorism versus democracy: the liberal state response. London: Frank Cass 2001. XVI, 255 s. (Cass Series on Political Violence; 9).
[ISBN: 0- 7146-8165-2]
- Ulfstein, Geir   Counter-terrorism measures: The need for national and international review. Nordisk Tidsskrift for Menneskerettigheter № 02, 2007. s. 205-212.
[ISSN Print: 1503-6480]
- Ulfstein, Geir   Terror og folkerett. Lov og rett nr 02, 2002. s. 67-81.
[ISSN Print: 0024-6980]

Klima og naturskader

- Aulstad, Johan Greger   Avtaler om utslipp av klimagasser. Oslo: Juristforbundets Forlag, 2001. 240 s.
[ISBN: 82-7833-035-2]
- Albrecht, Juliane og
Wendler, Wiebke   Koordinierte Anwendung von Wasserrahmenrichtlinie und Hochwasserrisikomanagementrichtlinie im Kontext des Planungsprozesses. NuR 2009, 608.
- Alvik, Ivar   The customary law of countermeasures in relation to the Kyoto-Protocol: the legality of countermeasures in a multi-lateral treaty-context. Oslo: Institutt for offentlig retts skriftserie nr. 8/2001.
[ISBN: 82-8063-008-2]
- Backer, Inge   Lorange Innføring i naturressurs- og miljørett. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 2002. 4.utg. 272 s.
[ISBN: 82-05-29891-2]
- Barber, Rebecca   The Responsibility to Protect the Survivors of Natural Disaster: Cyclone Nargis, a Case Study. Journal of Conflict and Security Law 2009 14(1). s. 3-34.
[ISSN Print: 1467-7954]
- Bornheim, Gaby   Haftung für grenzüberschreitende Umweltbeeinträchtigung im Völkerrecht und im internationalen Privatrecht, 1995.
- Bugada, A.   « Gestion globale du risque: les apports de la loi du 30 juillet 2003 sur les risques majeurs » (Global risikoforvaltning: hvordan bidrar Lov av 30. juli 2003 om betydelige risikoer), in Droit et ville 2009, nr. 68.
- Bugge, Hans Chr.   Lærebok i miljøforvaltning. Oslo: Universitetsforlaget, 2006. 194 s.
[ISBN: 82-15-00672-8]
- Bugge, Hans Chr.   Retten til å få, og plikten til å gi, miljøinformasjon etter den nye miljøinformasjonsloven. Lov og rett 07-08, 2005. s. 492-508.
[ISSN: 0024-6980 paper]
- Cans, Chantal (ed.)   La responsabilité environnementale (Miljøansvar) (Dalloz, 2009). 421 s.
[ISBN: 978-2247083701]

- Cochrane, Harold C. Indirect Losses from Natural Disasters: Measurement and Myth, in: Okuyama/Chang, Modeling Spatial and Economic Impacts of Disasters, 2004.
- Czychowski, Reinhardt Wasserhaushaltsgesetz. 7. utg. 1998, kommentering til vannloven som har bestemmelser vedr. oversvømmelser. NB: Det blev vedtatt ny vannlov i 2009.
- Dana, David A. The Mismatch between Public Nuisance Law and Global Warming, Northwestern Law & Econ Research Paper No. 08-05, Northwestern Public Law Research Paper No. 08.
- Erbguth, Wilfried Gesamtplanerische Abstimmung zu Wasser – Rechtslage und Rechtsentwicklung. Verw 2009, 179.
- Ewer, Wolfgang Ersatz-, Entschädigungs- und Ausgleichsansprüche wegen Hochwasserschäden - erste Bestandsaufnahme nach der Katastrophe. NJW 2002, 3497.
- Führ, Martin og Dopfer, Jaqui og Bizer, Kilian Evaluation des UVPG des Bundes – Ergebnisse einer retrospektiven Gesetzesfolgenforschung, ZUR 2009, 59.
- Farber, Daniel Adapting to Climate Change: Who Should Pay? UC Berkeley Public Law Research Paper No. 980361, 2007.
- Gavshon, Daniela The Applicability of IHL in Mixed Situations of Disaster and Conflict. Journal of Conflict and Security Law. 2009 14(2). s. 243.
[ISSN Print: 1467-7954]
- Jeromin, Curt M. og Praml, Rolf Hochwasserschutz und wasserrechtliches Rücksichtnahmegebot. NVwZ 2009, 1079.
- Krause, Lars Das Risiko und Restrisiko im Gefahrstoffrecht, NVwZ 2009, 496.
- Köck, Wolfgang Klimawandel und Recht – Adaption an Klimaänderungen auf den Hochwasserschutz, die Bewirtschaftung der Wasserressourcen und die Erhaltung der Artenvielfalt. Zeitschrift für Umweltrecht 2007, 393.
- Kötter, Theo Städtebau und Hochwasserschutz – Ausgleich öffentlicher und privater Interessen. FuB 2009, 228.
- Landmann, Robert von og Rohmer, Gustav Umweltrecht. Kommentar, C.H.Beck, München, siste oppdatering: Juli 2009, Bind III. (behandler bl.a. den tyske retten om økologisk vurdering i sammenheng med byggetillatelse og planer, kemikalierett, avfallsrett, vannrett; Bind IV behandler bl.a. tysk rett om jordvern, genteknikk, miljøskadelov og loven om skadelige stoffer og EF-rettslig miljørett)

- Lattes, A. « Dangers et risques du monde chimique » (Kjemisk farer og risikoer), in *Droit et ville* (2009), nr. 68.
- Lencznar, Valerie og Tremeur, Anne Muriel *Communes et agglomérations face aux risques naturels et technologiques/ (Kommuner og lokale myndigheter og miljø- og teknologiske risikoer)* (Papyrus, 2006). 350 s. [ISBN: 978-2-87603-178-4]
- Lewinski, Kai von *Hochwasserschutz – Herausforderung an Recht und Politik. NVwZ 2008, 757.*
- Lindblom, Per Henrik *Miljöprocess: om domstolarnas roll, forum, kumulation, intresseavvägning, officialprövning, taleformer, talerätt, åberopsrätt, bevisning, förenklad skadeståndsberäkning och rättskraft vid civilprocessuell domstolstalan i miljömål. Uppsala: Iustus Del I: [Kapitel 1-9]. 2001. 322 s. [ISBN: 91-7678-396-0]*
- Lund, Harald F. *The Kyoto compliance mechanisms: a comparative analysis of compliance mechanisms under the Kyoto Protocol with corresponding compliance mechanisms in three intergovernmental organisations (ILO, WTO and EU). Oslo: Institutt for offentlig rett, Universitetet i Oslo, 2003. 131 s. (Miljørettslige studier; nr 22) (Institutt for offentlig retts skriftserie; nr 5/2003). [ISBN: 82-8063-022-8]*
- Nicoud, F. « De l'obligation de recourir à une procédure trop souvent méconnue : l'expropriation pour risque naturel prévisible », note sous CE, 21 oct. 2009, in *AJDA* 2010, s. 393.
- Nolon, John R. *Shifting Ground to Address Climate Change: the Land Use Law Solution*, *New York State Bar Association Journal "Government, Law and Policy"*, Vol 10 no. 1, 2008 p. 23-31.
- Nolon, John R. and Daniel B. Rodriguez (eds.) *Losing Ground. A Nation on Edge. Environmental Law Institute, Washington D.C., 2007.*
- Palme. Christoph og Schumacher, Jochen *Kapittel 7.2 Gefahrguttransporte, i: PdK Baden-Württemberg Straßengesetz für Baden-Württemberg (Straßengesetz - StrG) BWStrG § 16 Sondernutzung 7.2 Gefahrguttransporte, C.H.Beck, München, siste oppdatering: juli 2006 (veilovens regler om transport av skadelige og farlige stoffer)*
- Perrow, Charles *The Next Catastrophe: Reducing Our Vulnerabilites to Natural, Industrial, and Terrorist Disasters, Princeton, 2007.*

- Reusch, Christian H. P. Statens prosesstandpunkter og praksis i naturvernsaker. Lov og Rett 8–9, 2006, s. 510–530.
[ISSN: 00246980 paper]
- Sandvik, Björn Miljöskadeansvar: en skadeståndsrettslig studie med særskild hensyn till ansvarsmotiv, miljøskadebegreppet och ersättning för skada på miljön. Åbo: Åbo Akademis förlag, 2002. 496 s.
[ISBN: 951-765-102-3]
- Sansévérino-Godfrin, Valérie Le cadre juridique de la gestion des risques naturels (Juridisk ramme for håndtering av miljørisiko) (coll. Sciences du risque et du danger, série Notes de synthèse et de recherche) (Tec&Doc, 2008). 71 s.
[ISBN: 978-2-74301-023-2]
- Salzman, James and David B. Hunter Negligence in the Air: The Duty of Care in Climate Change Litigation, Duke Science, Technology & Innovation Paper No. 19, Duke Legal Studies Research Paper No. 160, University of Pennsylvania Law Review, Vol. 155, p. 101, 2007, American University, WCL Research Paper No. 08-09.
- Sattler, Henriette Gefahrenabwehr im Katastrophenfall. Verfassungsrechtliche Vorgaben für die Gefahrenabwehr bei Naturkatastrophen und ihre einfachgesetzliche Umsetzung, 2008.
- Steichen, P. “Travail et environnement: le risque écologique causé par l’entreprise au plan communautaire et interne” (Arbeid og miljø: økologisk risiko som konsekvens av bedriftsvikrsomhet på felleskap og internt nivå), Droit et Ville 2009, nr. 68.
- Stüer, Bernhard Hochwasserschutz im Spannungsverhältnis zum übrigen Fachplanungsrecht, Raumordnungsrecht und zur Bauleitplanung, Natur und Recht (NuR) 2004, 415.
- Von Ungern–Sternberg, Thomas State intervention on the market for natural damage insurance in Europe, 2003.
- Zasloff, Jonathan The Judicial Carbon Tax: Reconstructing Public Nuisance and Climate Change, UCLA School of Law Research Paper No. 08-13, UCLA Law Review. Vol. 55.
- Collectif (felles bok om ære av Michel Prieur) Pour un droit commun de l’environnement (For et felles miljørett) (Dalloz, 2007). 1740 s.
[ISBN: 978-2-247-07413-6]

Forsikring

- Armbrüster, Christian   Katastrophenschäden, insbesondere Versicherbarkeit und andere Ersatzmöglichkeiten, KritV 2005, 318
- Asselain, Maude   ”Sous assurance ou aggravation du risque?”, Resp. civ. et assur. 2008 com. 272.
- Basedow, Jürgen   Rechtsdurchsetzungsdefizite und aktuelle Probleme der Versicherungspraxis, Elementarschadenversicherung und Vermittlerrichtlinie. Beiträge zur 15. Wissenschaftstagung des Bundes der Versicherten und aktuelle Beiträge zu Kunstversicherung und VVG-Reform der Schweiz (Versicherungswissenschaftliche Studien, 32), Nomos, Baden-Baden, 2006.
- Basedow, Jürgen og Fock, Till (Red.)   Europäisches Versicherungsvertragsrecht, Mohr Siebeck, Tübingen, 2002, 2003, 3 Bände
- Bengtsson, Bertil   Försäkringsavtalsrätt. Stockholm: Norstedts Juridik, 2006. 657 s.
[ISBN: 91-39-01166-6, h.]
- Beskow, Anders   Statens ansvar vid extraordinära händelser. Nordisk Forsikringstidsskrift № 01, 2009. s. 11-23.
[ISSN: 0348-6516]
- Bull, Hans Jacob   Fosikringsrett. Oslo : Universitetsforlaget, 2008. 690 s.
[ISBN: 978-82-15-00753-3, ib.]
- Chagny, Muriel og Perdrix, Louis   Droit des Assurances (Forsikringsrett) (L.G.D.J., 2009)
- Christiansen, Per   Forsikring i endring? Tidsskrift for Forretningsjus № 01, 2000. s. 3-19.
[ISSN Print: 0805-4355]
- Engstrøm, Bjørn   Forsikring av «ulovlig interesse», heleri og hvitvasking. Tidsskrift for Erstatningsrett № 03, 2006. s. 141 -162.
[ISSN Print: 1503-6782]
- Engstrøm, Bjørn   Forsikringsselskapers taushetsplikt. Tidsskrift for forretningsjuss № 03, 2004. s. 298-308.
[ISSN Print: 0805-4355]

- Johannsen, Katharina og Johannsen, Ralf i Michael Terbille (utgiver): Münchener Anwaltshandbuch Versicherungsrecht, C.H. Beck, München, 2. utg. 2008, Hvorvidt skader forårsaket ved katastrofer og terrorisme o.l. er utelukket fra forsikringsansvaret, behandles i § 5 Feuerversicherung note 36-45. Temaet taes opp i alle Lovkommentarer til Versicherungsvertragsgesetz (VVG).
- Jønsson, Henning og Kjærgaard, Lisbeth Dansk forsikringsret. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2003. 8. udg. 982 s. [ISBN: 87-574-0679-0, ib.]
- Langeland, Agnar Det norske og europeiske forsikringsmarkedet i forandring. Tidsskrift for Forretningsjus № 02, 2007. s. 85-98. [ISSN Print: 0805-4355]
- Marcq, Jean-Patrick Risques et Assurances Transports (L'Argus de l'Assurance, 2003). 557 s. [ISBN: 2-247-05079-4]
- Midttømme, John m.fl. Forsikring for skade og naturskade, del 1, 2 og 3. Oslo: Informasjonsselskapet Verdi AS, 2007.
- Sørensen, Ivan Forsikringsret København : Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2010. 5. udg. 816 s. [ISBN: 978-87-574-1805-7, h.]
- Viezens, Linus Katastrophenschutzrecht – Grundlagen und Perspektiven. VersR 2007, 1494.
- Wilhelmsen, Trine-Lise Challenges in modern insurance of shipowners' interests : piracy and terrorism. Modern law of marine insurance, volume 3. Informa (Law. 2009) s. 177-211.

Sjøsikkerhet og petroleumssikkerhet

- Basedow, Jürgen og Wurmnest, Wolfgang Die Dritthaftung von Klassifikationsgesellschaften. Studien zum ausländischen und internationalen Privatrecht 132, Mohr Siebeck, Tübingen, 2004.
- Beauvais, P “L’affaire du Ponant: les pirates à l’abordage de la procédure pénale française – note sous C. cass, crim. 19 sept. 2009”, JCP G 2010, 184.
- Bonassies, Pierre « Après Erika : les quatre niveaux de réparation des dommages résultant d'une pollution maritime par hydrocarbures. » (The aftermaths of Erika : the four levels of compensation for maritime pollution by heavy fuels) in Revue de Droit Commercial, Maritime, Aérien et des Transports, okt.-nov.des. 2000, s. 140.
- Boisson, Philippe Politique et Droit de la Sécurité Maritime. Bureau Veritas, 1998.
[ISBN: 286413020-3]
- Brubaker, Douglas Nuclear Transport along the Northern Route and Nuclear Waste Dumping in the Barents and Kara Seas, in D. Caron and H. Scheiber (eds.) The Oceans in the Nuclear Age – Legacies and Risks, Leiden, Martinus Nijhof, 2010.
- Brubaker, Douglas Liability for Nuclear Damage from Western Assistance Programs to Russia: Time for a Fresh Look? in The Nonproliferation Review, Spring 2003.
- Christophersen, Jan Georg Sikkerhetsstyring i sjøfarten 1998 - 2008: Bakgrunnsfaktorer for reguleringsmessig etterlevelse og overtredelse av ISM-koden. Vurderes publisert.
- Jensen, Øystein Arctic Shipping Guidelines: Towards a Legal Regime for Navigation Safety and Environmental Protection?”, in Polar Record, Vol 44, No 2, 2008, pp. 107-114.
- Khodjet el Khil, Lilia La pollution de la mer Méditerranée du fait du transport maritime de marchandises. (Pollution in the Mediterranean Sea due to commercial sea transport) PUAM, 2003.
[ISBN: 2-7314-0320-9]
- Logstein, Hanne Sofie Styring ved ikke formaliserte regler ved norsk sokkel. MarIus nr. 371, 2009.
- Scapel, Christian “L’insécurité maritime, l'exemple de la pollution par les hydrocarbures” (Maritime insecurity, the exemple of pollution by hydrocarbons), Actes du Colloque de la Faculté de Droit et

- de Science Politique d'Aix-Marseille, 11.-12. mai 2000, PUAM 2000, s. 121.
- Stamnes, Marion Miljørettslege skrankar for radioaktiv sjøtransport: internasjonale reguleringar med rettsverknad langs norskekysten. Bergen: Det juridiske fakultet, Universitetet i Bergen, 2004. 100 s. (Det juridiske fakultets skriftserie; nr. 99). [ISBN: 82-7960-027-2]
- Stuyck, J. ”Indemnisation pour les passagers de vols retardés en Europe, note sous CJCE, 19 nov. 2009, Sturgeon et Böck c/ Condor ea.”, JCP G, 2010, 201.
- Steuk, Johanna Die Haftung nach den Umweltschadensregelungen des Umweltgesetzbuches und des Umweltschadengesetzes. Pro Business Verlag. 2009. (Om ansvar efter Umweltschadengesetz som regulerer forebygging mot og ansvaret for miljøskader og implementerer direktiv 2004/35/EF)
- Tomuschat, Christian (ed.) Schutz der Weltmeere gegen Öltankerunfälle. Das rechtliche Instrumentarium, Berlin 2005.
- Vidas, Davor Protecting the European Seas as Particularly Sensitive Sea Areas: The Need for Regional Cooperation in the Adriatic Sea, in Ott, K. (ed), Croatian Accession to the European Union, Vol 4. Zagreb, Institute of Public Finance/Friedrich Ebert Stiftung, 2006, pp. 347-380.
- Vidas, Davor (ed), Law, Technology and Science for Oceans in Globalisation – IUU Fishing, Oil Pollution, Bioprospecting, Outer Continental Shelf. Leiden/Boston, Martinus Nijhoff Publishers, 2010, 642 p.
- Vidas, Davor IUU Fishing or IUU Operations? Some Observations on Diagnosis and Current Treatment'. In Caron, D.D. and H.N. Scheiber (eds), Bringing New Law to Ocean Waters. Publications on Ocean Development, Vol 47. Martinus Nijhoff Publishers, 2004, pp. 125-144.
- Wetterstein, Peter Redarens miljöskadeansvar. Åbo: Åbo Akademis förlag, 2004. 564 s. [ISBN: 951-765-194-5]

VEDLEGG 1. Oppdragsbeskrivelse

Oppdragsbeskrivelse for Kunnskapsoversikt – state-of-the-art – over rettvitenskapelig forskning om Samfunnsikkerhet og risiko

Oppdraget går ut på å utarbeide en kunnskapsoversikt med analyse av rettsvitenskapelig forskning og forskningsmiljøer som arbeider med den tematikk som omfattes av forskningsprogrammet Samfunnssikkerhet og risiko – SAMRISK, slik den er omtalt i programplanen for forskningsprogrammet, se www.forskningsradet.no/samrisk . Oversikten skal i hovedsak omfatte relevant forskning publisert i norske, nordiske og internasjonale tidsskrifter, dvs i hovedsak forskning foretatt i Europa, med hovedvekt på Norge og Norden, og i USA.

Formålet med kunnskapsoversikten er å

- framskaffe kjennskap til og vurdering av *temaer* som har vært gjenstand for forskning de seinere år, inntil for ca 10 år tilbake
- framskaffe kjennskap til de *resultater* forskningen har kommet fram til, om mulig også de *tilråding*er som er gitt av forskerne
- gi Justisdepartementet og andre brukere et *hjelpemiddel* i arbeidet med forebygging, beredskap og krisehåndtering
- klarlegge behov for *ytterligere* juridisk forskning om samfunnssikkerhet

Kunnskapsoversikten skal særskilt studere forskning som har å gjøre med

- regelverk, lover og styringsorganer
- overvåking, sikkerhet og personvern
- organisert kriminalitet
- datasikkerhet – rettsinformatikk
- klima og naturskader
- internasjonale avtaler
- forsikring
- tverrfaglig samarbeid – rettsvitenskap – teknologi - samfunn

Arbeidet skal presenteres i form av en rapport i fire hoveddeler

1. En generell *omtale og analyse* av den rettsvitenskapelige forskningens hovedtemaer og mest sentrale forskningsmiljøer innenfor samfunnssikkerhet
2. Mer inngående omtale av *enkelte* arbeider av sentral betydning og interesse
3. Grunnlagt *tilråding* om behov for mer forskning
4. *Liste* over sentrale tidsskrifter og antologier som er gjennomgått og over forskningsmiljøer av særlig interesse

Publikasjonen kan bestilles på
www.forskningsradet.no/publikasjoner

Norges forskningsråd
Stensberggata 26
Postboks 2700 St. Hanshaugen
N0-0131 Oslo

Telefon +47 22 03 70 00
Telefaks +47 22 03 70 01
post@forskningsradet.no
www.forskningsradet.no

Utgiver:
© Norges forskningsråd
Samfunnssikkerhet og risiko – SAMRISK
www.forskningsradet.no/SAMRISK

Omslagsdesign: Design et cetera AS
Foto: Shutterstock
Trykk: Allkopi
Opplag: 200

Mai 2010

ISBN 978-82-12-02798-5 (trykk)
ISBN 978-82-12-02800-5 (pdf)